

Winnipeg

1915-1916. 1917-1918. 1919-1920. 1921-1922. 1923-1924. 1925-1926. 1927-1928. 1929-1930. 1931-1932. 1933-1934. 1935-1936. 1937-1938. 1939-1940. 1941-1942. 1943-1944. 1945-1946. 1947-1948. 1949-1950. 1951-1952. 1953-1954. 1955-1956. 1957-1958. 1959-1960. 1961-1962. 1963-1964. 1965-1966. 1967-1968. 1969-1970. 1971-1972. 1973-1974. 1975-1976. 1977-1978. 1979-1980. 1981-1982. 1983-1984. 1985-1986. 1987-1988. 1989-1990. 1991-1992. 1993-1994. 1995-1996. 1997-1998. 1999-2000. 2001-2002. 2003-2004. 2005-2006. 2007-2008. 2009-2010. 2011-2012. 2013-2014. 2015-2016. 2017-2018. 2019-2020. 2021-2022. 2023-2024. 2025-2026. 2027-2028. 2029-2030. 2031-2032. 2033-2034. 2035-2036. 2037-2038. 2039-2040. 2041-2042. 2043-2044. 2045-2046. 2047-2048. 2049-2050. 2051-2052. 2053-2054. 2055-2056. 2057-2058. 2059-2060. 2061-2062. 2063-2064. 2065-2066. 2067-2068. 2069-2070. 2071-2072. 2073-2074. 2075-2076. 2077-2078. 2079-2080. 2081-2082. 2083-2084. 2085-2086. 2087-2088. 2089-2090. 2091-2092. 2093-2094. 2095-2096. 2097-2098. 2099-2100. 2101-2102. 2103-2104. 2105-2106. 2107-2108. 2109-2110. 2111-2112. 2113-2114. 2115-2116. 2117-2118. 2119-2120. 2121-2122. 2123-2124. 2125-2126. 2127-2128. 2129-2130. 2131-2132. 2133-2134. 2135-2136. 2137-2138. 2139-2140. 2141-2142. 2143-2144. 2145-2146. 2147-2148. 2149-2150. 2151-2152. 2153-2154. 2155-2156. 2157-2158. 2159-2160. 2161-2162. 2163-2164. 2165-2166. 2167-2168. 2169-2170. 2171-2172. 2173-2174. 2175-2176. 2177-2178. 2179-2180. 2181-2182. 2183-2184. 2185-2186. 2187-2188. 2189-2190. 2191-2192. 2193-2194. 2195-2196. 2197-2198. 2199-2200. 2201-2202. 2203-2204. 2205-2206. 2207-2208. 2209-2210. 2211-2212. 2213-2214. 2215-2216. 2217-2218. 2219-2220. 2221-2222. 2223-2224. 2225-2226. 2227-2228. 2229-2230. 2231-2232. 2233-2234. 2235-2236. 2237-2238. 2239-2240. 2241-2242. 2243-2244. 2245-2246. 2247-2248. 2249-2250. 2251-2252. 2253-2254. 2255-2256. 2257-2258. 2259-2260. 2261-2262. 2263-2264. 2265-2266. 2267-2268. 2269-2270. 2271-2272. 2273-2274. 2275-2276. 2277-2278. 2279-2280. 2281-2282. 2283-2284. 2285-2286. 2287-2288. 2289-2290. 2291-2292. 2293-2294. 2295-2296. 2297-2298. 2299-2300. 2301-2302. 2303-2304. 2305-2306. 2307-2308. 2309-2310. 2311-2312. 2313-2314. 2315-2316. 2317-2318. 2319-2320. 2321-2322. 2323-2324. 2325-2326. 2327-2328. 2329-2330. 2331-2332. 2333-2334. 2335-2336. 2337-2338. 2339-2340. 2341-2342. 2343-2344. 2345-2346. 2347-2348. 2349-2350. 2351-2352. 2353-2354. 2355-2356. 2357-2358. 2359-2360. 2361-2362. 2363-2364. 2365-2366. 2367-2368. 2369-2370. 2371-2372. 2373-2374. 2375-2376. 2377-2378. 2379-2380. 2381-2382. 2383-2384. 2385-2386. 2387-2388. 2389-2390. 2391-2392. 2393-2394. 2395-2396. 2397-2398. 2399-2400. 2401-2402. 2403-2404. 2405-2406. 2407-2408. 2409-2410. 2411-2412. 2413-2414. 2415-2416. 2417-2418. 2419-2420. 2421-2422. 2423-2424. 2425-2426. 2427-2428. 2429-2430. 2431-2432. 2433-2434. 2435-2436. 2437-2438. 2439-2440. 2441-2442. 2443-2444. 2445-2446. 2447-2448. 2449-2450. 2451-2452. 2453-2454. 2455-2456. 2457-2458. 2459-2460. 2461-2462. 2463-2464. 2465-2466. 2467-2468. 2469-2470. 2471-2472. 2473-2474. 2475-2476. 2477-2478. 2479-2480. 2481-2482. 2483-2484. 2485-2486. 2487-2488. 2489-2490. 2491-2492. 2493-2494. 2495-2496. 2497-2498. 2499-2500. 2501-2502. 2503-2504. 2505-2506. 2507-2508. 2509-2510. 2511-2512. 2513-2514. 2515-2516. 2517-2518. 2519-2520. 2521-2522. 2523-2524. 2525-2526. 2527-2528. 2529-2530. 2531-2532. 2533-2534. 2535-2536. 2537-2538. 2539-2540. 2541-2542. 2543-2544. 2545-2546. 2547-2548. 2549-2550. 2551-2552. 2553-2554. 2555-2556. 2557-2558. 2559-2560. 2561-2562. 2563-2564. 2565-2566. 2567-2568. 2569-2570. 2571-2572. 2573-2574. 2575-2576. 2577-2578. 2579-2580. 2581-2582. 2583-2584. 2585-2586. 2587-2588. 2589-2590. 2591-2592. 2593-2594. 2595-2596. 2597-2598. 2599-2600. 2601-2602. 2603-2604. 2605-2606. 2607-2608. 2609-2610. 2611-2612. 2613-2614. 2615-2616. 2617-2618. 2619-2620. 2621-2622. 2623-2624. 2625-2626. 2627-2628. 2629-2630. 2631-2632. 2633-2634. 2635-2636. 2637-2638. 2639-2640. 2641-2642. 2643-2644. 2645-2646. 2647-2648. 2649-2650. 2651-2652. 2653-2654. 2655-2656. 2657-2658. 26

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525

[illegible][illegible]

इदं पुस्तकं सूर्यपुरे श्रेष्ठि देवचंद लालभाई जैन पुस्तकोद्धार संस्थाद्वारा गोपीपरा इत्यनेन
“सरस्वती मुद्रणालये” वालुभाई हीरालालेन मुद्रापितं प्रकाशितं च ।

[All Rights reserved by the Trustees of the Fund]

अस्य पुनर्मुद्रणाद्याः सर्वेऽधिकाराः पतद्भाग्द्वान्गारकार्यवाहकैरायत्तीकृताः ।

Printed by Saraswati Mudranalaya, at the Gopipura, Surat, and 1 to 8 pages printed by
Champaneria Printing Press, 38, Sadadiwala Market, Surat

Published for Sheth Devchand Lalbhai Jaina Pustakodhhar Fund, at Sheth Devchand
Lalbhai Jaina Dharmashala, Badekhan Chukala, Gopipura, Surat, by the
Hon. Trustee, Motichand Magarbhau Choksi

SHETH DEVCHAND LALBHAI JAINA PUSTAKODDHAR FUND SERIES: No 99.

SAMANASUTTA, PAKKHIYASUTTA & KHAMANAGASUTTA

(Shramana-sutra, Pakshika-sutra & Kshamanaka-sutra)

With Small Commentaries

Vikrama Era 2007 PRICE RE 1-4-0 [*Christian Era 1951.*]

The Executive Members of.—

Sheth Devchand Jalbhai Jaina Pustakodddhar Fund
THE BOARD OF TRUSTEES:

- 1 Nemchand Gulabchand Devchand Jhaveri
- 2 Sukerchand Khushalchand Jhaveri
- 3 Talakchand Motuchand
- 4 Bhabubhai Premchand
- 5 Amichand Zaverchand
- 6 Motuchand Mangabhai Chokshi,

Hon Managing Trustee

સંસ્થાનું ટ્રસ્ટી મંડળ:-

- ૧ શ્રી નેમચંદ ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી
- ૨ શ્રી સાકરચંદ ખુશાલચંદ ઝવેરી
- ૩ શ્રી તલકચંદ મોતીચંદ
- ૪ શ્રી બાબુભાઈ પ્રેમચંદ
- ૫ શ્રી અમીચંદ ઝવેરચંદ
- ૬ શ્રી મોતીચંદ મંગલભાઈ ચોકસી,

ઓન મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી.

વિષયોનુક્રમ

વિષય	પાના
મુખ્યબંધ	૫-૮
ઉપોદ્ધાત	૧-૧૪
ગમણસુત સાવચૂક	૧-૨૨
પરિખયસુત	૨૩-૮૬
પામણગસુત	૮૭-૯૧

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યોગે ગ્રન્થાંક-૬૯.

શ્રીમણ્ણસૂત્ર—પાશ્વિકસૂત્ર અને ક્ષામણ્ણકસૂત્ર સાવચૂરિક મુખપંથ

આ ત્રણેય સૂત્રો અરસપરસ મેળ ધરાવતા હોવાથી જોકે પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યા છે કે કના ઉત્પાદક અને પ્રાણુસમ સ્વર્ગસ્થ ગુરૂદેવ શ્રીઆગમોદ્યોગ-સૂરીશ્વરજીની ભાવના હતી કે “આવી આવી અવચૂરિણો પ્રસિદ્ધ કરીને આગમો સંબંધી ઘણુંખરું કાર્ય પૂર્ણ કરવમા આવે” એ ભાવનાને અંગે જોજોશ્રીની હયાતી દરમ્યાન આવી અવચૂરિણોએ હમો હાથ ધરવા ભાગ્યશાળી બન્યા હતા અને જુદા જુદા સમુદાયના જુદા જુદા મુનિરાજોને પૂજ્ય સૂરીશ્વરજીની આજ્ઞા મુજબ સંશોધન કાર્ય સોંપવામા આવ્યું, તેમાથી પ્રથમ આ અવચૂરિ પ્રસિદ્ધ થાય છે કે પાદ ઘટના એ જ છે કે પૂજ્ય આગમોદ્યોગ-સૂરીશ્વર આવા પુત્રતકા નજરે નીહાળવા હયાત નથી જોજોશ્રીનું શરીર અવલોકતાં અમારી તીવ મનો-ભાવના એવી હતી કે જોજોશ્રીની હયાતીમા ખેચાર અવચૂરિણો બહાર પાડી શકીએ, પરંતુ કાળ અને પ્રેસની મુશ્કેલીમા તેમજ આવા અન્યોત્તર સંશોધન કાર્ય પણ સામાન્ય ન હોવાથી અમારે પણ લાચારીએ ધીરે ધીરે વહેતી નરસ મહેતાની વહેલની માફકજ આસ્તે કદમ ચલાવવું પડ્યું અન્ય ભાવિનિર્માણ ! અક દેવ-૯૮ પચપ્રતિકમણ, અને જે પ્રતિકમણ પડી અક દેવ તરીકે આ ગ્રંથ બહાર પાડીએ છીએ

The Executive Members of.—

Sheth Devchand Lalbhai Jaina Pustakoddhara Fund

THE BOARD OF TRUSTEES:

- 1 Nemchand Gulabchand Devchand Jhaveri
- 2 Sakerchand Khushalchand Jhaveri
- 3 Talakchand Motuchand "
- 4 Babubhai Premchand "
- 5 Amichand Zaverchand "
- 6 Motuchand Maganbhai Choksi,

Hon Managing Trustee

સંસ્થાનું ટ્રસ્ટી મંડળ:-

- ૧ શ્રી નેમચંદ ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી
- ૨ શ્રી સાકરચંદ ખુશાલચંદ ઝવેરી
- ૩ શ્રી તલકચંદ મોતીચંદ "
- ૪ શ્રી બાબુભાઈ પ્રેમચંદ "
- ૫ શ્રી અમીચંદ ઝવેરચંદ "
- ૬ શ્રી મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી,

ઝોન. મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી.

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ
મુખ્યમંથ	૫-૮
ઉપોદ્ધાત	૧-૧૪
સામલેક્ષિત સાવચૂરિક	૧-૨૨
પરિખયક્ષિત	૨૩-૮૬
ખામલેગક્ષિત	૮૭-૯૧

શેઠ દેવવંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યાલે ગ્રન્થાંક-૬૬.

શ્રમણસૂત્ર-પાક્ષિકસૂત્ર અને ક્ષામણિકસૂત્ર સાવચૂરિક મુખપંથ

આ ત્રણેય સૂત્રો અરસપરસ મેળ ધરાવતા હોવાથી એકત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યા છે. કેંડના હિતપાદક અને પ્રાણસમ સ્વર્ગસ્થ ગુરુદેવ શ્રીઆગમોદ્ધારક-સૂરીશ્વરજીની ભાવના હતી કે “આની આવી અવચૂરિઓ પ્રસિદ્ધ કરીને આગમો સંબધી ધણે ખરે કાર્ય પૂર્ણ કરવ્વમા આવે” જો ભાવનાને અંગે એઓશ્રીની હયાતી દરમ્યાન આવી અવચૂરિઓને હમો હાથ ધરવા ભાગ્યશાળી બન્યા હતા અને જુદા જુદા સંપ્રદાયના જુદા જુદા મંનિરાજને પૂજ્ય સૂરીશ્વરજીની આસા સુજળ સંશોધન કાર્ય સોંપવામા આવ્યું, તેમાથી પ્રથમ આ અવચૂરિ પ્રસિદ્ધ થાય છે કુ.ખંદ ધટના ભાવના એમી હતી કે એઓશ્રીની હયાતીમા જેવાર અવચૂરિઓ બહાર પાડી શકીએ, પરંતુ કાગળ અને પ્રેસની મુશ્કેલીમા તેમજ આવા ગ્રન્થોનું અંગોધન કાર્ય પૂર્ણ સામાન્ય ન હોવાથી અમારે પણ લાચારીએ ધીરે ધીરે વહેતી નરસ મહેતાની વહેલની માફકજ આસ્તે કદમ ચલાવવું પડ્યું આનું તાર્કિકનિર્માણ! અંક ૯૭-૯૮ પૃથ્વિકમણ્ડલ અને જે પ્રતિકમણ્ડલ પછી અંક ૯૯ તરીકે આ ગ્રંથ બહાર પાડીએ છીએ

આ અંગના સશોધક પરમપૂજ્ય શ્રીમદ્ વિજયલઘ્નિ સૂરીશ્વરજીના શિષ્યરત્ન (સુરતનિવાસી શ્રી વીશાલોત્સાવ નૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક માતિના શ્રેષ્ઠી રૂપવદ લલ્લુભાઇ ઝવેરીનાં સુપુત્ર શ્રીનગીનભાઇના સુપુત્ર (લક્ષ્મીચંદ) શ્રીલલિતાંગવિજયજી મહારાજ છે. એઓશ્રીઓ આને સાગોપાંગ સુદર રીતે શોધી આપવાને સુદર પ્રયત્ન સેવ્યો હોવાથી અમે એઓનો આભાર કેમ બૂલી શકીયે ? એક ખુબ યાદગાર પ્રસંગ અહીં નોધી લેવા મન થાય છે શ્રીમદ્ વિજયલઘ્નિ સૂરીશ્વરજીના સમુદાયમા અમારી ઉપરોક્ત માતિના ધણા મહાતુભાવોએ ચારિત્ર અગીકાર કરેલું છે, અને પુણ્યપથે નિવરી રહેલા છે આ નોધવાનું આટલાજ કારણથી મન થાય છે કે કેડ સ્થાપક શ્રીહિ દેવચંદ લાલભાઇ, અમેો ટ્રન્ડીવર્ગ અને આ મુનિરાજે સર્વ જોડજ માતિનાં પુત્રો છીએ

આ ત્રણે સત્રો માટે સુરતવાસ્તવ્ય પ્રોફેસર હીરાલાલ રસીકદાસ કાપડિયા (અમ. જો)ના ઉપોદ્ધાતમાં સુદતમ નિઙપણ કરેલું હોવાથી વિશેષ કદ્દ કરેલા ઇચ્છતો નથી જો ઉપોદ્ધવાત માટે શ્રીયુત્ હીરાલાલભાઇનાં પણ અમેો ખરૂં છીએ શ્રીહીરાલાલભાઇએ સુરત કોલેજમા પ્રોફેસર તરીકે કામ કરતા કરતા પરમપૂજ્ય શ્રીમદ્ આગમોદ્ધારક આનંદસાગર-સૂરીશ્વરજીનાં પાત્ર ચાતુર્માસ દરમ્યાન શ્રીમદ્ના પાસા સેવીને સાહિત્યિક અને નૈન શાસ્ત્રો સબધી ખૂબ ખૂબ અનુભવ મેળવ્યો છે મારી તો સર્પૂર્ણ ખાત્રી છે કે આટલો બધો સુદર લાભ કાઢી મુનિરાજ અથવા અન્ય કોઇ શ્રાવક વર્ગ પણ નહિ જ મેળવી શક્યો હોય ! જોટલી તો સુવિહિત અદાથી અને ખતથી પ્રેા શ્રીહીરાલાલભાઇ લાભ લેવા તત્પર બનતા કે ખૂદ આગમોદ્ધારક રક્ષકરિ પણ સુકત મને તેઓને જો ચાહે તે વાનગી પીરસતા જ રહ્યા હતા. આગમોદ્ધારકના પાત્ર વર્ષિય સુરતના ચાતુર્માસ દરમ્યાન સાગરમાથી સુન્દર સુન્દર મૌકિનકો શોધવાને ખરેખરા નક્ષીખદાર માત્ર હીરાલાલભાઇ જ બન્યા છે એઓની ગ્રહણ કરવાની ઉર્મિ અને શક્તિ તથા ગુરૂદેવની સમર્પવાની ઉર્મિ અને ભાવ નજરે દેખનારને ખરેખર આદેખાઇ ઉત્પન્ન કરે એવા જ હતા આટલો નિશાલ લાભ જો કાઢી પૂજ્ય ગુરૂદેવો લાઇ શક્યા

હોત તો કેટલાએ શ્રોતાજનોના અહોભાગ્ય મનાતે ! કાદિક કાદિક ગુહારહસ્યનિગ્ધપણું પણ શ્રીસાગરજીમહારાજ શ્રીહીરાલાલાભાષને મોકળે મતે કહેતા આવો માનદાતા આગમોષોધારક અને જિજ્ઞાસુ પ્રોદેસર વચ્ચે સુમેળ સુરતમા બગેલો હતો.

આ ત્રણે સૂત્રો ભુદા ભુદા વિષયોના હોવા છતા ત્રણે સૂત્રમા મૂળ રહસ્ય તો “ વિનમ્રભાવે (૧) છ આવશ્યકવુ નિત્ય આરાધન, (૨) પચ્ચણેલા મહાવ્રતોના ગયાર્થ પાઠણુ માટે અને એ વસ્તુને હૃદયમા સ્થિર કરી એના રક્ષણુ અને સેવન માટે, ભગવતની ચતુર્તિ પૂર્વક મહાવ્રતોમા લાગેલા દોષો (અતિચારો)થી પાછા હડવાને માટે અને વ્રતોના અમરણુ માટે તથા માન કૃળવવા-દિપાવવા સાથે માનનું સકીર્તન કરવુ અને (૩) ગુરુદેવોને આદરપૂર્વક ખમાવવા અને અવિનયાદિ અદલ ક્ષમાયાચના ” ઇત્યાદિ પાંચે પ્રતિક્રમણોની સાથે સખધ ધરાવતા ખૂબ આદરપૂર્વક સેવન કરવાના રહસ્યો જ છે જૈનધર્મે અપનાવેલી ખરેખરી સંસ્કૃતિનુ મૂળ વિનમ્રપણુ, શુભ અને શુદ્ધભાવના, પરસ્પરસુમેળ માટે હૃદયના રંગપૂર્વકની ક્ષમાયાચના અને વિનમ્રભાવે શુદ્ધદેવ-ગુરુ-ધર્મની ઉપાસના અને સેવામા સમાયેલુ છે. એમા ધર્મશૈલાજીને જરા પણ અવકાશ નથી પરાયા હિતોનું ચિંતવન, સ્વપર દોષોનુ નિવારણુ, અને સૌ કાષ્ટનુ ક્ષેમ કલ્યાણુ વાચ્છી તે માર્ગ દોષો જોણ અને લાભો જોણ અને જોણુ જો જૈનધર્મની ખરેખરી લાક્ષણિક સંસ્કૃતિ જ છે જૈનોની સંસ્કૃતિમા ‘જીવનસમૃદ્ધિ’ અને ‘જીવનશુદ્ધિ’ જો અનેા સમન્વય જોવામા આવે છે અને જો ખતે મૂળ વસ્તુ-એને અપનાવી વ્યવહારમા આદરવા માટે શાસ્ત્રોમા ડાહ્યોડાસ મુનિસમુદાય અને શ્રાવકસમુદાયને ઉપદેશવામા આવેલા છે તેથીજ સંસારમા મોટા મોટા ગોકુલો ધરાવતા છતા પણ અતરાતમા કૃળુમહારાજ અને આનંદાદિ ન્શ શ્રાવકો સંસારથી અટિત રહી શકતા હતા જૈનધર્મની અંદર જીવનસંસ્કૃતિમાયે સક્રિયતા આણવામા આવી નથી. ખતે પ્રવાહ મનુષ્યો વહીવિહરી શકે તેવા માર્ગો જૈનધર્મમા સમભાવે દર્શાવવામા આવેલા જ છે, મનુષ્યોજો દરેકમા દોષો જોણ હોય અને અપર લાભો વિશેષ હોય તેવા કાર્યોમા આદરપૂર્વક આગળ ધપવુ એમ ભારપૂર્વક કહેવામા આવ્યુ છે એવી રીતે સચેત-સજગપણુ વર્તવા છતા પણ નાનામોટા ગ્રણિઅગણે દોષો લાગી જાય તેમાથી ક્ષમાયાચના પૂર્વક પાછા હડવુ જો મૂળમૂળ હેતુ પચ્ચત્રિક-

(૮)

મણોતો અને આ ત્રણેય સત્તોતો છે. કેટલાકે જૈનધર્મની સાચેસાચી સમ્પ્રતિતે હૃદયશુન્ય અને નિષ્કુર માને છે, એનું કારણ હું તો એટલું જ માનું છું કે જૈનધર્મની અદર વાચ્ય સુઘડયા વિના માત્ર દેવ ભરેલી વૃત્તિથી જ અથવા તો સમગ્રતા વિના એમ કહેવામાં આવે છે.

ભગવત મહાવીર લિચ્છવી કુલના રાજરત્ન પુત્ર હતા. લિચ્છવી કુલની, વશની, રાજ્યની, અને ગ્રજની સરકારિતા તો જગવિખ્યાત જ છે એટલે વિશેષ કહેવાપણું રહેતું નથી માત્ર જો જૈનધર્મપ્રત્યેની સુગ અને દેવીલાપણોતો ત્યાગ કરવામાં આવે તો જૈનધર્મની સરકારિતાનું ખરેખર દશ્ય પામી શકાય !

અવચૂરિ અને અવચૂર્ણિતો અર્થ અને ઉપયોગ લગભગ એક સરખોજ છે ગ્રન્થોમાંથી સામાન્યપણે શબ્દાર્થ રહેલાદથી સમજી શકાય તેવા અર્થ ભરવામાં આવે તેને ઉપદ્રા નામોમાંથી ગમે તે એક નામ લેખક-મહાશયો આપે છે. એમાં સવિસ્તાર લખાણની વ્યાખ્યાઓ નથી હોતી માત્ર જેમ ગુજરાતીમાં કે કોઇપણ ભાષામાં ટપાચર્ચ હોય છે તેમ મૂળ શબ્દોતે સમજવા માટે આમાં માત્ર અર્થો ભરવામાં આવેલા હોય છે શ્રીહીરાલાલ-ભાઈને આના ઉપર છેવટના ભાગમાં ફીક પ્રકાશ નાખ્યો છે એટલે લંખાણ કરવા ઇચ્છતો નથી.

મુખ્યછટ, રોન્ડહસ્ટ, રોન્ડ, માખરીઆ હાઉસ

સ ૨૦૦૭, મહાવીર-જન્મજયંતિ દિન

તા ૧૯મી એપ્રિલ, સને ૧૯૫૧, ગુરુવાર

મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી

શેઠ દે. લા. જૈન પુ. ઉ. ફંડના મે દ્રસ્ટી

અને અન્ય દ્રસ્ટીઓ વતી.

ઉપોદ્ધાત

(લે. મો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.)

[૧]

‘ પગામસિબ્બએસુ’ત યાને મમભુમુત

આવસ્સય—જેન આગમોમાં આવસ્સય મહેસ્વતું સ્થાન લોગવે છે. કોના સામાઈય (સામાયિક), ચઉન્વીમત્થવ (ચતુર્વિશતિસ્તવ), વદ્દણય (વંદનક), પરિક્કમણ (પ્રતિક્રમણ), કાઉસ્સગ્ગ (કાયોત્સર્ગ) અને પગ્ગપાણ (પ્રત્યાપ્પાન) એમ છ વિભાગ છે દરેકને ‘ અન્નઝયણ ’ (ગ્રાહ્યયન) કહે છે

આવસ્સય ઉપર ભદ્રળાહુસ્વામીએ નિન્નરુત્તિ રચી છે, પરંતુ એમાં કાલક્રમે ઉમેદો થઇ કોની નવેચરથી મંકલના કરાઇ છે. આ નિન્નરુત્તિ તેમજ ભાગને અનુલક્ષીને મહત્તરા યાકિનીના ધર્મપુત્ર હરિભદ્રચરિત્તો મંચકૃતમા ટીકા રચી છે. તેમાંથી (સૂત્ર) હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે, કેમકે દરેક સુત્ર ઉપર નિન્નરુત્તિ નથી કે જેથી કોનો એ રીતે વિચાર થઇ શકે.

નામ—‘ પરિક્કમણ ’ નામના ચોથા અન્નઝયણની હારિભદ્રીય ટીકા (પત્ર ૫૬૯ આ) મા ‘ મંગળપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરાવુ ભોધએ એથી અત્યાર “ ચત્તારિ મંગલ ” શી શરૂ થતું અત્યાર રજૂ કરે છે ’ એમ કહ્યું છે આના પછી “ ચત્તારિ લોમુત્તમા ” થી

અને ત્યાર બાદ “ચત્તારિ સરણં”થી શરૂ થતું સુત છે. ત્યાર પછી દૈવસિક અતિવારને અંગેનું સુત—પ્રતિક્રમણસૂત્ર છે એના પછી નિન્નજ્ઞુત્તિની ૧૨૭૧મી ગાથા છે ત્યાર બાદ ગમનાગમનને લગતા અતિવારને ઉદ્દેશીને ‘ધર્મપિથિષ્ઠીસૂત્ર’ અપાયું છે. આ સૂત્ર બાદ ‘ત્વગ્વર્તન-સ્થાનાતિવાર-પ્રતિક્રમણ’ના પ્રતિપાદનરૂપે એક મોટું સુત અપાયું છે આ સુતને પ્રારંભ કોઈકોઈ હાથપોથીમાં પગામસિન્નજ્ઞાપથી કરાયેલો જોવાય છે એ ગમે તે હો આ સુતનું આદિમ પદ અને એમ નહિ તો પ્રધાન પદ તો આ જ છે, એટલે એ ઉપરથી આ સુતને ‘પગામસિન્નજ્ઞે-સુત’ કહે છે આ વાસ્તવિક નામનો ખ્યાલ નહિ રહેવાથી કે અન્ય કોઈ કારણસર એના પગામસન્નજ્ઞાય, પગામસ્વાધ્યાય ઇત્યાદિ બ્રાંતિમૂલક અશુદ્ધ નામો નોધાયેલા મળે છે. ૧ આ પાંચમા રચાયેલું સુત શ્રમણોના પ્રતિક્રમણરૂપ આવશ્યક ક્રિયાનું મુખ્ય અંગ હોવાથી—શ્રાવકોને ઉદ્દેશીને ગ્યાયેલા ‘વહિત્તુ’સુત જેવું મહત્ત્વનું હોવાથી એને સમર્ણસુત (શ્રમણસૂત્ર), સાધુ-પ્રતિક્રમણસૂત્ર. રચિતપ્રતિક્રમણસૂત્ર એમ વિવિધ નામે ઓળખાવાય છે

વિષય—આ સમર્ણસુતના પ્રારંભમાં પ્રકામ-શય્યા અને નિકામ-શય્યાને લગતા પ્રતિક્રમણનું નિરૂપણ છે ત્યાર પછી ગાયત્રી અને સ્વાધ્યાયને અંગેના અતિવારો દર્શાવી એના પ્રતિક્રમણનો ઉલ્લેખ છે. આના પછી સૂક્ષેપથી તેમજ વિસ્તારથી અતિવારોનું વર્ણન છે જેમકે એક પ્રકારે અસયમ, બે જાતનાં બધન, ત્રણ પ્રકારે દડ, ગુપ્તિ, શલ્ય, ગૌરવ અને વિરોધના, ચાર જાતના કષાય, સના, વિકથા અને ધ્યાન તેમજ પાત્ર ક્રિયા, કામ-ગુણ તથા મહાવત એમ એકેકની વૃદ્ધિ કરી તેનીસ આશા-

૧ મૂળ નામમા ‘સિન્નજ્ઞ’ શબ્દ છે એને માટેનો સમ્પ્રદત શબ્દ ‘શય્યા’ છે મૂળમા ‘ગન્નજ્ઞાય’ શબ્દ જ નથી તો એ કે એને અનુરૂપ મ સ્વાધ્યાયનો પ્રયોગ કેમ કરાય? ૨ જુઓ પત્ર ૫.

તનાઓ સુધીનું પ્રતિક્રમણ નિરૂપાયું છે. પછી વર્તમાન ચોવીસીના શ્રીઋષભદેવાદિ ૨૪ તીર્થંકરોને પ્રણામપૂર્વક જિન-અવચનની અનેક વિશેષણો દ્વારા સ્તુતિ કરાઈ છે. શ્રમણને જે કદપે તેનો સ્વીકાર અને જે ન કદપે તેનું પ્રત્યાખ્યાન કરી પોતાની શ્રમણતાનો ખ્યાલ રાખી અઢી દ્વીપમાંના મુનિવરોને વંદન કરાયું છે. અંતમાં સર્વ જીવોની ક્ષામણા અને મૈત્રીભાવનાના નિવેદનપૂર્વક આ સુત્તની સમાપ્તિ કરાઈ છે.

સમણસુત્તના અંતિમ ભાગમાં એ ગાથાઓ છે, તે વંદિતસુત્તમાં અતમા ગા. ૪૬ ને ૫૦ રૂપે જોવાય છે, બાકીનો બંધો ભાગ ગદ્યમાં છે. આ ગાથાઓ નીચે મુજબ છે—

“લામેમિ સવ્વજીવે સવ્વે જીવા હમંતુ મે । મિત્તી મે સવ્વમૂણ્ણુ વેરં મજ્જ ન કેણહ ॥ ૧ ॥

પવમહં આલોદ્ધવ નિંદિઅ ગરહિઅ ડુગંછિઅ સમ્મં । તિવિદ્ધેણ પડિક્કંતો વંદામિ સિણે હવ્વવીસં ॥ ૨ ॥”

મમણસુત્તનો ‘અઠ્ઠાઈનજેસુ’વાળો અંશ શ્રાદ્ધ-પ્રતિક્રમણનાં વિવિધ સૂત્રો પૈકી એક સૂત્રરૂપે જોવાય છે.

ટીકા—હરિભદ્રસૂરિએ ‘સમણસુત્ત ઉપર વિસ્તૃત અને મનનીય ટીકા રચી છે. ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ આદેખી વિસ્તારાર્થે એમણે જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણકૃત રેઆણ્ણઅયણ્ણ (ધ્યાનાધ્યયન) આપી એની મનોરમ ત્યાખ્યા કરી છે.

૧ આનો પ્રારંભ પત્ર પૃષ્ઠઅંશથી થાય છે ૨ આ આણ્ણસયગ (ધ્યાનશતક)ના નામે મુત્રસિદ્ધ છે આ મનનીય કૃતિનો ગુ અનુવાદ પ્રમાણિત થયેા થયે.

ઉદ્દેશ—^૧નાગાધમ્મકહાનાં ૧૦ અબ્બયણુ, રસૂયગહનાં ૨૩ અબ્બયણુ રહસા, ૪૬૫ અને પવવહારનાં ૨૬ ઉદ્દેશક (ઉદ્દેશક) અને ૬આચાર્યકપનો આ મમળસુત્તમા ઉદ્દેશ છે જોટલે જોતા પ્રણયન-સમયે યાને તેમ નહિ તે પછી જોના સંકલના-મગયે આ આગસો અસ્તિત્વ ધરાવતા હતા એમ કહી શકાય.

પ્રાચીનતા—આજે જે સ્વરૂપમાં—જે ભાષામાં આપણને મમળસુત્ત મળે છે, તે ભાષા ઉપરથી આના રચનાસમયનો અંતિમ નિર્ણય થઈ શકે તેમ જણાતું નથી, કેમકે આમા જોકે તે પાઠસેદ જોવાય છે, અને યીજુ શ્રમણસંઘ સવારના અને સાજના પ્રતિક્રમણ-સમયે આનો ઉપયોગ કરતો હોવાથી એની ભાષા સર્વથા નિયત રહેલી હોવાનો સંભવ કંઈક જોણ છે. ચતુર્દશપર્વધર સોનાદિત્ય ભદ્રબાહુસ્વામીએ, આવસ્થયની નિબ્જુતિ જોતાં દસા, ૬૪૫ અને વવહારની રચના કરી છે અને ૭૫ ચક્ર૫ની ચુલ્લિણ વિચારતા આ ઉપરાંત નિસીહ પણુ રચેલ છે એમનો સ્વર્ગવાસ વીરસંવત ૧૭૦માં થયો છે. દસાદિનો અહીં ઉદ્દેશ છે તેને પ્રણયન-કાલનો ગણાય તે આ રચના એ પછીની પરતુ હરિભદ્રસૂત્રિના અને આવસ્થયના ચૂલ્લિંકારના સમય કરતાં પણ બસો વર્ષ પૂર્વેની ગણાય.

અન્ય રીતે વિચારતાં એમ લાગે છે કે બ્યારે શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીના શ્રમણસંઘને પ્રતિક્રમણુ ફરજયાત છે, અને એ સમયે આ સુતનો ઉપયોગ કરવાનો છે તે આ ચરમ તીર્થંકરનું તીર્થ સ્થપાયુ તે વેળા આ જ સમણસુત નહિ તે.

૧ આના પરિચય માટે જુઓ મારુ પુત્તક નામે આગમોનું દિગ્દર્શન (પૃ ૮૮-૧૦૨) ૨ એજન, પૃ ૫૭-૭૫ ૩ એજન, પૃ ૧૪૮-૧૫૦ ૪ એજન, પૃ ૧૫૦-૧૫૨ ૫ એજન, પૃ ૧૫૨-૧૫૩ ૬ આનુ મુપ્રસિદ્ધ નામ નિસીદુ (નિશીથ) છે આના પરિચય માટે જુઓ ઉપર્યુક્ત પુત્તક પૃ ૧૪૪-૧૪૬). ૭ એજન, પૃ. ૧૫૩

આના નેત્રું ન બીજી અસ્તિત્વમાં હશે કે આબ્યું હશે. આવસ્થાના પ્રભુતા તે આ સુતના પ્રભુતા હશે.

વિવરણો—સમણસુત પાઠ્યમાં છે એટલે સૌથી પ્રથમ પાઠ્યમાં એનું ક્રોધકે વિવરણ રચ્યું હશે આને તો પ્રસિદ્ધિ પ્રમાણે જિનદાસગણિની રચેલી મનાતી ત્ર્યુણિણુ એ આ જાતનું ઉત્તમ અને પ્રાચીનત સાધન છે. આના ભા. ૨, પત્ર ૭૩થી સમણસુતનું સ્પષ્ટીકરણ શરૂ થાય છે આ પૂર્વે સામાયિક-સૂત્ર, ચત્તારિ મંગલં, ચત્તારિ લોગુત્તમા, ચત્તારિ સરણં અને દૈવસિક અતિચાર-સૂત્રને અંગે સ્પષ્ટીકરણ છે.

ઉપલબ્ધ સંસ્કૃત વિવરણોમાં સૌથી પ્રાચીન, સૌથી વિસ્તૃત અને સૌથી વિશેષ મહત્ત્વનું વિવરણ તો સર્વધર્મસમભાવી અને શતમુખી પ્રતિભાશાળી હરિભદ્રસરિએ રચેલી ઉપયુક્ત ઉપલબ્ધ ટીકા છે.

પાર્શ્વ રચેલી એક વૃત્તિના ઉલ્લેખ પાટણના સૂચીપત્ર (ભા. ૧, પૃ. ૧૨૦)માં છે. સમણસુત ઉપર નમિસાધુની ટીકા છે અને એ છપાયેલી છે ત્રિલોકાચાર્યે વિ. સ. ૧૨૯૨માં અને જિનપ્રભસરિએ વિ. સ. ૧૩૬૪માં એકેક વૃત્તિ રચી છે. વળી ક્રોધકે વૃત્તિ કે અવચૂરિ રચી છે.

છાયા—આધુનિક યુગમાં સમણસુતની મસ્કૃત છાયા પ્રસિદ્ધ કરાઈ છે. ૪

બાલાવબોધ—લક્ષ્મીરત્નસરિએ બાલાવબોધ અને પાર્શ્વચન્દ્રે ટપ્પણો રચેલ છે. નયવિમલગણિ (જ્ઞાનવિમલસરિ)એ ગુજરાતીમાં રચેલો બાલાવબોધ છપાયો છે ૫ ગરુડાવાતમાં એક પદ્ય મંત્રમાં છે અર્ધાં મળને 'અતિપ્રતિકમળસૂત્ર' કહ્યું છે

૧ આ સ્ક્રિપ્ચરેવન્ટ પ્રકાશિતલણ સ્વેતાબર મન્થા તરફથી. જે બાગમાં ૪ મ. ૧૯૨૮ અને ૧૯૨૯માં અનુક્રમે છપાયેલી જે ૨ ફે. ૧૫. નં. ૫ મન્થા તરફથી ક્રોધક રચેલી સ. વૃત્તિ ૬ મ. ૧૯૨૧માં છપાઈ છે તેમાં ૧/૧ નથી ૩ નં. ૫૧. ૪ જુગો ૫૩. ૫ જુગો ૫૫. ૬.

ભાષાંતર—આ સમણસુતનુ અને સાથે પડિખયસુત તેમજ ખામણગસુતનુ’ પણ ગુજરાતી ભાષાંતર છપાયું છે.

પ્રકાશનો—“ દયાવિમલ નૈન ગ્રંથમાદા ”માં પગામસિજ્ઞાણથી સમણસુત શરૂ કરીને તે એના અત સુધીનો જ વિભાગ જ્ઞાનવિમલસંસ્કૃત ગુ. ખાલાવબોધ સહિત ઇ. સ. ૧૯૧૭માં છપાયો છે આ ખાલાવબોધના અતમાં એને ‘ સ્તિષ્ઠકાર્થ ’ કહ્યો છે. એના રચના-વર્ષ તરીકે વિ. સં. ૧૭૪૩નો ઉલ્લેખ છે. આ કૃતિ રાધનપુરમાં રચાઈ છે.

“ શ્રીપાક્ષિકસૂત-શ્રમણસૂત્રાદિ-સગ્રહ ” એ નામથી સઘવી મૂળભાઈ અવેરચાંદ (પાલીતાણા) તરફથી વિ ૧૯૮૯માં ને કૃતિ પ્રસિદ્ધ થઇ છે તેમાં આ સમણસુત, એની સં. છાયા તેમજ ગુ અનુવાદ અને ગુ પ્રસ્તાવના છે. સાથે સાથે પડિખયસુત અને ખામણગસુત સં. છાયા અને ગુ. અનુવાદ સહિત અપાયાં છે.

“આચાર્ય” શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વરજી નૈન ગ્રંથમાદા”માં ઇ. સ. ૧૯૩૯માં ‘શ્રીપ્રતિક્રમણસૂત્રપદવિવૃતિ’ નામથી ને કૃતિ પ્રકાશિત કરાઇ છે તેમાં સમણસુત તેમજ અન્ય સુતો છે. એ સર્વે ઉપર શાલિલદ્રસૂરિના શિષ્ય નમિત્તાધુએ વિ. સં. ૧૧૨૨માં સ. વૃત્તિ રચી છે અને એ અહીં છપાઇ છે.

વિ સ ૧૯૯૨માં ઋ. કે. ઋ. સસ્થા (રતલામ) તરફથી “ પડાવશ્યકસૂત્રાણિ ” એ નામથી ને કૃતિ છપાઇ છે તેમાં ‘ પગામસિન્નએ’સુત છપાયેલું છે

[૨]

પકિંખયસુત (પાક્ષિસૂત્ર)

નામકરણ—પ્રતિક્રમણના પાચ પ્રકાર છે. (૧) દૈવાસિક, (૨) રાત્રિક, (૩) પાક્ષિક, (૪) ચાતુર્માસિક અને (૫) સાંવત્સરિક. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તીર્થમા શ્રમણસઘને પ્રતિક્રમણ કરાવ્યાત છે એટલે આ સઘ દરરોજ બે વાર પ્રતિક્રમણ કરે જ અને કરે છે અને એ સમયે સમણસુતનો ઉપયોગ કરે છે એવી રીતે પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરતી વેળા આ શ્રમણસઘ એક વિશિષ્ટ સુત બોલે છે. આનો મુખ્ય સઘ પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ સાથે હોવાથી આને ‘પકિંખયસુત’ (પાક્ષિક સૂત્ર) કહે છે આ નામ એના પ્રણેતા તરફથી અપાયેલું નથી, પરંતુ કાલાંતરે યોજાયું છે.

નિર્દેશ—આવસ્સયમાં આ પકિંખયસુતને સ્થાન મળ્યું નથી^૧ તેમ છતાં આવસ્સયના ચોથા અન્નઅયણ નામે ‘પકિંક્રમણ’ સાથે એક રીતે આને સંબંધ છે. એથી કેટલાક એને એનું પેટાસૂત્ર ગણે છે, બાકી એ આમાં નથી.

કેટલાક પકિંખયસુતનો આવસ્સયની જેમ ‘મૂલસુત’ તરીકે ઉલ્લેખ કરે છે, પરંતુ આમ માનવા માટે એમની પાસે શો સબળ આધાર છે ?

ભાવાર્થ, શૈલી ઇત્યાદિ—ઉપલબ્ધ પકિંખયસુતની ભાષા પાઈય—જર્ધણ મરહુદી છે. એની શૈલી આચાર, દસવેચાલિય ઇત્યાદિ આગમોના જેવી છે પ્રારંભમાં ચાર પદો આર્યામાં છે. પછી પાંચ મહાવ્રતો અને રાત્રિભોજન—વિરમણને અંગે

^૧ આવસ્સયની હારિલ્લદીય ટીકામા પણ આને સ્થાન અપાયું નથી, ત્યારે પકિંખય—ખામણુગ—સુતની વાત ન્યારી છે

ગદ્યમાં લખાણ છે. ત્યાર બાદ ૪૨ પદ્યો છે અને એના પછી ગદ્યાત્મક વિભાગ છે. અંતમાં એક પદ્ય છે.

વિષય—મહાવ્રતો અને શ્રુતનુ સંકીર્તન એ બે બાબત અહીં વિસ્તારથી નિરૂપાઈ છે. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું તો આ કૃતિમાં સૌથી પ્રથમ તીર્થ ધ્વજને વદન છે. ત્યાર બાદ આરાધનાની અભિસુખતા, રાત્રિભોજન-વિરમણપૂર્વક પાંચ મહાવ્રતોની ઉચ્ચારણા યાને સમુદ્ધીર્તના, પાંચ મહાવ્રતોને અગેના અતિચારો અને મહાવ્રતોનું રક્ષણ, મહાવીરસ્વામીની સ્તુતિ. શ્રુતનું સંકીર્તન, ૨૮ ઉદ્ધાલિય સુતોનાં અને ૩૭ કાલિય સુતોનાં નામ, બાર અગેનો ઉલ્લેખ, શ્રુતના દાતા અને પાલકોને નમસ્કાર અને શ્રુતદેવતાને વિરૂપિત એમ વિવિધ બાબતો આલેખાઈ છે. “સુયદેવયા મગર્વઈ”થી શરૂ થતા સુપ્રસિદ્ધ પદ્ય દ્વારા આ વિરૂપિત કરાઈ છે.

અહીં જે ૨૮ ઉદ્ધાલિય-સુત ગણવાયાં છે તેને બદલે નંદી(મુ ૪૪)માં ૨૯ છે એવી રીતે નંદી (સુ. ૪૪)માં કાલિય-સુતની મજ્યા ૩૭ને બદલે ૩૧ની દર્શાવાઈ છે આમજે ભેદ પર છે તે વિષે તેમજ નંદીગત નામો વિષે મેં “આગમોનું દિગ્દર્શન” (પૃ. ૫-૬)માં નોંધ લીધી છે. આ નામોની યાદી તો મેં “આર્હુત આગમોનું અવલોકન” (પૃ. ૬૬-૬૭)માં તેમજ A History of the Canonical Literature of the Jains (પૃ ૨૪-૨૬)મા આપી છે.

પ્રાચીનતા—પદ્મિખયસુત જેવી રચના મહાવીરસ્વામીએ તીર્થ સ્થાપત્રું તે અરસામાં થઈ હોવી ભેઇએ. એ હિસાબે આને આ સુત જે સ્વરૂપમા ઉપલબ્ધ થાય છે તેમાનો શ્રુતકીર્તન પૂરતો અમુક ભાગ પાછળથી ઉમેરાયેલો લાગે છે. ૧

૧ વચ્ચાર (ઉ ૧૦)મા દેટનાક આગમોના નામ છે જુઓ અ. અ. (૫ ૭૪)

આ ઉમેરો ક્યારે થયો એ કહેવું મુશ્કેલ છે, કેમકે એના ઉપર હરિભદ્રસૂરિ જેવાની ટીકા નથી. યુષ્ણિષ્ઠ રચાઈ તે સમયે આ પ્રકારની સંકલના હતી એમ નિર્વિવાદપણે કહી શકાય એથી આગળ વધવા માટે તો યુષ્ણિની રચનાની પૂર્વેની કેઈ કૃતિમાં આ સુતનો ઉલ્લેખ છે કે કેમ અને એમાંથી કોઈ અવતરણ મળે છે કે કેમ તે તપાસવું ઘટે ગમે તેમ પણ એમ ભાસે છે કે આ સંકલનાને જોછામાં જોછાં બારસો વર્ષ થયાં હોવા નોંધવો

વિવરણો—પંડિતયસુત ઉપર એક યુષ્ણિ છે આના કર્તા તરીકે એક સ્થળે શાંતિય દ્રસૂરિનો ઉલ્લેખ છે

વીરમિત્રગણિના સેવક શ્રીચન્દ્રસૂરિના ભક્ત યશોદેવસૂરિએ વિ સ. ૧૧૮૦માં પંડિતયસુત ઉપર સં માં વૃત્તિ રચી છે એમાં એમણે બે યુષ્ણિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપર્યુક્ત જ હશે

અહીં બે અવચૂરિ છપાઈ છે તે આ વૃત્તિને આધારે યોગદર્ હોઈ એમ લાગે છે અસાતકર્તૃક અવચૂરિ મળે છે તે સાથે આ સરખાવવા માટે અત્યારે સાધન નથી.

અસાતકર્તૃક ત્રણ અવચૂરિઓ “ ભાંડારકર પ્રાચ્યવિદ્યા સંશોધન મંદિર ” (પૂના)માં છે. શુઓ માત્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું વર્ણનાત્મક સૂચીપત્ર.

જેન ગ્રંથાવલી (પૃ ૫૮)માં અકલંકદેવકૃત વિષમપદપર્યાયમંજરીની નોંધ છે.^૧

^૧ જુઓ આ જ પત્ર ૨ બૃહદ્વિપનિકામાં “ નૈત્યવન્દનાદિ ૧ સાધુ ૨ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર ૩ વદપર્યાયમણ્યાડકલકદેવસૂરીયા ” જોવો. ઉલ્લેખ છે આ ઉપરથી એવી સભાવના કરાઈ છે કે સાધુપ્રતિક્રમણમાં પાક્ષિકસૂત્રની પણ પદ-પર્યાય-મંજરી અતર્ગત હશે

પકિખય-ખામણુગ-સુત

છાયા—પકિખયસુતની સ. મા છાયા આધુનિક સમયમાં રચાઈ છે અને એ છપાઈ પણુ છે. ૧.
બાલાવબોધ—સુખસાગરે વિ. સં. ૧૭૭૩માં બાલાવબોધ રચ્યો છે.

પ્રકાશનો—દે. લા. જૈ. પુ. સંસ્થા તરફથી ઇ સ ૧૯૧૧માં પકિખયસુત અને ખામણુગસુત આ બંને ઉપરની યશોદેવસૂરિકૃત ટીકા સહિત છપાવાયાં છે.

ઋ. કે. રવે. સંસ્થા તરફથી વિ. સં. ૧૯૯૨માં “વડાવશ્યકસૂત્રાણિ” એ નામથી છપાવાયેલી આવૃત્તિ (પત્ર ૬૮-૮૪)માં પકિખયસુત છે.

શાલિભદ્રસૂરિના શિષ્ય નમિસાધુએ જે પ્રતિક્રમણસૂત્રપદવૃત્તિ રચી છે તેમાં પકિખયસુતની વૃત્તિ નથી, પરંતુ પકિખય-ખામણુગ-સુતની છે. આ વૃત્તિ એને લગતા સુતો સહિત ઇ સ ૧૯૩૯માં છપાવાઈ છે.

[૩]

પકિખય-ખામણુગ-સુત (પાશ્વિક-ક્ષામણુક-સૂત્ર)

નામ—પ્રસ્તુત નામ સૌથી પ્રથમ ક્યારે અપાયું તે કહેવું મુશ્કેલ છે. બાપ્તિ હરિભદ્રસૂરિ જેવાના સમયથી તે આ જાતનું

આ ઉમેરો ક્યારે થયો એ કહેવું મુશ્કેલ છે, કેમકે એના ઉપર હરિભદ્રસૂરિ જેવાની ટીકા નથી. યુષ્ણિષ્ઠ રચાઈ તે સમયે આ પ્રકારની સકલના હતી એમ નિર્વિવાદપણે કહી શકાય એથી આગળ વધવા માટે તો યુષ્ણિની રચનાની પૂર્વેની કોઈ કૃતિમાં આ સુતનો ઉલ્લેખ છે કે કેમ અને કોમાંથી કોઈ અવતરણ મળે છે કે કેમ તે તપાસવું ઘટે ગમે તેમ પણ એમ ભાસે છે કે આ સકલનાને એાછામાં એાછા બારસો વર્ષ થયાં હોવા બોધ્યો

વિવરણો—પ્રક્રિયયસુત ઉપર એક યુષ્ણિ છે આના કર્તા તરીકે એક સ્થળે શાંતિય દ્રસૂરિનો ઉલ્લેખ છે વીરભિન્નગણિના સેવક શ્રીચન્દ્રસૂરિના લક્ષ્મી યશોદેવસૂરિએ વિ સ. ૧૧૮૦માં પ્રક્રિયયસુત ઉપર સ માં વૃત્તિ રચી છે એમાં એમણે જે યુષ્ણિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપયુક્ત જ હશે

અહીં જે અવચૂરિ છપાઈ છે તે આ વૃત્તિને આધારે યોબાઈ હોઈ એમ લાગે છે અસાનકર્તૃક અવચૂરિ મળે છે તે સાથે આ સરખાવવા માટે અત્યારે સાધન નથી.

અસાનકર્તૃક ત્રણ અવચૂરિઓ “ભાંડારકર પ્રાચ્યવિદ્યા સશોધન મંદિર” (પૂના)માં છે. જુઓ મારું હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું વર્ણનાત્મક સૂચીપત્ર.

જેન ચથાવલી (૫ પટ)મા અકલંકદેવકૃત વિષમપદપર્યાયમંજરીની નોંધ છે.^૧

^૧ જુઓ આ જ પત્ર ૨ બૂલોદ્ધિપ્રનિકામા “ત્યજવન્દનાદિ ૧ માધુ ૨ શ્રાવણતિકમણસૂત્ર ૩ પદપર્યાયમણસૂત્ર ૪ કલકદેવસૂત્રીયા ” એવો ઉલ્લેખ છે આ ઉપરથી એવી સભાવના કરાઈ છે કે માધુપ્રતિકમણમા પાશ્વિકમંજરી પણ પદ-પર્યાય-મંજરી અતર્ગત હશે

ચોથી કંડિકા દ્વારા ગુરુ તરફથી જે વૈયાવૃત્ત્ય તેમજ ૧સારણા, ૨વારણા, ૩ચોથાણા અને ૪પડિચોથાણાનો લાભ શિષ્યને મળ્યો હોય તેના ઉલ્લેખ છે ત્યાર બાદ ગુરુના પ્રતાપે પોતે ભવસમુદ્ર તરી નરે જોવા નિવેદનપૂર્વક શિષ્ય ગુરુને વંદન કરે છે એ વત કહેવાઈ છે.

નિર્દેશ—હારિભદ્રીય ટીકામાં પત્ર ૭૯૨આમાં પ્રથમ કંડિકાને ‘ખિતિય-ખામણાસુત’ અને પત્ર ૭૯૩આમાં ત્રીજીને ‘ચઉત્થ-ખામણાસુત’ અને ચોથીને ‘પચમ-ખામણાસુત’ કહેલ છે આમ ‘અખલુટિઓ’સુત સાથે પાંચ ‘ખામણાં’ ગણવાયાં છે.

પ્રાચીનતા—આવસ્સયના ચોથા વિભાગ નામે કંઉસ્સગ્ગને લગતી હારિભદ્રીય ટીકા ‘અખલુટિઓ’સુત તેમજ ચાર કંડિકામાં નિખદ્દ આ ખામણગ-સુતને સ્પર્શે છે પકિખય-સુત બોલ્યા પછી આ ખામણગ-સુત બોલાય છે એટલે આ બંને પકિખય-સુતનો એક ભાગ ન હોય એવો ખ્યાલ ઉપસ્થિત કરે છે પકિખય-સુત ઉપરની. યશોદેવસૂરિકૃત વૃતિ આ ખામણગ-સુતની પણ વ્યાખ્યા રજૂ કરે છે આ ખામણગ-સુત ઉપર આવસ્સયને અગે રચાયેલી હરિભદ્રસૂરિકૃત પટીકા છે અને ઇચ્છિણ (ભા. ૨, પત્ર ૨૬૫) પણ છે. આવસ્સય-ચુષિણ કરતાં તેા આમ આ સુત પ્રાચીન છે જ. આથી આ સુત લગભગ બારસો વર્ષ જેટલું તેા પ્રાચીન છે જ એમ કહી શકાય

અન્ય રીતે વિચારીએ તો પાક્ષિક-પ્રતિક્રમણ સાથે બેટલો પક્રિબયસુત્તને સળધ છે તેટલો બધો સળધ આ ખામણુગ-સુત્તને એની સાથે જણાતો નથી, કેમકે એનું કાર્ય એક રીતે તો ‘અપ્પહિત્તો’સુત્ત દ્વારા સિદ્ધ થાય છે. આ રીતે વિચારતાં આ ખામણુગ-સુત્ત પક્રિબય-સુત્તથી અર્વાચીન ગણાય, પરંતુ આ પરસ્પર સલગ્ન છે એ દૃષ્ટિએ એનો પરામર્શ કરતાં એ પક્રિબય-સુત્તના બેટલુ જ પ્રાચીન હરે તો ના નહિ.

વૃત્તિ—યશોદેવસૂરિએ પાક્ષિક-સૂત્રની વૃત્તિમાં આની વૃત્તિ રચી છે પક્રિબયસુત્ત પર હારિભદ્રીય ટીકા નથી, પરંતુ ‘અપ્પહિત્તો’સુત્ત તેમજ આ ખામણુગ-સુત્ત ઉપર તો છે વળી આ ‘ખામણુગ’-સુત્ત ઉપર હારિભદ્રીય ટીકા કરતાએ પ્રાચીન એવી ચુષ્ટિગુમાં પણ સ્પષ્ટીકરણ છે.

છાયા—ખામણુગ-સુત્તની સંસ્કૃતમા છાયા છપાઈ છે.^૧

ભાષાંતર—આ ખામણુગ-સુત્તનું શુજરાતીમાં ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.^૨

પ્રકાશન—ખામણુગ-સુત્ત તેમજ એનાં કયા વિવરણો કયાં કયાં છપાયાં છે તેની નોંધ મેં પત્ર ૬, ૧૦ ને ૧૨મા લીધી છે એટલે અહીં કશું ઉમેરવાનું રહેતું નથી.

[૪]

અવચ્ચરિઓ

અહીં સમણસુત્ત, પક્રિબયસુત્ત અને ખામણુગસુત્ત સ. અવચ્ચરિ સહિત અપાયાં છે. ‘અવચ્ચરિ’ એટલે મૂળ કૃતિનો શબ્દાર્થ દુકમાં

^૧ જુઓ પત્ર ૬ ૨ જુઓ પત્ર ૬

સં'૦ માં રજૂ કરનારુ સાધન.^૧ વૃત્તિ, વિવૃત્તિ, ટીકા કે વિવરણુ નામે ઓળખાવાતા સ્પષ્ટીકરણુમાં જેમ અન્ય પ્રાસંગિક બાબતો જોવાય છે તેવી બાબતોને આ અવચૂરિમા સ્થાન હોતુ નથી. એનો ઉદ્દેશ તો મૂળનો અર્થ જે અન્ય વિવરણાદિમાં છૂટોછવાયો આલેખાયેલો હોય તેને એક સ્થળે ઉપસ્થિત કરવાનો અને અન્ય રીતે વિચારીએ તો મોટા વિવરણાદિમાં પ્રવેશ કરવાની અનુકૂળતા કરી આપવાનો હોય એમ લાગે છે. અવચૂરિને બાદલે 'અવચૂર્ણિ' શબ્દ પણ વપરાય છે. એનો કાર્ય-પ્રદેશ તે જ અવચૂરિનો કાર્ય-પ્રદેશ છે.

‘અવચૂરિ’ કે ‘અવચૂર્ણિ’ જેવો શબ્દ-પ્રયોગ અજૈન સાહિત્યમાં હોય એમ જણાતું નથી.

કેટલાક આગમો ઉપર અવચૂરિ મળે છે, પરંતુ અવચૂરિને લગતું તમામ સાહિત્ય જોયા વિના અવચૂરિ જેવી રચના ક્યારથી ઉદ્ભવી—ક્યારથી એ લિપિબદ્ધ સ્વરૂપે રજૂ થવા માડી તેનો અંતિમ નિર્ણય કરવો મુશ્કેલ છે તેમ છતાં એમ લાગે છે કે આ બીજાની પ્રવૃત્તિ હજારેક વર્ષ જેટલી તો પ્રાચીન છે જ. ૨

સાકડી શેરી, ગોપીપુરા, મુરત. તા ૧૧-૪-૫૧

હીરાલાલ ર કાપડિયા

સુધારો—પત્ર ૪, પ ૧મા ૧૦ને બદલે ‘૧૯’, પત્ર ૭, પં: ૩માં ‘દૈવાસિકને’ બદલે ‘દૈવસિક’ અને પત્ર ૯, પં: ૮મા અક્ષોન.ને બદલે ‘અક્ષોત’ બેઠાંએ

૧ આતુ કાર્ય યુ મા ‘ટબ્બો’ દ્વારા સિદ્ધ થાય છે ૨ હરિભદ્રચરિત્ર પદ્મશર્માનસમુચ્ચય ઉપર એક અવચૂરિ છે એ ત્રિ. સ ૧૨૯૫માં રચાયેલી છે.

॥ विजयन्ततराम् वीतरागाः श्रीजिनवरेन्द्रा अनन्तज्ञानशालिनः ॥

॥ भमणसुआदिविषयकं किञ्चित् प्रास्ताविकम् ॥

सुविदितमेतद् यदवाप्य मानुषं जन्म प्रज्ञावद्धिरात्मशुद्धये प्रयतितव्यम् । यत्रकुत्रचिजीवायोनौ समुत्पन्नाः सर्वेऽपि जीवाः संसारिणः सुखमभिलषन्ति तदर्थं च सर्वया शक्त्या प्रयतन्ते, परं जीवैर्यथाभिलषितं सुखं प्रायो न प्राप्यते, कैश्चित्तु कदाचित् प्राप्यते तदपि क्षणिकं दुःखातुबन्धि च, न तु तात्त्विकं निरुपाधिकम् । तात्त्विकमक्षय्यं सुखं तु आत्मन्येव विद्यते, यदा यदाऽऽत्मनः शुद्धिः, कषायोद्दयोदयजन्याऽशुद्धिश्चाऽपहीयते सम्यग्दर्शनादिगुणाविभावश्च भवति तदा यो आत्माऽनुभवरूप आनन्दस्तदेव निरुपाधिकं तात्त्विकं सुखम् । अन्यत् स्त्रीपुत्रादिपरिवारजन्यं सम्पत्तिजन्यं तद्भोगोपभोगजन्यञ्च निखिलमपि सुखं सुखाऽऽभासकल्पं सोपाधिकं क्षणिकमत एवाऽतात्त्विकम् । प्रत्यक्षमेतत्सर्वेषां संसारवर्त्तिजीवानाम् । पचञ्च सहजसुखप्रतिपत्तये आत्मशुद्धौ सर्वैर्मेधाविभिः मानवजन्मनि सुतरां प्रयत्नी विधेयः ।

आत्मा अनादिः । तस्य संसारोऽनादिः, संसारकारण मिथ्यात्वादिकर्मयोगोऽप्यनादिः, एवञ्चाऽऽत्मनोऽशुद्धपर्यायोऽप्यनादिः । आत्मनोऽशुद्धपर्यायाणामनेकविधत्वम् । यथा मिथ्यात्वमोहनीयोदयजन्योऽतत्त्वे तत्त्वबुद्धिरूपः तत्त्वे वाऽतत्त्वबुद्धिस्वरूपो विपरीतज्ञानोपयोगो निरुष्टोऽशुद्धपर्यायः, निखिलानामन्येषामशुद्धपर्यायाणामयमेव हेतु, चारित्रमोहोदयजन्याः क्रोधोपयोग-मानोपयोग-लोभोपयोगपर्याया अशुद्धपर्यायाः, नोकपायसंक्षकवेदोदयजन्या विषयवासनापरिगतोपयोगा अपि अशुद्धपर्यायाः । ज्ञानावरण-दर्शनावरणाऽन्तरायकर्मणामुदयेन यद्यपि अनन्तज्ञानदर्शन-वीर्यगुणेष्ववश्यं प्रतिघातो भवति तथापि न तेषां घाति-कर्मत्रयाणामुदयेन उपयोगमालिन्यं-भवति, उपशान्तमोह-क्षीणमोहगुणस्थानकयोर्न जाता कैवल्यावाप्तिः, छन्नस्थत्वमेव विद्यते तथापि तदुभयगुणस्थानवर्त्तिनां जीवानां घातित्रयावरणस्य सत्वेऽपि शुद्धोपयोग एव वर्णितोऽवगततत्त्वैः केवलजिनादिभिः । यावत्कालं मोहोदयः तावत्कालमुपयोगमालिन्यम् । एतदुपयोगमालिन्यं द्विविधं, प्रमत्तसंगत-मप्रमत्तसंगतं च, अप्रमत्तसंगतमुपयोगमालिन्यं न संसारकारणम्, उपयोगमालिन्यहेतुभूतमोहनीयोदयस्य विघातार्थमेव पुरुषार्थस्य तत्र विद्यमानत्वात् । अत एव च प्रतिक्रमणाद्यावश्यकक्रियाणां तेषु गुणस्थानकेष्वनावश्यकत्वम्, उक्तञ्च रत्नशेखरसूत्रिपादैः—

इत्येतस्मिन् गुणस्थाने, नो सन्त्यावश्यकानि षट् ।

सन्ततध्यानसद्योगात्, शुद्धिः स्वाभाविकी यतः ॥ १ ॥

प्रमत्तसंगतञ्चोपयोगमालिन्यं त्रिविधं, मिथ्यात्व-अविरति-मोहोदयाधीनस्वरूपप्रमाद-संगतं प्रथमं मिथ्यादृष्टेः, अविरति-मोहोदयाधीन-स्वरूप-प्रमादसंगतं द्वितीयमविरतसम्यग्दृष्टेः देशविरतस्य च, मोहोदयाधीनस्वरूपप्रमादसंगतं च तृतीयं प्रमत्त-

संयतस्य एतत् त्रिप्रकारकमपि प्रमत्तसंगतमुपयोगमालिन्यं यावत्कालं विद्यते तावत्कालं जीवानामात्मारम्भकत्व परारम्भकत्वमुभयारम्भकत्वं भगवत्यां प्रसिद्धं, तथा च तद्वृत्त्यः—

“ जीवा णं भंते ! किं आया रंभा परारंभा तदुभयारभा अणारभा ? गोयमा । अत्येगइया जीवा आया रंभावि परारंभावि, तदुभयारंभावि, नो अणारंभा । अत्येगइया जीवा नो आया रंभा नो तदुभयारभा, अणारभा ॥ से केणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ-अत्येगइया जीवा आया रंभावि ? एवं पडिउच्चारयेयव्वं, गोयमा ! जीवा दुविहा पन्नत्ता, तजहा-संसारसमावन्नगा य अमसारसमावन्नगा य तत्थ णं जे ते संसारसमावन्नगा ते दुविहा पन्नता, संजया य असंजया य, तत्थ णं जे ते संजया ते दुविहा पणत्ता, तं जहा-पमत्तसंजया य अपमत्तसंजया य, तत्थ णं जे ते अपमत्तसंजया ते णं नो आया रंभा नो परारंभा जाव अणारंभा, तत्थ णं जे ते पमत्तसंजया ते सुहं जोगं पडुच्च नो आया रंभा नो परारंभा जाव अणारंभा, असुभं जोगं पडुच्च आया रंभावि जाव नो अणारंभा, तत्थ णं जे ते असंजया ते अविरतिं पडुच्च आया रंभावि जाव नो अणारंभा, से तेणट्ठेणं गोयमा एवं बुच्चइ-अत्येगइया जीवाजाव अणारंभा ॥ ”

एवञ्च यावत् प्रमत्तत्वं तावदारम्भकत्वं, आरम्भो नाम जीवोपघात उपद्रवणं सामान्येनाऽऽश्रवद्वारप्रवृत्तिर्विभावो वा । अनेनोद्देशेनैतावत्सुनिश्चितं जातं यन्मिथ्यादृष्ट्यादीनां प्रमत्तान्तानां जीवानां प्राणातिपातादिपापस्थानकप्रवृत्तिरित्याऽधिक्रयेनावाश्यवर्तते, तज्जन्यविविधकर्मणामुपभोगार्थमयं जीवः संसारे बन्धमीति, जन्मजरामरणादिदुःखमनेकविधश्च उपभुङ्क्ते । एतन्निखिलदुःखनिवारणोपायस्तु पारगतप्रणीतसुविशुद्धधर्मार्याधनमेव प्रसन्नचेतसा, धर्मश्च षड्भावश्चकाराधनमयः तज्जन्याऽन्तरविशुद्धिमयश्च

आत्मा अनादिः । तस्य संसारोऽनादिः, संसारकारणं मिथ्यात्वादिकर्मयोगोऽप्यनादिः, एवञ्चाऽऽत्मनोऽशुद्धपर्यायोऽप्यनादिः । आत्मनोऽशुद्धपर्यायाणामनेकविधत्वम् । यथा मिथ्यात्वमोहनीयोदयजन्योऽतत्त्वे तत्त्वबुद्धिरूपः तत्त्वे वाऽतत्त्वबुद्धिस्वरूपो विपरीतज्ञानोपयोगो निरुद्धोऽशुद्धपर्यायः, निखिलानामन्येषामशुद्धपर्यायाणामयमेव हेतु, चारित्रमोहोदयजन्याः क्रोधोपयोग-मानोपयोग-लोभोपयोगपर्याया अशुद्धपर्यायाः, नोकषायसक्षकवेदोदयजन्या विषयवासनापरिगतोपयोगा अपि अशुद्धपर्यायाः । ज्ञानावरण-दर्शनावरणाऽन्तरायकर्मणामुदयेन यद्यपि अनन्तज्ञानदर्शन-वीर्यगुणेष्ववश्यं प्रतिघातो भवति तथापि न तेषां घाति-कर्मत्रयाणामुदयेन उपयोगमालिन्यं-भवति, उपशान्तमोह-क्षीणमोहगुणस्थानकयोर्न जाता कैवल्यवाप्तिः, छद्मस्थत्वमेव विद्यते तथापि तदुभयगुणस्थानवर्तिनां जीवानां घातित्रयावरणस्य सत्त्वेऽपि शुद्धोपयोग एव वर्णितोऽवगततत्त्वज्ञैः केवलजिनादिभिः । यावत्कालं मोहोदयः तावत्कालमुपयोगमालिन्यम् । एतदुपयोगमालिन्यं द्विविधं, प्रमत्तसंगत-प्रमत्तसंगतं च, अप्रमत्तसंगतमुपयोगमालिन्यं न संसारकारणम्, उपयोगमालिन्यहेतुभूतमोहनीयोदयस्य विघातार्थमेव पुरुषार्थस्य तत्र विद्यमानत्वात् । अत एव च प्रतिक्रमणाद्यावश्यक्रियाणां तेषु गुणस्थानकेष्वनावश्यकत्वम्, उक्तञ्च रत्नशेखरसूरिपादैः—

इत्येतस्मिन् गुणस्थाने, नो सन्त्यावश्यकानि षट् ।

सन्ततध्यानसद्योगात्, शुद्धिः स्वाभाविकी यतः ॥ १ ॥

प्रमत्तसंगतश्चोपयोगमालिन्यं त्रिविधं, मिथ्यात्व-अविरति-मोहोदयाधीनस्वरूपप्रमाद-संगतं प्रथमं मिथ्यादृष्टः, अविरति-मोहोदयाधीन-स्वरूप-प्रमादसंगतं द्वितीयमविरतसम्यग्दृष्टः देशविरतस्य च, मोहोदयाधीनस्वरूपप्रमादसंगतं च तृतीयं प्रमत्त-

संयतस्य पतत् त्रिप्रकारकमपि प्रमत्तसंगतमुपयोगमालिन्य यावत्कालं विद्यते तावत्कालं जीवानामात्मारम्भकत्वं परारम्भकत्वमुभयारम्भकत्वं भगवत्यां प्रसिद्धं, तथा च तद्वन्थ—

“ जीवा णं भंते ! किं आयारंभा परारंभा तदुभयारंभा अणारंभा ? गोयमा । अत्येगइया जीवा आयारभावि परारभावि, तदुभयारंभावि, नो अणारंभा । अत्येगइया जीवा नो आयारंभा नो तदुभयारंभा, अणारंभा ॥ से केणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ-अत्येगइया जीवा आयारंभावि ? एवं पडिउच्चारयेयवं, गोयमा ! जीवा दुविहा पन्नत्ता, तजहा-संसारसमावन्नगा य अमसारसमावन्नगा य तत्थ णं जे ते संसारसमावन्नगा ते दुविहा पन्नत्ता, संजया य असंजया य, तत्थ णं जे ते संजया ते दुविहा पणत्ता, तं जहा-पमत्तसंजया य अपमत्तसंजया य, तत्थ णं जे ते अपमत्तसंजया ते णं नो आयारंभा नो परारंभा जाव अणारंभा, तत्थ णं जे ते पमत्तसंजया ते सुहं जोगं पडुच्च नो आयारंभा नो परारंभा जाव अणारंभा, असुभं जोगं पडुच्च आयारंभावि जाव नो अणारंभा, तत्थ णं जे ते भसंजया ते अविरतिं पडुच्च आयारंभावि जाव नो अणारंभा, से तेणट्ठेणं गोयमा एवं बुच्चइ-अत्येगइया जीवाजाव अणारंभा ॥ ”

एवञ्च यावत् प्रमत्तत्वं तावदारम्भकत्वं, आरम्भो नाम जीवोपघात उपद्रवणं सामान्येनाऽऽश्रवद्वारप्रवृत्तिविभावो वा । अनेनोहेखेनैतावत्सुनिश्चितं जातं यन्मिथ्यादृष्ट्यादीनां प्रमत्तान्तानां जीवानां प्राणातिपातादिपापस्थानकप्रवृत्तिरल्पाऽधिक्येनावश्य वर्तते, तज्जन्यविविधकर्मणामुपभोगार्थमयं जीवः संसारे बंध्रमीति, जन्मजरामरणादिदुःखमनेकविधञ्च उपभुङ्क्ते । एतन्निखिलदुःखनिवारणोपायस्तु पारगतप्रणीतसुविशुद्धधर्माधनमेव प्रसन्नचेतसा, धर्मश्च षडावश्यकाराधनमयः तज्जन्याऽन्तरविशुद्धिमयश्च

कार्यकारणभावेनाऽवगन्तव्यः, विनासामायिकादिषड्भावश्यकं न भवति सम्यग्दर्शनादिगुणाऽर्थातिः। यया हेतुभूतया क्रियया साव-
धयोगधिरतिक्रान्दर्शनचारित्ररूपस्य समस्य समभावस्य वा आयोलाभश्चतरेव सामायिकम्, मोक्षमार्गवैषकतया उपकारित्वात्
चतुर्विंशतिजिनेश्वराणां नामग्राह्यं वेदं गुणोत्कीर्त्तनं तत् चतुर्विंशतिस्तवः, मुक्तिमार्गाराधनपरणामन्येषाञ्च भव्यारमनां मोक्षावाप्ति-
विषयकसाहाय्यकर्तृणां सुविहितसूरिप्रमुखगुरुवर्य्याणां गुणवत्तां या प्रतिपत्ति तद्वन्दनकम्। स्वभावदशात्मकस्वस्थानात् विभा-
वदशारूपपरस्थाने आत्मनो गमनं यज्जात तस्मात्परस्थानात् पुनः आत्मनः स्वस्थाने यदाक्रमणं तत्प्रतिक्रमणावश्यकम्। निजा-
त्मगुणरमणताविषयकस्थैर्यर्थं यः कायादिममस्त्वत्यागरूपो ध्यानविशेषः स कायोत्सर्गः, आत्मगुणेश्वरो विचलन न पुनः स्यात्तदर्थं
अशनपानादित्यानागरूपा विविधा या प्रतिक्षा विधीयते तत्प्रत्याख्यानम्।

सम्यग्दर्शनादिरत्नत्रयीप्राप्त्यर्थमेव निखिलावश्यकप्रवृत्तिरतपवादौ सामायिकावश्यकम्। परमेश्विरूपाणां देवगुरूणां प्रतिपत्तिं
विना नाविर्भवति सम्यग्दर्शनादिगुणसमुदयः समभावो वा अतः सामायिकानन्तरं क्रमेण चतुर्विंशतिस्तवो वन्दनकञ्च। पूर्वोक्तावश्य
कप्रितयसद्भावेऽपि यावत् प्रमादस्तावदवश्यंभाविनी स्थलनाऽतिक्रमाऽतिचाररूपा, तच्छुभद्वयधर्मनन्तरं प्रतिक्रमणम्। जातेऽपि
प्रतिक्रमणेऽवशिष्टदोषरूपव्रणचिकित्सायं ध्यानं विधेयं ततः कायोत्सर्गः, एवं सत्यपि न अवाप्ताऽऽत्मगुणसमुदयाद्विचलनं भवेत्तदर्थं
पष्ठं प्रत्याख्यानऽऽवश्यकम्। उक्तञ्च पूज्यवर्यैः—

सावज्जोगविरह उक्किचणं गुणवओ अ पडिवत्ति ।

खलियस्स निदणा वण-तिगिच्छा गुणधारणा चेव ॥ १ ॥

पत्रञ्च पणामपि आचर्यकानां समानमेव विधेयत्वं प्रतिपादितं प्राक्षप्रकाण्डैर्गणधरादिभिः, तथापि ऐदंयुगीनभार्यात्मनां वक्रजडत्वात् प्रतिपद स्खलनासङ्गात्वात् प्रतिक्रमणावश्यकस्य विशेषविधेयत्वं भावनीयं मुमुक्षुभिः। अनादिकालत आद्यावधि सर्वे ध्वपि मुक्तियोग्यक्षेत्रेषु ये केचन सिद्धिं गतास्ते न प्रतिक्रमण विना, तत्रापि भरतादिषु दशक्षेत्रेषु प्रथमतीर्थप्रतिशासनवर्तिनो जीवा कजुजडा, चरमजिनवरशासनान्तर्गता जीवा वक्रजडा, एतेषां उभयशासनवर्तिजीवानां प्रतिक्रमणानि पञ्च, भद्रकाशाय-वस्त्रेऽपि प्रसादोर्वलयाद्यास्य यतीनां प्रमादजन्यस्खलनाबाहुल्यम्, अन्तिमस्य यतीनां तु वक्राशय-प्रसादोर्वल्यरूपोभयदोषसङ्गात्वात् पुन पुनः प्रमादजन्यस्खलनाबाहुल्यातिशयस्त्वम्। एतासा प्रमाद-जातस्खलनानां विशेषनार्थमवश्यं प्रतिक्रमण विधेयम्।

अस्मिन् ग्रन्थे श्रमणप्रतिक्रमणोपयोगिसूत्राण्येव सावचूरिकानि मुद्रितानि सन्ति, दैवसिक रात्रिकप्रतिक्रमणोपयोगिसूत्रं तु श्रमणानां 'पगामसिज्जाप सुतं' 'समण पडिक्कमणसुत्त' वा, सूत्रस्याद्यपदापेक्षया 'पगामसिज्जाप' इत्यभिधानम्, सूत्रस्याभिधेयस्य उपयोगस्य चाऽपेक्षया 'समणपडिक्कमणसुत्त' इति द्वितीय सान्वर्थं नाम। यथा सर्वेऽपि गृहमेधिन उभयसन्ध्यं वातायनादिद्वारेः प्रविष्टं कचवर सम्मार्जन्या गेहान्तादपनयति तथा स्वीकृतसंयमाः सर्वेऽपि साधवः प्रमादाद्याध्वद्वारप्रविष्टकर्मकचवरापनयनाथं उभयसन्ध्यं प्रत्यहमेन प्रतिक्रमणसूत्रेण प्रतिक्रान्तिं विदधन्ति निजात्मभुवनशुद्धिं च कुर्वते। उभयकालं शुद्धिसङ्गात्वेऽपि पक्षान्ते गृहकोणकादिविशुद्धिः विशिष्टोत्पत्त्या सजायते तथैव पक्षान्ते विधीयमानपाक्षिकप्रतिक्रमणे साधुभिर्विशिष्टप्रकारेण महाव्रतावि-विशोधयित्वा सूत्रेण विधीयते तत् पाक्षिकसूत्रम्। तस्मिन्नेव पाक्षिकप्रतिक्रमणे आचार्योपाध्यायादिगुरुवर्याणां विनयादिविषयक यत् स्खलितं तद् येन सूत्रचतुष्टयेन प्रतिक्राम्यते एतन् क्षामणकसूत्रम्। एव चानुमार्सिक-सावत्सरिक प्रतिक्रमणोपयोगिनी एते पाक्षि-

कसूत्र-क्षामणकसूत्रे विज्ञेये, केवलं पाक्षिकप्रतिकान्तौ यत्र पाक्षिकशब्दस्तत्र चातुर्मासिक-सांवत्सरिक शब्दप्रयोगो यथायोगं विधेयः ॥
 सूत्रत्रितयस्यास्य क प्रणेता ? कश्च प्रणेतुसमय ? कश्च त्रयाणामपि सूत्राणामभिधेयविषयः ? इत्यादिकं निखिलं तु प्रोक्ते-
 सरोपाधिक-सूर्यपूरवास्तव्य-श्रीयुत हीरालालेन उपोद्घातप्रस्तावे गुर्जरभाषायां लिपीकृतमतो मया न तद्विषयकः प्रयासो वित-
 न्यते । जिज्ञासुभिः स उपोद्घात एव सम्यगवलोकनीयः ।

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाइ-जैन-पुस्तकोद्धारफंडाऽऽख्यसंस्थाया सम्यक् धृतप्रचारविषयोऽयं प्रयासोऽतीवप्रशंसनीयोऽन्यैरपि
 भन्यैरनुकरणीय इति निवेदयति-पूज्यप्रवराऽऽचार्यवर्य श्री विजयमोहनसूरिपट्टालङ्काराराध्यपादाचार्य विजयप्रतापसूरिचरणारब्ज-
 मधुवतो विजयधर्मसूरिः ॥ घाटकोपर-वि सं २००७ भोमवासरे नेमिजिनजन्मकल्याणकदिनम् ॥ —श्री वीरसंवत् २४७७ मंगलवासरे.

संस्थाना आध-दादाभा निवृत्त, ट्रस्टी श्रील्लवस्थुयद साकरयद ज्वेरीनी गेरण्णु३५ विन तिने स्वीकारी सञ्ज्ञेता भट्टपूण्ड्र " प्रास्ताविकम् "
 दाप्पी आपवा गाटे अभे। पूज्य आचार्य श्रीविजयधर्मसूरिण्णना आनरुद ऋण्णी धीजे

ता ७-८-१९५१

भातीयद भगनदाध भाउसी
 मे ट्रस्टी-प्रकाशक.

जयतु श्रीजिनवरेन्द्रप्रवचनम् ।
श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार—ग्रन्थाङ्के

॥ श्रीश्रमणसूत्रम् ॥

(अवचूरिसमलङ्कृतम्)

नमो अरिहंताणं० ॥ करेमि भंते ! सामाइअं, सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि, जावज्जीवाए तिविहं
तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि, करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि, तस्स भंते पडिक्कमामि
निंदांमि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

सर्वं नमस्कारपूर्वं कार्यं इत्यादौ स एव पठ्यते, समभावस्थेन प्रतिकृतव्यं, इत्यतः सामायिकसूत्रं, करेमि
भदंत सामायिकं, सव्वसावद्यं योगं व्यापारं प्रत्याख्यामि कथं, यावज्जीवं, यावत् शब्द परिमाणे, समजीवनपरिमाणं जीवनं
जीवा, क्रियाशब्दोऽयं तथा, अथवा यावज्जीवो यस्यां प्रत्याख्यानक्रियायां सा यावज्जीवा, तथा, त्रिविधं योगं मनोवाक्कायव्यापार-

रूपं , त्रिविधेन करणे तृतीया, मनसा वाचा कायेन, अनेन त्रिविधेन करणेन, त्रिविधं सावद्यं योग न करोमि न कारयामि, कुर्वन्तमपि अन्यं न समनुजानामि, तस्येति सावद्ययोगस्य अतीतं अशं प्रतिक्रमामि भदंत, आत्मसाधिकी निंदा, गुरुसाधिकी गर्हा, आत्मानं सावद्यकारिणं व्युत्थुजामि ॥ १ ॥

चत्तारि मंगलं, अरिहंता मंगलं, सिद्धा मंगलं, साहू मंगलं, केवलपण्णत्तो धम्मो मंगलं ॥ २ ॥

कृतसामायिक आदौ मंगलमाह-चत्वारः पदार्था मंगलं, तानेवाह, अर्हतो विहरतो जिनेंद्राः सिद्धाः कर्मक्षयसिद्धाः साधुग्रहणादाचार्येणाध्यायादिग्रहः, केवलिभि सर्वज्ञै प्रज्ञप्तः प्ररूपितः धर्मं श्रुतधर्मः चारित्रधर्मश्च, ॥ २ ॥ कुत पतेपां मंगलता, लोकोत्तमत्वात्तथा चाह—

चत्तारि लोगुत्तमा, अरिहंता लोगुत्तमा, सिद्धा लोगुत्तमा, साहू लोगुत्तमा, केवलपण्णत्तो धम्मो लोगुत्तमो ॥ ३ ॥

अर्हतो भावल्लोकोत्तमा सर्वशुभप्रकृतीनामुदयात्, साधव सम्यग्ज्ञानादीनि प्रतीत्य भावल्लोकोत्तमा, धर्म इति धर्मातिशायित्वात् लोकोत्तमत्वं ॥ ३ ॥ कथं लोकोत्तमत्वम् ? तेषाम् शरण्यत्वात् तदाह—

चत्तारि सरणं पवज्जामि, अरिहंते सरणं पवज्जामि, सिद्धे सरणं पवज्जामि, साहू सरणं पवज्जामि, केवलपण्णत्तं धम्मं सरणं पवज्जामि ॥ ४ ॥

संसारभयत्राणाय शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥ इत्थं कृत मंगलोपचारः अथ दैवसिंकातिचाराणामोघालोचनार्थं ग्राह-

इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे देवसिओ अइआरो कओ, काइओ, वाइओ माणसिओ उस्सुत्तो, उम्मगो अकप्पो, अकरणिज्जो, दुज्जाओ, दुव्विचिंतिओ, अणायारो, अणिच्छियवो, असमणपाउगो, नाणे, दंसणे, चरित्ते, सुए, साइमाए, तिण्हं गुत्तीणं, चउण्हं कसायाणं, पंचण्हं महव्वयाणं छण्हं जीवनिक्कायाणं, सत्तण्हं पिंडेसणाणं अट्ठण्हं पवयणमाऊणं, नवण्हं बंभचेरगुत्तीणं, दसविहे समणधम्मे समणाणं जोगाणं जं खंडिअं जं विराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ५ ॥

इच्छामि प्रतिक्रामितुं निवर्त्तितुं, तस्येति योग, यो मया देवसिकोऽतिचार कृतः कायेन कृत कायिक, एवं वाचिक मानसिक, ऊर्ध्व सूत्रात्, उत्सूत्रतः सूत्रादुक्तः, अत एवोन्मार्गः आयोपशमभावरूपमार्गात् औदयिकभावगमनं, अत एवाऽकल्प, कल्प आचारश्चरणकरणरूपव्यापारः तदतीतः, अत एवाऽकरणीयः, उक्तः कायिको वाचिकश्च, मानसिकं प्राह, दुर्ध्यातः आर्त्तौद्र्ध्यानरूप एकाग्रचित्ततया, अत एवाऽनाचारः साधूनामनाचरणीयोऽत एवाऽश्रमणप्रयोग्य क विषयेऽतिचार इत्याह-ज्ञाने दर्शने चारित्र्ये भेदेनाह श्रुते मत्यादिज्ञानोपलक्षणं, तत्राऽकालस्वाध्यायविपरीतार्थकथनादिरतिचार, चारित्र्याचारमाह-तिण्हं गुत्तयः प्रसिद्धाः, पिण्डेयणाः सप्त इमाः, असंसृष्टा हस्तमात्राभ्यां, असंसट्ठे हत्थे, असंसट्ठे मत्ते' ॥ १ ॥ उद्धृता स्वयोगेन स्थाल्या भोजनजातं ॥ २ ॥ 'असंसट्ठे मत्ते संसट्ठे हत्थे, असंसट्ठे वा मत्ते' ॥ ३ ॥ अल्पलेपा वल्लादि गृह्णत ॥ ४ ॥ अवगृहीता भोजनकाले शरावाद्युपहितं भोजनजातं ॥ ५ ॥ प्रगृहीता आत्माथैमेव यत् अभ्युद्धृतं ॥ ६ ॥ उज्जितधर्मा यत् त्यागार्हा ॥ ७ ॥ अत्र यत् खंडितं देशतो भग्न, यद्विराधितं सर्वतो भग्नं, तस्य मिथ्या मे दुःकृतं ॥ ५ ॥ एवमोघातिचारस्य समासेन प्रतिक्रमणमुक्तं साम्प्रतं गमनागमनातिचारमधिकृत्याह —

रूपं, त्रिविधेन करणे तृतीया, मनसा वाचा कायेन, अनेन त्रिविधेन करणेन, त्रिविधं सावद्यं योगं न करोमि न कारयामि, कुर्वतमपि अन्यं न समनुजानामि, तस्येति सावद्ययोगस्य अतीतं अशं प्रतिक्रमामि भदंत, आत्मसाधिकी निंदा, गुरुसाधिकी गर्हा, आत्मानं सावद्यकारिणं व्युत्सृजामि ॥ १ ॥

चत्तारि मंगलं, अरिहंता मंगलं, सिद्धा मंगलं, साहू मंगलं, केवलपणत्तो धम्मो मंगलं ॥ २ ॥

कृतसामायिक आदौ मंगलमाह-चत्वारः पदार्था मंगलं, तानेवाह, अर्हतो विहरतो जिनंद्राः सिद्धाः कर्मक्षयसिद्धाः साधुग्रहणादाचार्येणाध्यायादिग्रहः, केवलिभि सर्वज्ञै प्रज्ञप्तः प्ररूपितः धर्म श्रुतधर्मः चारित्रधर्मश्च, ॥ २ ॥ कुत पतेषां मंगलता, लोकोत्तमत्वात्तथा चाह—

चत्तारि लोगुत्तमा, अरिहंता लोगुत्तमा, सिद्धा लोगुत्तमा, साहू लोगुत्तमा, केवलपणत्तो धम्मो लोगुत्तमो ॥ ३ ॥

अर्हतो भावलोकोत्तमा सर्वशुभप्रकृतीनामुदयात्, साधव सम्यग्ज्ञानादीनि प्रतीत्य भावलोकोत्तमा, धर्म इति धर्मातिशयित्वात् लोकोत्तमत्वं ॥ ३ ॥ कथं लोकोत्तमत्वम्? तेषाम् शरण्यत्वात् तदाह—

चत्तारि सरणं पवज्जामि, अरिहंते सरणं पवज्जामि, सिद्धे सरणं पवज्जामि, साहू सरणं पवज्जामि, केवलपणत्तं धम्मं सरणं पवज्जामि ॥ ४ ॥

संसारभयत्राणाय शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥ इत्थं कृत मंगलोपचारः अथ दैवसिकातिचाराणामोघालोचनार्थं प्राह—

इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे देवसिओ अइआरो कओ, काइओ, वाइओ माणसिओ उस्सुत्तो, उम्मग्गो अकप्पो, अकरणिज्जो, दुज्जाओ, दुविचिंतिओ, अणायारो, अणिच्छियवो, असमणपाउग्गो, नाणे, दंसणे, चरित्ते, सुए, साइमाए, तिण्हं गुत्तीणं, चउण्हं कसायाणं, पंचण्हं महवयाणं छण्हं जीवनिकायाणं, सत्तण्हं पिंडेसणाणं अट्टण्हं पवयणमाऊणं, नवण्हं बंभचेरगुत्तीणं, दसविहे समणधम्मे समणाणं जोगाणं जं खंडिअं जं विराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ५ ॥

इच्छामि प्रतिक्रमिनुं निवर्त्तिनुं, तस्येति योगः, यो मया देवसिकोऽतिचारः कृतः कायेन कृतः कायिकः, एवं वाचिकः मानसिकः, ऊर्ध्वं सूत्रात्, उत्सूत्रतः सूत्रानुक्तः, अत एवोन्मार्गः श्रयोपशमभावरूपमार्गात् औदयिकभावगमनं, अत एवाऽकल्पः, कल्प आचारश्चरणकरणरूपव्यापारः तदतीतः, अत एवाऽकरणीयः, उक्तः कायिको वाचिकश्च, मानसिकं प्राह, दुर्ध्यातः आर्त्तरीद्रध्यानरूप एकाग्रचित्ततया, अत एवाऽनाचारः साधूनामनाचरणीयोऽत एवाऽश्रमणप्रायोग्यं विषयेऽतिचार इत्याह-ज्ञाने दर्शने चारित्र्ये भेदेनाह श्रुते मत्यादिज्ञानोपलक्षणं, तत्राऽकालस्वाध्यायविपरीतार्थकथनादिरतिचारः, चारित्र्याचारमाह-तिण्हं० गुप्तयः प्रसिद्धाः, पिडैषणाः सप्त इमाः, असंसृष्टा हस्तमात्राभ्यां, असंसट्ठे हत्थे, असंसट्ठे मत्ते' ॥ १ ॥ उद्धृता स्वयोगेन स्थाल्या भोजनजातं ॥ २ ॥ 'असंसट्ठे मत्ते संसट्ठे हत्थे, असंसट्ठे हत्थे संसट्ठे वा मत्ते' ॥ ३ ॥ अल्पलेपा वज्रादि गृह्यत ॥ ४ ॥ अवगृहीता भोजनकाले शरावाद्युपहितं भोजनजातं ॥ ५ ॥ प्रगृहीता आत्मारथमेव यत् अभ्युद्धृतं ॥ ६ ॥ उज्जितधर्मा यत् त्यागार्हा ॥ ७ ॥ अत्र यत् खंडितं देशतो भग्न, यद्विराधितं सर्वतो भग्नं, तस्य मिथ्या मे दुःकृतं ॥ ५ ॥ एवमोघानिचारस्य समासेन प्रतिक्रमणमुक्तं साम्प्रतं गमनागमनातिचारमधिकृत्याह—

इच्छामि पडिक्कमिउं इरियावहीयाए विराहणाए० जाव तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ६ ॥

सामान्यतोऽतिचारान् प्रतिक्रम्य विशेषतो गमनागमनातिचारं अधिकृत्य ग्राह-इच्छामि पडिक्कमिउं इरिभावहि-
आए इत्यादि ॥ ६ ॥

इच्छामि पडिक्कमिउं पगामसिज्जाए निगामसिज्जाए संथाराउवड्डणाए परियड्डणाए आउंट्टणाए
पसारणाए छप्पइसंघट्टणाए कुइए कक्कराइए छीए जंभाइए आमोसे ससरक्खामोसे आउलमाउलाए, सोअणव-
त्तिआए इत्थीविप्परिआसिआए, दिट्ठीविप्परिआसिआए मणविप्परिआसिआए, पाणभोअणविप्परिआसिआए
जो मे देवसिओ अइआरो कओ तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ७ ॥

गमनागमनातिचारान् प्रतिक्रम्य शयनस्थानातिचारप्रतिक्रमणग्राह-इच्छामि प्रतिक्रमिउं, कस्येत्याह-प्रकामशय्यया
हेतुभूतया यो मया देवसिओऽतिचारः कृतः तस्येति योग, एव सर्वत्र, प्रकामं चतुर्याम शय्या शयनं प्रकामशय्या, अथवा शय्या-
संसृचकः संस्तारकः उत्तरपट्टतिरिक्ता, प्रावरणमाश्रित्य कल्पत्रयातिरिक्ता वा प्रकामशय्या, स्वाध्यायाद्यकरणतश्चातिचारः, प्रति-
दिनं प्रकामशय्यैव निकामशय्या, उद्धर्तनं वामपाश्वर्द्धक्षिणपाश्वर्त्तनं तथा, स्त्रीत्वं सर्वत्र प्राकृतत्वात्, एवं दक्षिणपाश्वर्द्धामपाश्वर्त्तनं
परिवर्त्तनं, आकुंचना अगसंकोचनक्रिया, प्रसारणांगविस्तारणा, अप्रमृज्य कुर्वतोऽतिचारः, षट्पदीसंघट्टनं अविधिना संस्पृशनं,
कूजितं कासितं, तत्र उद्घाटमुखेऽतिचारः, विषमा धर्मवतीत्यादिशय्यादोगोक्तिरूपे कर्कराधिते अत्रार्त्तध्यानजोऽतिचारः, जूंमे
जूंमिते अविधिकरणेऽतिचारः, अथाप्रमृज्य करणे स्पर्शनमामर्षः, सचित्तरजत्थास्कामर्षः, आकुलाकुलया सज्यादिपरिभोगविवाहयु-
द्धादिसंस्पर्शनानाप्रकारया, स्वप्नप्रत्ययया स्वप्ननिमित्तया विराधनया योऽतिचारः, एवमेव मेदेनाह, स्त्रीविपर्ययोऽब्रह्मसेवा

तत्र भवा स्त्रीविपर्यासिकी तथा, स्त्रिय एव रागतोऽवलोकनं दृष्टिविपर्यासः, तत्र भवा दृष्टिः विपर्यासिकी तथा, मनसाधु-
पपत्तौ मनोविपर्यासस्तत्र भवा मनो विपर्यासिकी तथा, पानभोजनयोर्विपर्यासो रात्रौ परिभोगस्तत्र भवा, यो मया देवसिकोऽति-
चारः कृतः तस्य मिथ्या मे दुःकृतं, ननु दिवाशयनस्य निषिद्धत्वादसंभव एवातिचारस्य इति, न, अपवादविषयत्वादस्य ॥ ९ ॥
एवं त्वगवर्त्तनस्थानातिचारप्रतिक्रमणमभिधाय गोचरातिचारानाह—

पङ्क्तिक्रममि गोअरचरिआए भिक्खायरिआए उग्घाडकवाडउग्घाडणाए साणावच्छदारासंघट्टणाए
मंडीपाहुडियाए बलिपाहुडियाए ठवणापाहुडिआए संकिए सहसागारिए अणेसणाए पाणभोअणाए बीअभो-
अणाए हरिअभोअणाए पच्छेक्कम्मिआए पुरेक्कम्मिआए अदिट्टहडाए दगसंसट्टहडाए रयसंसट्टहडाए परि-
साडणिआए पारिट्ठावणियाए ओहासणाभिक्खाए जं उग्गमेणं उपपायणेसणाए अपरिसुद्धं पडिग्गहिअं परि-
भूत्तं वा जं न परिट्ठविअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ७ ॥

प्रतिक्रमामि 'गोचरचर्यायां योऽतिचार इतिगम्यं, गोश्चरणं गोचर, तद्वच्चर्या गोचरचर्या तस्यां भिक्षार्थं चर्या भिक्षा-
चर्या तस्यां, कथं तस्यां अतिचार इत्याह,—उद्घाटमदन्तार्गलं ईषत् स्थगितं वा यत्कपाट तस्य उद्घाटनं तदेवोद्घाट-
कपाटोद्घाटनं तथा, इहाऽप्रमार्जितादिनाऽतिचारः, श्ववत्सदारसंघट्टनया, साधावागते मंड्यां ढक्कनिकायां भाजनंतरे वा
प्रथममुत्सार्य ओदनादिप्राभृतिका या दत्ते सा मंडीप्राभृतिका तथा, प्रवृत्तिदोषान्न कल्पते सा, चतुर्दिक्षु बद्धौ वाऽर्चार्थं वा
बलिं क्षिप्त्वा ततो यां प्राभृतिकां दत्ते सा बलिप्राभृतिका, भिक्षाचर्यार्थं या भिक्षा स्थापिता तन्मध्यात् यां, दत्ते सा स्थापनिका
प्राभृतिका तथा, आधाकर्मादिदोषणा, अन्यतमस्मिन् संशंकिते सति योऽतिचारः, सहसाकारेण भवं सहसाकारिक, भक्कपनीय-

ग्रहणं तत्र, अत्र तमपरित्यजतोऽतिचार, अनेन प्रकारेण याऽनेषणा तथा, प्राणिनो रसजादयो भोजने संसक्तदध्यादौ व्यापाद्यन्ते यस्यां प्राभृतिकायां सा तथा, एवं बीजभोजनया, हरितभोजनया, अत्र संघट्टादि दातृग्राहकभ्यो ज्ञेयं, पश्चाद्दानानंतरं जलेन हस्तधावनादिरूपं कर्म यस्यां सा, तथा, गृहांतरस्था अदृष्टा सती यादृता आनीता भिक्षा तथा, एवं उदकसंस्पृष्टा आहृतया, हस्तमात्रगतोदकसंस्पृष्टाहृतया वा, एवं रजः पृथ्वीकायः, तत्संस्पृष्टाहृतया, परिसादनं धान्यघृतविहादिच्छर्दनं, तेन निर्वृत्ता परि- साटनीक्री तथा, परिष्ठापनं प्रदानभाजनगताऽकल्पद्रव्यांतरोज्झनरूप तेन निर्वृत्ता तथा, ओहासनं समभाषया विशिष्टद्रव्ययाचनं, तत्प्रधाना भिक्षा तथा, सर्वदोषसंग्रहार्थमाह—यत्किंचित् अशनादि उद्गमेन आधाकर्मादिरूपया अनेषणया शंकितोदिरूपया अपरिशुद्धं परिगृहीतं प्रतिभुक्तं, कथंचिद् गृहीतमपि यन्न परिष्ठापितं यन्मोद्धितं अपुनःकरणेन तस्य मिथ्या मे दु कृतं ॥ ८ ॥ एवं गोचरातिचारप्रतिक्रमणमभिधाय स्वाध्यायातिचारानाह—

पडिक्कमामि चाउक्कालं सज्झायस्स अकरणयाए उभओकालं भंडोवगरणस्स अप्पडिलेहणाए दुप्प- डिलेहणाए अप्पमज्जणाए दुप्पमज्जणाए अइक्कमे वइक्कमे अइयारे अणायारे जो मे देवसिओ अइआरो कओ तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ९ ॥

प्रतिक्रमामि चतुःकालं, दिनरात्रिआद्यांऽतिमयामेषु स्वाध्यायस्य सूत्रपौरुष्या अकरणेन, उभयकालं प्रथमपश्चिमपौरुष्योर्भा- ङोपकरणस्य वस्त्रपात्रादेः अप्रतिलेखनया मूलत एव चक्षुषाऽनिरीक्षणेन, दुःप्रतिलेखनया दुर्निरीक्षणया, अप्रमार्जनया रजोहरणा- दिना दु प्रमार्जनया तेनैव अर्धविषमविधिना, आधाकर्मादिनिमंत्रणे गृहीष्ये, एव प्रतिशृण्वति साधौ अतिक्रमस्तत्र तद्गृह्णार्थं गच्छति व्यतिक्रमः नत्र गृहीते अतिचारः, तत्र भुक्तेऽनाचारः, यथा कर्मणि अतिक्रमादयः, तथान्यत्रापि यो मया देवसिक्कोऽतिचारः कृत तस्य मिथ्या मे दु कृतं ॥ ९ ॥

अयमतिचारः संक्षेपत एकविधः, निस्तरतस्त्वेकविधः, तत्र क्रियतोऽपि एकविधादिनाह—

पडिक्कमामि एगविहे असंजमे ॥ १० ॥

प्रतिक्रमामि एकविधेऽसंजमे, अविरतिरूपे सति यो मया निषिद्धकरणादिनाऽतिचारः कृतः मिथ्यादु कृतमिति सर्वत्र योज्यं ॥ १० ॥

पडिक्कमामि दोहिं बंधणेहिं—रागबंधणेणं, पडिक्कमामि तिहिं दंढेहिं—मणदंढेणं वयदंढेणं कायदंढेणं, पडिक्कमामि तिहिं गुत्तीहिं—मणगुत्तीए कायगुत्तीए, पडिक्कमामि तिहिं सल्लेहिं—मायासल्लेणं नीयाणसल्लेणं मिच्छादंसणसल्लेणं, पडिक्कमामि तिहिं गारवेहिं—इद्दीगारवेणं रसगारवेणं सायागारवेणं ॥ ११ ॥

प्रतिक्रमामि द्वाभ्यां बंधनाभ्यां, बध्यते जीवोऽष्टभिः कर्मभिर्न हेतुना तदबधनं, रागबंधनेन द्वेषबंधनेन, त्रिभिर्दंडैः, दंड्यते चारित्रधनापहारत एमिरात्मा इति दंडः, मनोवाक्कायदुःप्रयुक्तः, प्रतिक्रमामि तिसृभिर्गुप्तिभिः अत्रापि प्रतिषिद्धकरणकृत्याकरणविपरीत-प्ररूपणादिनातिचारः, प्रतिक्रमामि त्रिभिः शल्यैः, पापकृत्वा लज्जयाऽनालोचयत, अन्यथा वा निवेदयतो मायाशल्यं, दिव्यमानुषत्व-वांछयानुष्ठानं निदानशल्यं मिथ्यात्वं दर्शनशल्यं अभिनिवेशादिना, प्रतिक्रमामि त्रिभिः, गौरवं संसारभ्रमणहेतुः कर्मनिदानमित्यर्थः, तद्धिया राजपूजा आचार्यत्वादिचांछारूपया गौरवं, तद्धि प्रार्थनद्वारेण आत्मनोऽशुभभावगौरवं, तेन, एवं रसाभिलाषद्वारेण रस-गौरवं, तेन, एवं सातगौरवमपि, सातं सुखं, अत्र त्रिज्वपि, मंगुः आचार्यो मथुरापुरीवासी उदाहरणं ॥ ११ ॥

पडिक्कमामि तिहिं विराहणाहिं—नाणाविराहणाए दंसणविराहणाए चरित्तविराहणाए, पडिक्कमामि

चउहिं कसाएहिं—कोहकसाएणं माणकसाएणं लोहकसाएणं, पडिक्कमामि चउहिंसण्णाहिं
आहारसण्णाए भयसण्णाए मेहुणसण्णाए परिगहसण्णाए, पडिक्कमामि चउहिं विकहाहिं—इत्थिकहाए भत्तक-
हाए देसकहाए रायकहाए, पडिक्कमामि चउहिं झणेहिं—अट्टेणं झणेणं रुहेणं झणेणं धम्ममेणं झणेणं
सुक्केणं झणेणं ॥ १२ ॥

तिसुम्भिविराधनाभिः ज्ञानस्य विराधना प्रत्यनीकता, गुरुनिह्वांतरायादिना खंडना, तथा, सम्यक्त्वे सत्यपि श्रेणीकादयो
नरकं गताः, इत्यादि नरकोद्भावनं दर्शनं विराधना तथा, चारित्रविराधना—व्रतादिखंडना तथा, चतुर्भिः कथायैः, एते च
प्रतीता, चतसृभिः संज्ञाभि आहारसंज्ञा आहाराभिलाषः अत्यासक्तिरूपः, अत्यंतभयभ्रांतचित्तता भयसंज्ञा तथा, मैथुनसंज्ञा
वेदोदयजा, एवं परिग्रहसंज्ञा, चतसृभिर्विकथाभिः, विरुद्धा कथा विकथा, स्त्रीकथा स्त्रीणां जातिरूपवेषादिवर्णनं, भक्तकथा सर-
सधिरसरसवती वर्णनं, देशकथा लाटादिदेशवेषभाषाचारादि प्रशंसानिर्दाभ्यां, राजकथा राज्ञः कोशादिसंपत् शुद्धादिकला प्रशंसा-
निर्दाभ्यां, चतुर्भिर्ध्यानैः, यो मयाऽशुभध्यानकरणशुभध्यानाऽकरणरूपोऽतिचारः कृतः, ध्यानस्वरूपं तु ध्यानशतकाद् ज्ञेयं ॥ १२ ॥

पडिक्कमामि पंचहिं किरिआहिं काइआए अहिगरणिआए पाउसिआए पारितावणिआए पाणा-
इवायकिरिआए ॥ १३ ॥

पंचभि क्रियाभिः, ता एवाह, कायेन निवृत्ता कायिकी क्रिया, गमनादिका, अधिकरणेन निवृत्ता अधिकरणिकी, पशुवधादि

प्रयत्नसङ्गादिशस्त्रकरणरूपा, प्राढेयिकी, जीवाजीवादिषु प्रद्वेषं कुर्वत, परितापनिर्फी स्वपरदेहसंतापनाभ्यां, प्राणातिपातक्रिया
स्वपरप्राणिघातं कुर्वतः ॥ १३ ॥

पडिक्कमामि पंचहिं कामगुणेहिं । सदेणं रवेणं रसेणं गंधेणं फासेणं, । पडिक्कमामि पंचहिं
महन्वएहिं । पाणाइवायाओ वेरमणं सुसावायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ वेरमणं मेहुणाओ वेरमणं
परिगहाओ वेरमणं । पडिक्कमामि पंचहिं समिइहिं । इरिआसमिइए भासासमिइए एसणासमिइए आयाण-
भंडमत्तनिकेवेवणासमिइए उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणपारिट्ठावणिआसमिइए ॥ १४ ॥

प्रतिक्रमामि पंचमि कामगुणैः, कामाः शब्दादयस्त एव गुणास्तेः, प्रतिषिद्धकरणादिनातिचारः ॥ पंचभिर्महाव्रतैः अत्रापि,
प्रतिषिद्धकरणादिनातिचारः ॥ पंचभिः समितिभिः, शोभना पक्काग्रपरिणामस्य चेष्टा समिति, भांडमात्रादाननिक्षेपसमितिः,
आर्पत्वात् आदानशब्दस्य पूर्वनिपातः, उच्चारप्रस्रवणे विष्मूत्रे, खेल श्लेष्मा, सिंघानको नाशिकोद्भवः, जल्लो मल, तेषां
परिष्ठापनिका विधिना व्युत्सर्जनम् ॥ १४ ॥

पडिक्कमामि छहिं जीवनिकाएहिं । पुढविकाएणं आउकाएणं तेउकाएणं वाउकाएणं वणस्स-
इकाएणं तसकाएणं । पडिक्कमामि छहिं लेसाहिं । किण्हलेसाए नील्लेसाए काउलेसाए तेउलेसाए पम्ह-
लेसाए सुक्कलेसाए । पडिक्कमामि सत्तहिं भयठणेहिं ॥ १५ ॥

पद्मभिर्जीविकायै, प्रतिपिद्धकरणादिना योऽतिचारः, षड्भिर्लेङ्ग्याभिः, लेङ्गा आत्मपरिणाम, आसां स्वरूपं जंबूखादकग्राम-
घथकपट्पुण्ड्रपट्टतेन ज्ञेयम् । सप्तभिर्भयस्थानैः, तानि च एतानि, मनुष्यादे इहलोकाद्भयं, विजातीयोद्देवादेर्भयं परलोकभयं
आदानं धनं, तदर्थं चौरादिभ्यो भय आदानभयं, बाह्यनिमित्तनिरपेक्षं अकस्माद्भयं, आजीविकाभयं निर्धनस्य, मरणभयं प्रतीतं,
अयशोभयं च ॥ १५ ॥

अट्टहि मयठाणेहि । नवहि वंभचेरगुत्तीहि । दसविहे समणधम्मे ॥ १६ ॥

अष्टभिर्मवस्थानै, जातिकुलरूपवललाभश्रुततपोविभवमेवै, नवव्रह्मगुप्तिभि, वसहीकहनिस्त्रिज्जिदिअ । कुट्टितरपुव्वकीलीपपणिप ॥
अश्मायाहारविभुसणाइ नव वंभचेरगुत्तीओ ॥ १ ॥ इतिगाथोक्तभि ॥ दशविधे क्षान्त्यादिके श्रमणधर्मे योऽतिचार ॥ १३ ॥

इगारस्सहि उवासगपडिमाहि ॥ १७ ॥

एकादशभिः उपासकप्रतिमाभिः, प्रतिमा अभिग्रहविशेषाः, आद्यायां मासं यावत् निरतिचारं सम्यक्त्वं पालनीयं । द्वितीयायां
द्विमासौ निरतिचारव्रतधारकः स्यात् । तृतीयायां त्रीन् मासान् कृतसामायिकः काल एव प्रतिक्रमणं करोति । चतुर्थ्यां चतुरो
मासान् चतुःष्व्यां पूर्णं पौषधं करोति । पंचम्यां पौषधदिनेषु रात्रौ कायोत्सर्गं करोति स्नानरहितः, रात्रौ चतुर्विधाहार
प्रत्याख्यात, दिवाव्रह्मचारी, रात्रौ कृतपरिणामः ॥ षष्ठ्यां षणमासान् ब्रह्मचारी कच्छं च दधाति ॥ सप्तम्यां सच्चित्ताहारवर्जी ॥
अष्टम्यां स्वयमारभयर्जी ॥ नवम्यां अन्यैरपि न कारयति ॥ दशम्यां उद्दिष्टं न भुंक्ते ॥ एकादश्यां श्रमणवट्टिहरति, मुंडितशिरसा
शिरस्त्राको वा पूर्वो चिधिः अग्रे अग्रे ज्ञातव्यः ॥ एतासु वितथग्रहापनाऽथद्वानादिनाऽतिचार ॥ १७ ॥

बारसहिं भिक्खुपडिमाहिं ॥ १८ ॥

आकश मिश्रप्रतिमाः, आद्यायां मासं यावत् जघन्यतोऽपि नवमपूर्वतृतीयवस्तुसूत्रधारी महसेव साधुरलेपभक्तग्राही, भक्तपानयोरेकैकां दतिं लाति, एवं द्विमासिक्यां द्वे दत्तौ ३ । ४ । ५ । ६ यावत्सप्तमासिक्यां सप्तदत्तयः । अष्टम्यां सप्तरात्रिक्यां चतुर्थभक्तेनाऽपानकेन ग्रामाद् बहिः कायोत्सर्गं, उत्तानादिस्थानस्थितो दिव्याद्युपसर्गान् सहते । नवम्यां सप्तरात्रिक्यां बहिरुत्कटिको दंडायतो वा तिष्ठते । दशम्यां सप्तरात्रिक्यां गोदोहिकावीरासनादिकारी भवेत् । एकादश्यामहोरात्रिक्यां षष्ठभक्तेनाऽपानकेन ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गेण तिष्ठति । द्वादश्यामेकराज्यां अष्टमभक्तेन ईषत्प्राग्भारगताऽनिमेषनेत्र कायोत्सर्गे तिष्ठति । अत्र बाऽश्रद्धानादिनातिचारः कृत ॥ १८ ॥

तेरसहिं किरिआगणेहिं ॥ १९ ॥

अर्थाय क्रिया (१) अनर्थाय क्रिया (२) हिंसाक्रिया (३) अकस्मात् क्रिया, अन्यं प्रति, शरं मुंचति अन्यस्मै च यस्यां लगति (४) दृष्टिविपर्ययासक्रिया, मित्रममित्रं मन्यमानस्य एवं मातरस्मातरमित्यादि (५) मृषाक्रिया (६) अदत्तादानक्रिया (७) न कोऽपि विरूपं भाषते, तथापि हृदि दुर्मना भवति यस्यां साऽध्यात्मक्रिया (८) मानेन परं हीलयतो मानक्रिया (९) अल्पेऽपि अपराधे तीव्रदंडकरणं अमित्रक्रिया (१०) मायाक्रिया (११) कामार्थी स्वं रक्षन् परान् हिंसति यस्यां सा लोभक्रिया (१२) साधोः समितस्य इर्यापथक्रिया (१३) ॥ १९ ॥

चउदसहिं भूअगामेहिं । पन्नरसहिं परमाहिम्मिण्हिं । सोलसहिं गाहासोलसण्हिं । सत्तरसविहे असंजमे ॥२०॥

चतुर्दशभूतप्रामा (१४) जीवमेदाः, सूक्ष्म, वादर एकेन्द्रिया, (२) द्वीन्द्रिय (३) त्रीन्द्रिय (४) चतुर्न्द्रिय (५) संक्षिप्त, असंक्षिप्त पंचेन्द्रिया (७) पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च, एवं (१४) ॥ पंचदशपरमाधार्मिका, परमाश्च ते अधार्मिकाश्च, ते, अथस्नानतोऽतिचार ॥ षोडशभिर्गन्थापोडशकैः, सूत्रकृतांगद्यधुतस्कंधाध्ययनैः ॥ सप्तदशविधे असयमे, पृथ्वी (१) अप् (२) तेजो (३) वायु (४) वनस्पति (५) द्वि (६) त्रि (७) चतुः (८) पंचेन्द्रियाः (९) अजीवा (१०) प्रेक्षा (११) उपेक्षा (१२) प्रमार्जना (१३) परिष्ठापन (१४) मनः (१५) वचः (१६) कायः (१७) इति मेदा ॥ २० ॥

अष्टारसविहे अंशमे । गुणवीसाए नायज्जयणेहिं । वीसाए असमाहिट्टणेहिं ॥ २१ ॥

अष्टादशविधे अघ्रासणि, दिव्योदारिककामानां, प्रत्येकं मनोवचःकायैः करणकारणानुमतिरूपः ॥ एकोनविंशत्या ज्ञाताधर्माद्यधुतस्कंधाध्ययनैः अत्राऽकरणाऽध्वदानजोऽतिचारः ॥ विंशत्या असमाधिस्थानैः, असमाधेमोक्षमार्गाऽनवस्थितेः, स्थानानि (२०) द्रुतद्रुतगामित्वं, पतनादिना स्वपरयोरसमाधिकारित्वावसमाधिस्थानं (१) अप्रमार्जिते देशे स्थानादकुर्वतः (२) एवं दुष्प्रमार्जिते (३) अतिरिक्तशय्यासेवो, दीर्घायां वसतो अन्येऽप्यायाति, तैः सह कलहोत्पत्तौ असमाधिः (४) अतिरिक्तासन-पीठफलधारित्वं (५) रत्नाधिकपरिभवकारी (६) ज्ञानादित्यविरोगघाती (७) भूतोपघाती (८) पुनः पुन कोपी (९) नित्यजोधी (१०) पृष्टौ अवर्णवादी (११) अभीक्ष्णं पवर्मेव' एतदिति अवधारणभंगी (१२) अधिकरणोदीरकः (१३) अकालस्वाध्यायकारी (१४) अस्यंडिलात् स्यंडिलं यात्वा पादौ न प्रमार्जयति, सरजस्कपणिभ्यां भिक्षाग्राही, अशुद्धपृथिव्यां वा शेते निपीवति (१५) विकालेऽपि महता शब्देन भापते, गुहिभाग्या वा (१६) कलहकारी (१९) झंझाकारी गणमेदकारी वा (१८) अप्रमाणभोजी (१९) अनेपणां न त्यजति (२०) एतानि स्वपरयोरसमाधिहेतुत्यादसमाधिस्थानानि ॥ २१ ॥

इकवीसाए सवलेहिं ॥ २२ ॥

परविशत्या शबलैः क्रिया विज्ञैः, चारित्रशबलतानिमित्तैः, कलुपताहेतुभिरित्यर्थः ॥ हस्तार्मे कुर्वन् (१) सालंवनदिव्यादि-
मेथुनसैवमान (२) सालंवनराविमोजन (३) आधाकर्मभुक्ति (४) राजपिंड (५) कीन (६) प्रामित्य (७) अभ्याहत
(८) आलेद्यभुक्ति (९) प्रत्याख्यातभक्तभोजनत (१०) पण्मासमध्ये गणाद्वणसंकमं कुर्वन् (११) मासांतस्त्रीनुदकले-
पान् कुर्वाणः (१२) मासांतस्त्रीणि मातृस्थानां ने कुर्वन् (१३) उपेत्य पृथ्व्यादि प्राणिनो हिंसन् (१४) मृषावदन
(१५) अदत्तं गृह्णन् (१६) अशुद्धपृथ्यां स्थानादि कुर्वन् (१७) आकुट्या मूलफलादिभोजी (१८) वर्षातर्दशोदकलेपान्
कुर्वन् (१९) वर्षातर्दश च मातृस्थानानि कुर्वाण (२०) शीतोदकसंसृष्टहस्तामात्रदत्तभक्तभोजी (२१) शबल इति सर्वत्र
योज्यं ॥ २२ ॥

बावीसाए परीसहेहिं ॥ २३ ॥

द्वारविशत्या परीषहैः, क्षुत् (१) पिपासा (२) शीत (३) उष्ण (४) दंशमशक (५) अचेल (६) अरति (७) स्त्री
(८) मासकल्पाविहारचर्या (९) निषद्या (१०) शय्या (११) आक्रोश (१२) वध (१३) यांचा (१४) अलाभ
(१५) रोग (१६) तुण स्पर्श (१७) मल (१८) सत्कार (१९) प्रज्ञा (२०) अज्ञान (२१) सम्यक्तत्त्व (२२) रूपैः ॥ २३ ॥

तेवीसाए सुअगडज्जयणेहिं । चउवीसाए देवेहिं (अरिहंतेहिं) । पणवीसाए भावणाहिं । छव्वीसाए दसाक्कप्पव-

नद्वाराणं उद्देशणकालेहिं सत्तावीसाए अणगारगुणेहिं ॥ २४ ॥

प्रयोविशत्या सूत्ररुतांगाध्ययनैः । चतुर्विंशत्या देवैः, भवनपति (१०) व्यंतर (८) ज्योतिष्क (५) एकविधैवमानिक-
रूपैः । वर्तमानैः (२४) जिनैर्वा ॥ व्रत व्रतं प्रति पंच पंच संख्याभिः, एवं पचविंशत्याभावनाभिः ॥ षड्विंशत्या दशाकल्प-
व्यवहाराणामुद्देशनकालैः, श्रुतोपचाररूपैः ॥ सप्तविंशत्याऽनगारगुणैः, व्रत (६) इन्द्रियनिग्रह (५) भावसत्य (१) क्षमा
(२) निर्लोभता, मनोवाक्कायजयः (३) काय (६) यतना, संयमयोगयुक्तता (१) वेदनासहन (१) उपसर्गसहनरूपैः ॥ २४ ॥

अट्टावीसाए आयारप्पकर्प्पेहिं । एगुणतीसाए पावसुअप्पसंगेहिं ॥ २५ ॥

अष्टाविंशत्याचारप्रकल्पैराष्टांगाध्ययनरूपैः ॥ एकोनत्रिंशता पापश्रुतीनां प्रसंगैः, देवाट्टहासादिदिव्यं (१) ग्रहयुद्धादि-
अतरिक्षं (२) भूमिकंपादिभौमं (३) उमातं (४) अगं (५) स्वरं (६) व्यंजनं (७) लक्षण (८) सूत्रवृत्तिवार्त्तिक
मैदैः, (२४) गांधर्व (२५) नाट्य (२६) वास्तु (२७) धनुर्वेद (२८) आयुर्वेदः (२९) ॥ २५ ॥

तीसाए मोहणीअठाणेहिं ॥ २६ ॥

त्रिंशता मोहनीयस्थानैः, तानि यथा, किंचिन्नर (टं) नीरमध्ये क्षिप्त्वा हिंसन् (१) मुखाद्याच्छाद्य श्वासरोधात् हिंसन् (२)
शीर्षं चूर्णादिवेष्टनात् हिंसन् (३) मयूरवंधादिना म्रन (४) बहुजननेतार प्रभुं हिंसन् (५) बहुजनाधारभूतं श्रेष्ठ्यादिकं
प्रन (६) साधारणे ग्लाने समर्थोऽपि मेपजाद्यकारयन् (७) साधुं मार्गाद् शानाटेऽशयन् (८) जिनाऽवर्णवादी (९)

पश्चाद्गुरोर्गलोचन (१३) एव उपदर्शन (१५) निमंत्रणं च (१६) गुरुं अनापृच्छ्य यथारुचि साधुभ्यो दानं (१७) गुरो-
र्गर्भान्निहित्या स्वयं सरनात्मादिभोजन (१८) रात्रिवत् शेषकालेऽपि अप्रतिश्रवणं (१९) गुरुप्रति निष्ठुरभ्रणनं (२०) स्वस्था-
नस्य एव उत्तरं गुरोर्दत्ते (२१) गुरुप्रति किमिति वदनं (२२) गुरुप्रतिवत्कार (२३) गुरुणा आदिष्टो यूयमेव किं न कुरुथ
इति वदत (२४) गुरो वदति असावधानत्वं (२५) न सरसि त्वमिति वचनं (२६) स्वयं कथनेन कथाछेद (२७) अधुना
भिक्षायेला इत्यादिमित्रे पर्यद्भेदनं (२८) अनुत्थितायां पर्यदि विशेषकथन (२९) गुरुशय्यादेः पादेन घट्टनं (३०) गुरुशय्यादौ निषी-
दन (३१) उद्यासने (३२) समासने (३३) इति, अथवा त्रयस्त्रिंशदाशातना (३३) अर्हदादिविषयाः सूत्रकार एव प्राह—॥ २८ ॥

अरिहंताणं आसायणाए । सिद्धाणं आसायणाए । आयरिआणं आसायणाए । उवज्झायाणं आसायणाए ।
साहणं आसायणाए । साहुणीणं आसायणाए । सावयाणं आसायणाए । सावियाणं आसायणाए । देवाणं
आसायणाए । देवीणं आसायणाए । इहलोगस्स आसायणाए । परलोगस्स आसायणाए । केवलपन्नत्तस्स
भम्मस्स आसायणाए । सदेवमणुआसुरस्स लोगस्स आसायणाए । सन्वपाणभूअजीवसत्ताणं आसायणाए ।
कालस्स आसायणाए । सुअस्स आसायणाए । सुयदेवयाए आसायणाए । चायणारिअस्स आसायणाए ।
जं वाइद्धं । वचामेलिअं । हीणक्खरं । अच्चक्खरं । पयहीणं । विणयहीणं । घोसहीणं । जोगहीणं । सुट्ठुदिन्नं ।
दुट्ठुपडिच्छियं । अकाले कओ सज्जाओ । काले न कओ सज्जाओ । असज्जाइए । सज्जाइअं । सज्जाइए ।
न सज्जाइअं । तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ २९ ॥

इत्थं णिआ जीवा सिज्झंति । बुद्धंति । मुचंति । परिनिव्वायंति । सव्वदुक्खाणमंतं करंति ॥ ३३ ॥

अत्र नैर्ग्रन्थे प्रवचने स्थिता जीवा सिद्धयन्ति, आणिमादिसिद्धीः प्राप्नुवन्ति, बुध्यन्ते केवलिनो भवन्ति, मुच्यन्ते कर्मभिः, परि समन्तात् नर्वाति सुखिनः स्युः, सर्वदुग्धानां अन्तं विनाशं कुर्वन्ति ।—॥ ३३ ॥

एवमुक्त्वा श्रद्धानमाह—

तं धम्मं सदहमि । पत्तिआमि । रोएमि । फासेमि । पालेमि । अणुपालेमि । तं धम्मं
सदहंतो । पत्तिअंतो । रोअंतो । । फासंतो । पालंतो अणुपालंतो । तस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स ।
अब्भुद्धिओमि आराहणाए । विरओमि विराहणाए । असंजमं परिआणामि । संजमं उवसंजपामि ।
अयंभं परिआणामि वंभं उवसंपज्जामि ॥ ३४ ॥

य एष नैर्ग्रन्थलक्षणो धर्मस्तं श्रद्ध्ये प्रतिपद्ये प्रीतिकरणद्वारेण रोचयामि, अभिलाषातिरेकेण प्रीतिरुची भिन्ने, कचिद्, दृढयादौ प्रतिभावेऽपि यतो न रुचिः सर्वदा, स्पृशामि आसेवनाद्वारेण, अनुपालयामि सततकारणेन तं धर्मं श्रद्धानः, प्रतिपद्यमानः । रोचयन् स्पृशन् अनुपालयन् तस्य धर्मस्य प्रागुक्तस्य अभ्युत्थितोऽस्मि आराधनायां, विरतोऽस्मि, विराधनायां, असंयमं प्राणातिपतादिरूपं परिजानामि, प्रत्याख्यामि, तद्विपरीतं संयमं उपसंपद्ये, अब्रह्म परिजानामि अस्य च असंयमप्रधाना-
कृत्वाद् मेदेन अभिधानं, ब्रह्म उपसंपद्ये ॥ ३४ ॥

नमश्चतुर्विंशतितीर्थकरेभ्यः, ऋषभादिमहावीरपर्यवसानेभ्य, प्रस्तुतमाह-इदमेव द्वादशांगम्, निष्प्रथानामिदं नैर्ग्रन्थं, प्रकर्षेण
भा मर्यादया उच्यन्ते जीवादयो यत्र तत् प्रावचनम्, सत्यं सद्गो हितम्, नयदर्शनमपि स्वविषये सत्यं स्यादित्यत आह—
तास्योत्तरं अस्त्युत्तरम्, यथास्थित सर्ववस्तुप्रतिपादकत्वादुत्तमम्, ॥ ३० ॥ अन्यदन्येव भविष्यतीत्याह—

केवलिनं पडिपुन्नं । नेआउयं । संसुद्धं । सहलगत्तणं ॥ ३१ ॥

केवलिकं केवलममहायमद्वितीयमित्यर्थं, नाऽपरमित्यंभृतमिति यावत्, केवलमेव कैवलिकम्, प्रतिपूर्णं मोक्षप्रापकगुणैर्भूतम्,
नैयायिकम् न्यायोपपन्नम्, सं सामस्येन शुद्धम्, एकांताऽकलंक्रमित्यर्थः, शस्यकर्त्तनं भवहेतुमायादिशल्यच्छेदकम्,—॥ ३१ ॥
परमतनिषधनार्थमाह—

सिद्धिमगं । मुत्तिमगं । निजाणमगं । निवाणमगं । अवितहमविसंघि । सव्वदुक्खप्पहीणमगं ॥ ३२ ॥

सिद्धेर्हितार्थप्राप्तेर्मार्गः, मुक्ते कर्मक्षयरूपाया मार्गः, एतेन हितार्थकेवलज्ञानादिविकला सकर्मकाश्च मुक्ता इति मतं निरस्तम्;
निरुपमं यानं निर्याणम्, सिद्धशिलेत्यर्थः, तस्य मार्गं, भवेन सर्वत्र मुक्तास्ति श्रुतीति मतं निरस्तम् । निर्वर्णमात्यंतिकं सुखम्, तस्य मार्गः,
भवेन नि सुखदुःखा मुक्तात्मान इति मत निरस्तम्, अवितथं सत्यम्, अविसंघि अव्यवच्छिन्नम्, विदेहादिषु सदा भावात् । सर्वदुःख-
प्रसीणो मोक्षस्तस्य मार्गः ॥ ३२ ॥ परार्थकारणेन अस्य चिंतामणित्वमाह—

आह—प्रतिहतं इदानीं अकरणतया प्रत्याख्यातं, अतीतं निदया, एवमकरणेन पापकर्म येन स., तथा प्रधानोऽयं दोष इति, तत्तच्छून्यतां भात्मनो भेदेनाह—अनिदानो निदानरहित इष्टिसंपन्न, सम्यग्दर्शनयुक्त, मायाश्रयाविवर्जकः, मायागर्भश्रुपावादमुक्त, एष भूत सत् किम्? अर्जतृतीयेषु क्रीपसमुद्देशु जम्बूद्विपादिषु पञ्चदशसु कर्मभूमिषु, पञ्चभरतपञ्चैरवतपञ्चमहाविदेहेषु यावन्तः केचन साधवः रजोहरणगोक्षप्रतिमत्तधारिणः, ॥ ३६ ॥

निद्रयादिव्याप्येवमाह ---

अकल्पं परिआणामि । कल्पं उवसंपज्जामि । अन्नाणं परिआणामि । नाणं उवसंपज्जामि । अकिरिअं परिआणामि । किरिअं उवसंपज्जामि । मिच्छतं परिआणामि । मम्मत्तं उवसंपज्जामि । अबोहिं परिआणामि । बोहिं उवसंपज्जामि । अमगं परिआणामि । मगं उवसंपज्जामि । जं संभरामि । जं च न संभरामि । जं पडिक्कमामि । जं च न पडिक्कमामि । तस्स सव्वस्स देवसिअस्स । अइआरस्स पडिक्कमामि ॥ ३५ ॥

अकल्पोऽप्यत्यम्, कल्प. कृत्यम्, अन्नानं सम्यग् ज्ञानादन्यत्, नानं तु जिनयचनम्, अक्रिया नास्तिकवादः, क्रिया सम्यग्दर्शनम्, मिथ्यात्वं जिनोक्तान्यत्, अबोधि मिथ्यात्वकार्यम्, बोधिः सम्यक्कार्यम्, अमार्गो बौद्धादिदर्शनम्, मार्गो जिनशासनम्; यत्किञ्चित् स्मरामि, यद्य् अनाभोगात् स्मरामि, यत् प्रतिक्रमामि आभोगात् ज्ञातम्, यच्च न प्रतिक्रमामि सूक्ष्मत्वात् अज्ञातम्, अनेन प्रकारेण यः कश्चिदतिचार, तस्य सर्वस्य प्रतिक्रमामि ॥ ३५ ॥

एव प्रतिक्रम्याह—

समणोहं संजयविरयपडिहयपच्चक्खायणवक्कमे । अनियाणो । दिट्ठिसंपन्नो । मायामोसविज्जिओ । अण्णुइज्जेसु दीवससुहेसु पन्नरससु कम्मभूमीसु । जावंति केवि साह । रयहरणगुच्छपडिगग्गधारा ॥ ३६ ॥

धमणोऽहं, तथापि न चरकादि, किं तर्हि संयतः, विरतो निर्वृत्तोऽतीतस्य, एवमस्य संवरणद्वारेण; अत

॥ श्रीपादिकसूत्रम् ॥

(अवचूरिसमलङ्कृतम्)

“श्रीरीरजिनं नत्वा । स्पष्टार्थां आगुरुप्रसादेन ॥ श्रीमत्पाक्षिकसूत्रावचूरिमेतां लिखामि जडः ॥ १ ॥” इहाहं प्रवचना-
नुसारिसाधवः सर्वसावद्योगनिवृत्ता अपि सुविशुद्धमनोवाक्कायवृत्तयोऽप्यनाभोगप्रमादोद्वेः प्रतिषिद्धकरणकृत्याऽकरणाधुत्पन्नस्य
मूलोत्तरगुणगोचरस्य वादरेतरातिचारजातस्य विशुद्धयर्थम् सदा दिवसनिशावसानेषु प्रतिक्रामन्तोऽपि पक्षचतुर्माससंवत्सरान्तेषु
विशिष्य प्रतिक्रामन्ति उत्तरकरणविधानार्थम्, यथाहि—कश्चित्तेलामलकजलादिभिः कृतवपुःसंस्कारोऽपि धूपनविलेपनभूषणवस्त्रा-
दिभिरुत्तरक्रियां विधत्ते, एवं साधवोऽपि प्रतिदिनप्रतिक्रामेन विशुद्धचरणा अपि पाक्षिकादिषु विशेषप्रतिक्रामणेनोत्तरकरणं
कुर्वन्ति शुद्धिविशेषं कुर्वन्तीत्यर्थः किञ्च—“जहा नेहं पइदिवसंपि । सोहिअ तहवि पक्खसंधीसु ॥ सोहिज्जइ सविसेसं । एवं इहयंपि
नायव्वं ॥ १ ॥ तथा नित्यप्रतिक्रामे सूक्ष्मो बादरो वा अतिचारोऽनाभोगादिना विस्मृतः स्यात्, स्मृतो वा भयगौरवात् गुरुसमक्षं न
प्रतिक्रान्तः स्यात्, प्रतिक्रान्तोऽपि परिणाममान्यादसम्यग्रप्रतिक्रान्तं स्यात्, अनः पाक्षिकादिषु तं स्मृत्वा सञ्जातसंवेगाः प्रति-

क्रामन्ति. यदा अतिचाराऽभावेऽपि युक्तं पाक्षिकादिषु विशेषप्रतिक्रमणं-तृतीयवैद्यौषधक्रियातुल्यत्वात्। यथाहि तद्वत्स्य पूर्वोत्पन्न-
रोगगुणशमयति, मूलरुणरूपयौचनलावण्यतया परिणमति, अनागतव्याधिप्रतिबन्धाय च जायते, एवमिदमपि प्रतिक्रमणं संभवेऽति-
चारदोषान् शोधयति, नो चेच्चारित्रं शुद्धतर करोतीति, तत स्थितमेतदतिचारो भवतु वा मा वा, तथापि प्रथमचरमतीर्थकर-
तीर्थेषु पशान्तादिषु प्रतिक्रमणं कर्तव्यमेवेति। तत्र च प्रत्येकक्षामणादनु गुरुगुरुसंक्षिप्तो वा पाक्षिकं प्रतिक्रमणं कथयति, शेषा
यथाशक्त्यायोत्सर्गाद्विस्थिता. शृण्वन्ति, तच्चेद मूत्रम्:—

नित्यंकरे अ नित्ये, अ नित्यसिद्धे अ नित्यसिद्धे अ । सिद्धे जिणे रिप्सी मह-रिप्सी य नाणं च चंदाभि ॥ १ ॥

तित्थं०—अनुस्वारः प्राकृतत्वात्. ततस्तीर्थं चक्ष्यमाणं कुर्वन्त्यानुकूल्येन हेतुत्वेन तच्छीलतया वेति तीर्थकरास्तान् वन्दे इति
सर्वत्र योग, यशब्दोऽतीतानागतादितीर्थकृद्द्रव्यग्रहार्थः, विभक्तिव्यत्यासीर्यते संसारोऽनेनेतितीर्थं जिनप्रवचनम्, तदाधारत्वा-
द्यतुर्पणेशमणसंघश्च, तत्कर्मतापन्नं वन्दे । अतीर्थे तीर्थाभावे बुद्धा जातिस्मरणादिना लब्धापवर्गमार्गः, पाठांतरतोऽतीर्थे सिद्ध वा
जातिस्मरणादिनैव निर्दग्धकर्मणिस्तान्, चः समुच्चये, श्रूयते च सुविधिप्रभृतीना तीर्थकृतां सप्तम्वन्ननेष

“जिण अजिण तित्थऽतित्था । निहिअसल्लिगशीनरनपुसा ॥ पत्तेअ सयंबुद्धा । बुद्धबोहिय सिद्धणिककाय ॥ १ ॥” व्याख्या-सिद्ध-
 शब्दः *प्रत्येकं योज्यते, तीर्थंकरसिद्धा जिना. ऋषभादिवत्, अतीर्थसिद्धाः सामान्यत्वेवलिन. सन्तो ये सिद्धा गौतमादिवत्, एवं
 तीर्थातीर्थसिद्धा उक्तः, गृहल्लिगसिद्धा मरुदेव्याद्याः, अन्यल्लिगसिद्धाः चरकपरिव्राजिकादिल्लिगसिद्धाः, यदा अन्यल्लिगिनामपि भावतः
 सम्यक्त्वादिप्रतिपत्तानां केवलज्ञानमुत्पद्यते, तत्समयं च कालं कुर्वति, तदैवं दृष्टव्यम्, अन्यथा यदि दीर्घमायुष्कमात्मनः पश्यन्ति, ततः
 सायुल्लिगमेव प्रतिपद्यन्ते, स्वल्लिगसिद्धा, द्रव्यल्लिगं प्रतीत्य ये रजोहरणादिधारणैः सिद्धाः प्रत्येकबुद्धवर्जिता* केचित्स्त्रील्लिगसिद्धाः,
 केचित्पुरुषल्लिगसिद्धाः, केचित्तीर्थंकरप्रत्येकबुद्धरहिता नपुंसकल्लिगसिद्धाः, प्रतीत्यैकं किञ्चिद्बुषभादिकमनित्यतादिभावनाकारणं वस्तु
 बुद्धाः परमार्थमिति एवंविधाः सन्तो ये सिद्धास्ते प्रत्येकबुद्धसिद्धाः, एवं स्वयमात्मना बुद्धाः सन्तो ये सिद्धास्ते स्वयंसम्बुद्धसिद्धाः,
 प्रत्येकबुद्धस्वयंबुद्धानां च बोध्युपधिभ्रुतल्लिगकृतो विशेषस्थानि, प्रत्येकबुद्धानां वृषभादिबाह्यनिमित्तेनैव बोधिः, स्वयंबुद्धानां तं विनापि
 बोधिः, प्रत्येकबुद्धानां जघन्यतो रजोहरणमुखपोतिकारूपो द्विविध उपधिः, उत्कृष्टः पुनश्चोलपट्टमात्रकल्पत्रिकवर्जो नवविधः,
 स्वयंबुद्धानां तु पात्रादिर्द्वादशविधः, यदुक्त—“पत्तं पत्ताबंधो । पायद्वरणं पायकेसरीआ ॥ पडलाइ रयत्ताणां च । गुच्छओ-
 पायनिजोगो ॥ १ ॥ तिस्रेव य पच्छागा । रयहरणं चैव होइ मुहपत्ति ॥ एसो दुवालसविहो । उवहिं जिन कप्पिआणंतु ॥ २ ॥ प्रत्येक-
 बुद्धानां पूर्वाधीतश्रुतं नियमाद्भवति, जघन्येनैकादशांगानि. उत्कृष्टतो भिन्नदशपूर्वाणीति । स्वयंबुद्धानां पुनस्तत्संभवति वा न वा,
 यदि पूर्वाधीतं श्रुत नास्ति, ततो नियमाद्गुरुपार्श्वे स्युर्गच्छे च विहरन्ति, प्रत्येकबुद्धानां ल्लिगं देवतैव दत्ते, ल्लिगजिता
 वा भवति, अथ श्रुतं स्यात्ततो ल्लिगं देवता दत्ते, गुरुसमीपे वा तत्प्रतिपद्यते, इच्छया योग्यतया चक्राकिनो विहरति, गच्छे वा वसंति।
 बुद्धबोधिता आचार्यादिवोधिताः सन्तो ये सिद्धाः, एकैकसमये एकैकजीवसिद्धिगमनादेकसिद्धाः । एकैकसमये द्विगतीनामष्ट-

शतान्तानां संधनादनेकमिन्द्राः, जिनेति रागद्वेषादिशत्रुजेतारो जिनाः, भवस्थकेवलिनस्तान्, रिसिति ऋषयः, गच्छगतगच्छनिर्गता-
दिमेदा. माधयस्तान्, मदनयोऽन्यतरलब्धियुक्तास्त एव तान्, ताश्च *आमर्षौषध्यादयः सुप्रतीताः, चशब्दात्परमर्षयो गृह्यन्ते, ते च
गणनराश्चातुरंशपूर्णश्च नानाविधलब्धिनिधयो दृष्टव्या, तथा ज्ञायते परिच्छिद्यते वस्त्वनेनेति ज्ञानं मतिज्ञानादि, च उक्तसमु-
चयेऽनुक्तदशान्चारित्र्यसमुचये वा, वन्दे, ॥ १ ॥ अनेन च तीर्थकरादिवन्दनेन शास्त्रादौ भावमंगलं कृतम्, तेन च तत्कर्त्रेभ्येतृश्रोतॄणां
निर्दिष्टाऽमाष्टमिन्निर्जायते तथा—

जे अ इमं गुणरयण-सायमविराहिज्जण निणसंसारा । ते मंगलं करित्ता, अहमवि आराहणाभिमुहो ॥ २ ॥

जेश्वरम०—ये मुनय 'चः' मंगलांतरसमुचये, इमं जिनशासनप्रसिद्धम्, गुणा महाव्रतादयस्त एव विशिष्टफलहेतुत्वात्सर्व-
पस्तुमास्तवान् गुणरत्नानि तान्नेव बहुत्वात्सागरस्तं अविराध्याखंडमनुपाल्य तीर्णसंसारास्तान् परमात्मनो मंगलं कृत्वा
गुणगोपात्रकायगोचरं समाप्तिर्यत्, अहमपि संसारार्गेवलंघनार्थमाराधनाया मोक्षमार्गानुपालनाया अभिमुखः कृतोद्यम
इत्यर्थः, ॥ २ ॥ तथा—

*आमोमहि (१) विष्णोमहि (२) सेशोमहि (३) जन्लोमहिचैव (४) सव्वोमहि (५) समिजे (६) ओही (७) रिउ (८) विउलमइलद्धी (९) ॥१॥ चारण (१०)
वासीपित (११) तेजो य (१२) गन्धाणिगो य (१३) पुव्वधरा (१४) अरहन्ता (१५) चक्कवट्ठी (१६) वलदेवा (१७) वामुदेवा य (१८) ॥२॥ सीर
मधुराप्परातम (१९) पोड्डगुरी (२०) मयाणुमारी य (२१) तह वीणुद्धि (२२) तेयग (२३) आहारग (२४) सीयलेया य (२५) ॥ ३ ॥ वेउळिवेदेइलद्धी
(२६) अक्खीगमहात्ती (२७) पुलग य (२८) पारेणमतववमेग एमाई हुनि लद्धीओ ॥ ४ ॥—

मम मंगलमरिहता, सिद्धा साह् सुयं च धम्मो अ । खंती गुत्ती मुत्ती, अज्जवया मद्दवं चेव ॥ ३ ॥

मम०—मे मंगलमहंत, साधुग्रहणादाचार्योपाध्या अपि गृहीता एव, यतो न हि ते न साधवः, श्रुतं सामर्थिकाद्यागमः, चः तद्रतेमेदप्रदर्शनार्थः, धर्मश्चारित्ररूपः, चः स्वभेददर्शकः ॥ क्षांति. क्षमा, गुप्ति. संलीनता, मुक्तिर्निर्लोभता, आर्जवता माया-वर्जनं, मार्दवं मानत्यागः, चः समुच्चये, एव पूरणे, न चात्र स्तोतव्यपदानां पौनरुक्त्यं चित्यम्, यतः—सज्जायज्ज्ञाणतवो-सहेसु । उपपसथुद्वयणेषु । संतगुणकित्तणसु य । न होन्ति पुणरुत्तदोसाउ ॥ ३ ॥ अथाराधनांगभूतामेव महाव्रतोच्चारणं कर्तुकाम आह—

लोगम्मि संजया जं, करिंति परमरिसिदेसिअसुअरं । अहमवि उवट्ठिओ तं, महव्वयउच्चारणं काउं ॥ ४ ॥

लोगमि०—लोके तिर्यग्लोके संयता यां महाव्रतोच्चारणं प्रत्यहमुभयकालं विशेषतस्तु पक्षान्तादिषु कुर्वन्ति, तां परमर्षि-भिस्तीर्थकरगणधरैर्देशितां कथितां उदारां, विशिष्टकर्मक्षयहेतुत्वात्, अहमपि न केवलमन्ये साधव इत्यप्यर्थः, उपस्थितः प्रह्वी-भूतस्तां पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टां, महान्ति च तानि व्रतानि च, तेषामुच्चारणामुत्कीर्तनां कर्तुम् महत्त्वं चेपा सर्वजीवादिबिषयत्वेन महाविषयत्वात्, यदुक्त—‘पढमंमि सब्वजीवा । बीए चरिमे अ सब्वदव्वाइं ॥ सेसा महव्वया खलु । तदेक्कदेसेण दव्वाणं” ॥ ४ ॥ तत्र चेदमादिसूत्रं—

से किं तं महव्वयउच्चारणा ? महव्वयउच्चारणा पंचविहा पणत्ता, राईभोअणवेरमणछट्ठा ॥ ५ ॥

मे किं तमित्यादि लुष्टा यावत्, इदं प्रश्नसूत्रमादावुपन्यस्यन्निदं ज्ञापयति, पृच्छतो विनेयस्य, 'मध्यस्थो बुद्धिमानर्थी, श्रोता पात्रमिति स्मृतः' इत्येतस्यैव श्रुतं देयं नान्यस्य, यतः—“आमे घडे निहत्तं । जहा जलं तं घडं विणासेह ॥ इह सिद्धांतर-
एस्स । आपपाएरं विणासेह ” ॥ १ ॥ अयोग्यश्रुतप्रदाने च तस्य यदकल्याणं, तदावृकृतमेव, से शब्दोऽथशब्दार्थं, स च वाक्यो-
पन्यासार्थः, ततः किं तद्वस्तु महाव्रतोच्चारणा, अथवा प्राकृतशैल्यभिधेयवह्निगवचनानि स्युरिति न्यायात्का सा महाव्रतोच्चारणा?
एव प्रश्ने कृते सति गुरुः शिष्यवचनानुरोधेनादरार्थं किञ्चिच्छिष्योक्तमुच्चार्यहि-महाव्रतोच्चारणा पञ्चविधा प्रज्ञता प्ररूपिता, प्रथ-
मांतिमजिनयोस्तीर्थे रात्रिमोजनविरमण पट्टं च । पञ्चविधत्वमुपदर्शयन्नाह—

तं जहा-सब्बाओ पाणाइवायाओ वेरमणं १ । सब्बाओ मुसावायाओ वेरमणं २ । सब्बाओ अदिन्नादा-
णाओ वेरमणं ३ । सब्बाओ मेहुणाओ वेरमणं ४ । सब्बाओ परिगगहाओ वेरमणं ५ । सब्बाओ राईभोअणाओ
वेरमणं ॥ ६ ॥

‘त जहा’—तथयेत्युपदर्शनार्थं. सर्वस्मात्सर्वस्वमेदयुक्तादत्रे वक्ष्यमाणस्वरूपात्प्राणान्तिपाताद्विरमण, पञ्चमत्रेऽपि ॥ ६ ॥
एव सामान्येन व्रतपदकमुक्त्या विशेषतस्तत्स्वरूपमाह—

तत्थ खलु पढमे भंते महब्बण पाणाइवायाओ वेरमणं, सब्बं भंते पाणाइवायं पच्चक्खामि, से सुहमं वा
भायरं वा तसं वा धावरं वा नेव सयं पाणे अइवाणज्जा, नेवन्नेहि पाणे अइवायाचिज्जा, पाणे अट्वायंते वि अन्ने

न समणुजानामि, जावज्जीवाणं तिविहं तिविहेणं मणेणं चायाए काणणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजानामि, तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ७ ॥

“तच्छत्यादि”—तत्र तेषु षट्सु व्रतेषु मध्ये, खलुशब्दान्मध्यमतीर्थकरप्रणीतेषु चतुर्थामिषु, वाक्यालङ्कारे वा खलु; प्रथमे सूत्ररूपमप्राप्तप्रादाद्यं, भंतेति गुर्यामन्त्रणम्, भदत. सुखरुल्याणहेतुत्वात् भवातो भयातो वा तदन्तरत्वात्, प्राणानामिन्द्रियादीनामतिपातो विनाशो जीवस्य महादुःखोत्पादनम्, न तु जीवनाश एव, तस्माद्विरमणम्, सम्यग् ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निर्वर्त्तनम् भगवतोक्तमिति शेषः । यतश्चेवमत उपादेयमेतदिति विनिश्चित्य भदत सर्वं प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि वर्जयामीत्यर्थः, अथवा प्रत्याचक्षे सवृतात्मा साम्प्रतमनागतप्रतिषेधस्यादरेणाऽभिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन व्रतार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्तो व्रताहं इत्यावेदयति ॥ से०—से तद्यथार्थं सूक्ष्मं, अत्र सूक्ष्मोऽल्प. परिगृह्यते, न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मस्तस्य कायेन व्यापादानासंभवात्, वादरोऽपि स्थूलो, वाशब्दो परस्परपेक्षया समुच्चये, स चर्कको द्विधा व्रसः कुन्ध्वादि, स्यावरो वनस्पत्यादिः, वादरस्तु व्रसो गवादि, स्यावरः पृथिव्यादिः । अत्रापि वाशब्दो समुच्चयार्थः, एतान् पूर्वोक्तान् नैव स्वयमात्मना प्राणिनो जीवान्, विभक्तियत्यागादतिपातयामि विनाशयामि, नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि, प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यान्यान् समनुजानामि, नानुमोदयामि, कथमित्याह—जावज्जीवापत्ति—प्राकृतत्वाज्जीवनं जीवः प्राणधारणं, यावज्जीवो यावज्जीवं, परतन्तु न विचिर्नोपि प्रतिषेधः, विधावाशंसादोगप्रसङ्गात्, प्रतिषेधे त्वविरतेषु सुरेयूपन्नस्य भङ्गप्रसंगात्, किमित्याह—तिन्नो विधा यस्य प्राणातिपातस्येति गम्यते, असौ त्रिविधशिविधेन फरणेन, एतदेव दशयति, मनसा वचसा कायेन च, अस्य च करणस्य कर्म प्राणातिपातः, न करोमि स्वयं न फारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं नानुजानामि, ननु करणकर्मणोः किं व्यत्ययनिर्देशः कृत, उच्यते, करणयत्ता कृतादिरूपा घर्त्तते, इति दर्शनार्थं, तथाहि—कृतादिरूपा क्रिया मनःप्रभृतिकरणवशैव, करणाना भावे क्रियाया अपि भावात् अभावे चाऽभावात्,

से किं तमित्यादि छाष्टा यावत्, इदं प्रश्नसूत्रमादाबुपन्यस्यन्निदं क्षापयति, पृष्ठतो विनेयस्य, 'मध्यस्थो बुद्धिमानर्थी, श्रोता पात्रमिति स्मृतः' इत्येतस्यैव श्रुतं देयं नान्यस्य, यतः—“आमे घडे निहत्तं । जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इह सिद्धांतर-हस्सं । अण्णाहारं विणासेइ ” ॥ १ ॥ अयोग्यश्रुतप्रदाने च तस्य यदकल्याणं, तदातुल्यमेव, से शब्दोऽथशब्दार्थे, स च वाक्यो-पन्यासार्थः, ततः किं तद्वस्तु महाव्रतोच्चारणा, अथवा प्राकृतशैल्याभिधेयवह्निगवचनानि स्युरिति न्यायात्का सा महाव्रतोच्चारणा? एवं प्रश्ने कृते सति गुरु शिष्यवचनानुरोधेनादरार्थं किञ्चिच्छिष्योक्तमुच्चार्यहि—महाव्रतोच्चारणा पञ्चविधा प्रज्ञप्ता प्ररूपिता, प्रथ-मांतिमजिनयोस्तीर्थे रात्रिभोजनविरमण पट्टं च । पञ्चविधत्वमुपदर्शयन्नाह—

तं जहा—सब्बाओ पाणाइवायाओ वेरमणं ? । सब्बाओ सुसावायाओ वेरमणं २ । सब्बाओ अदिन्नादा-
णाओ वेरमणं ३ । सब्बाओ मेहुणाओ वेरमणं ४ । सब्बाओ परिगहाओ वेरमणं ५ । सब्बाओ राईभोअणाओ
वेरमणं ॥ ६ ॥

‘तं जहा’—तद्येत्युपदर्शनार्थः. सर्वस्मात्सर्वस्वमेदयुक्तादये वक्ष्यमाणस्वरूपात्प्राणतिपाताद्विरमणं, पञ्चमग्रेऽपि ॥ ६ ॥
एवं सामान्येन व्रतपट्टकमुक्त्वा विशेषतस्तत्स्वरूपमाह—

तत्थ खल्ल पढमे भंते महव्वए पाणाइवायाओ वेरमणं, सब्बं भंते पाणाइवायं पच्चक्खामि, से सुहमं चा
यायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइवाएज्जा, नेवन्नेहिं पाणे अइवायविज्जा, पाणे अइवायंते वि अन्ते

न समणुजाणामि, जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अञ्चं न समणुजाणामि, तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ७ ॥

“तच्छंस्यादि”—तत्र तेषु षट्सु व्रतेषु मध्ये, खलुशब्दान्मध्यमतीर्थकरप्रणीतेषु चतुर्यमिषु, वाक्यालङ्कारे वा खलुः, प्रथमे सूत्रक्रमप्रामाण्यादाद्ये, भंतेति गुर्वामन्त्रणम्, भदंतः सुखकल्याणहेतुत्वात् भवांतो भयांतो वा तदन्तकरत्वात्, प्राणानामिन्द्रियादीनामतिपातो विनाशो जीवस्य महादुःखोत्पादनम्, न तु जीवनाश एव, तस्माद्विरमणम्, सम्यग् ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निर्वर्त्तनम् भगवतोक्तमिति शेषः । यतश्चैवमत उपादेयमेतदिति विनिश्चित्य भदंतं सर्वं प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि वर्जयामीत्यर्थः, अथवा प्रत्याचक्षे संवृतात्मा साम्प्रतमनागतप्रतिषेधस्यादरेणाऽमिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन व्रतार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्तो व्रताहं इत्यावेदयति ॥ से०—से तद्यथार्थं सूक्ष्मं, अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते, न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मस्तस्य कायेन व्यापादानासंभवात्, बादरोऽपि स्थूलो, वाशब्दौ परस्परापेक्षया समुच्चये, स चैकंको द्विधा त्रसः कुण्ठवादि, स्थावरो वनस्पत्यादिः, बादरस्तु त्रसो गवादिः, स्थावर-पृथिव्यादिः । अत्रापि वाशब्दो समुच्चयार्थः, एनान् पूर्वोक्तान् नैव स्वयमात्मना प्राणिनो जीवान्, विभक्तियत्ययादतिपातयामि विनाशयामि, नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि, प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यान्यान् समनुजानामि, नानुमोदयामि, कथमित्याह—जावज्जीवापत्ति—प्राकृतत्वाज्जीवनं जीवः प्राणधारणं, यावज्जीवो यावज्जीवं, परतस्तु न विचिनीयि प्रतिषेधः, विधावाशंसादोषप्रसङ्गात्, प्रतिषेधे त्वविरतेषु, सुरेषूत्पन्नस्य भङ्गप्रसंगात्, किमित्याह—तिस्रो विधा यस्य प्राणातिपातस्येति गम्यते, असौ त्रिविधस्त्रिविधेन करणेन, एतदेव दशयति, मनसा वचसा कायेन च, अस्य च करणस्य कर्म प्राणातिपातः, न करोमि स्वयं न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं नानुजानामि, ननु करणकर्मणोः किं व्यत्ययनिर्देशः कृत, उच्यते, करणायत्ता कृतादिरूपा घत्तंते, इति दर्शनार्थं, तथाहि—कृतादिरूपा क्रिया मनःप्रभृतिकरणवशैव, करणानां भावे क्रियाया अपि भावात् चाऽभावात्,

अनेन चेकग्रहणाज्जातीयग्रहणमिति न्यायाच्चतुर्विधः प्राणातिपात उपलक्षितः, अतस्तदभिधानायाह—

से पाणाइवाए चउन्विहे पन्नत्ते । तं जहा-दन्वओ खित्तओ कालओ भावओ । दन्वओ णं पाणा-
इवाए छसु जीवनिक्काएसु । खित्तओ णं पाणाइवाए सब्वलोए । कालओ णं पाणाइवाए दिआ वा
राओ वा । भावओ णं पाणाइवाए रागेण वा दोसेण वा ॥ ८ ॥

‘सेत्ति’ सः प्राणातिपातः चतुर्विधः प्रज्ञप्तो जिनैरुक्तस्तद्यथा, द्रव्यतः द्रव्यप्राधान्यमाश्रित्य, एवं क्षेत्रमङ्गीकृत्येत्यादि, एता-
नेव मेदान् व्याचष्टे, द्रव्यत इति व्याख्येयपदपरामर्शः, णमिति सर्वत्र वाक्यालङ्कारे, प्राणातिपातः षट्सु जीवनिक्कायेषु सूक्ष्मादि-
मेदभिन्नेषु प्राणिगणेषु सम्भवतीति शेषः, क्षेत्रतः सर्वलोके तिर्यग्लोकादिमेदभिन्ने भुवने, कालतो दिवा रात्रौ वा, भावतो
रागेण मांसादिभक्षणद्यभिप्रायलक्षणेन, द्वेषेण शत्रुहननादिपरिणामस्वरूपेण द्रव्यभावपदसमुत्था चतुर्भिङ्गिका चात्र, तद्यथा-द्रव्य-
तोहिंसा भावतश्च, यथा व्याघ्रेण वधोद्यतेन मृगे हते सति । अन्या द्रव्यतो, न भावतः, इयं चैर्यादिसमितस्य साधोः कारणे
गच्छतः स्यात् । एका भावतो न द्रव्यतः, मुक्ते वाणे शिलादिना स्खलिते । न द्रव्यतो न भावतः, अयं तु शून्य । अथ प्राणाति-
पातस्यैवातीतकालकृतस्य सविशेषनिन्दामाह—

जं मए इमस्स धम्मस्स केवलपणत्तस्स अहिंस्सालक्खणस्स सच्चाहिद्वियस्स विणयमूलस्स खंति-
प्पहाणस्स अहिरणसोवन्निअस्स उवसमपभवस्स नववंभचेरुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तस्स कुक्खी-

सम्यक्त्वस्य निरगिसरणस्य संपक्खालियस्य चत्तदोसस्स गुणगगाहियस्स निव्वियारस्स निव्वितिलक्खणस्स पंचमहव्वयजुत्तस्स असंनिहिसंचयस्स अविंसंवाइअस्स संसारपारगामिअस्स निव्वाणगमणपज्जवसाणफलस्स, पुंत्वि अन्नाणयाए असवणयाए अवोहिए अणभिगमेणं अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिचद्धयाए चालयाए मोहयाए मंदयाए किड्डयाए तिगारवगरुयाए चउक्कसाओवगएणं पंचिदिओवसंहेणं पडुप्पन्नभारियाए सायासोख्वमणुपालयंतेणं इहं वा भवे अन्नेसु वा भवग्गहणेसु पाणाइवाओ कओ वा काराविओ वा कीरंतो वा परेहिं समणुन्नाओ तं निंदामि गरिहामि तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं ॥ ९ ॥

‘जंमए इत्यादितः काएणं इत्यंतम्’ अत्र च यो मयाऽस्य धर्मस्य केवलप्रज्ञतादिद्वाविंशतिविशेषणविशेषितस्य पूर्वमज्ञानतादिभिश्चतुर्भिः प्रमादादिभिश्चेकादशभिः कारणैः प्राणातिपातः कृतस्त निन्दामीत्यादिसम्बन्ध विभक्तिकव्यत्ययाद्यं इति यस्मिन् प्राणातिपाते इति योगः, मयाऽस्य धर्मस्य केवलप्रज्ञतस्य, अहिंसा लक्षणं चिन्हं यस्य तदनुमेयसम्भवस्येत्यर्थः, सत्याधिष्ठितस्य, विनयमूलस्य, क्षान्तिः प्रधाना सारभूता यस्य, हिरण्यं रजतम्, सौवर्णिकं स्वर्णमयं कनककलशादि, ते न विद्येते यस्य, तस्य सर्वपरिग्रहरहितस्येत्यर्थ, उपशम इन्द्रियमनोजयस्तस्मात्प्रभवो जन्म यस्य, इन्द्रियमनोनिग्रहलभ्येत्यर्थ, नवसंख्याः गुप्तिशब्दलोपात् वसतिकथाद्या ब्रह्मचर्यगुप्तयस्तभिर्गुप्तस्य, न विद्यन्ते पचमाना. पाचका यत्र तस्य अपचमानस्य, पाकक्रियाविनिवृत्तसत्त्वासेवित्तस्येत्यर्थः, अत एव भिक्षयाभक्तादे परतो याचनेन वृत्तिर्वर्त्तनं धर्मसाधककायपालनं यत्र । कुक्षात्रैव बहिःसञ्चयाऽभावाच्छम्बलं पाथेय यत्र । निर्गतमग्ने शरणं शीतादिपरित्राणं यत्र । अथवा निर्गते स्त्रीकाराऽभावादग्निशरणे बह्निगृहे यत्र, निर्गतमग्नेः स्मरण

वा यत्र तस्य निरग्निसमरणस्य निरग्निशरणस्य वा । सम्प्रक्षालयति कर्ममलं शोधयतीत्येवंशीलः सम्प्रक्षाली, कप्रत्यये सम्प्रक्षालि-
 कस्य, त्यक्ता दोषा मिथ्यात्वाक्षानादयो, द्वेषो वा येन । अत एव गुणग्राहकस्य गुणग्रहणशीलस्य, निर्गतो विकारः कामोन्माद-
 रूपो यसमात् । निवृत्तिलक्षणस्य सर्वसावध्ययोगोपरमस्वभावस्य । पञ्चमहाव्रतयुक्तस्य अहिंसालक्षणस्येत्यादिना सिद्धेऽपि पुनर्महा-
 व्रतग्रहणं प्राधान्यव्यापनार्थं, अनुक्तादत्तादानरूपमहाव्रतसंग्रहार्थं च । न विद्यते संनिधौ मोदकोदकादे प्रत्युषितस्य संचयो धारणं
 यत्रासावसंनिधिसञ्चयस्तस्य । अविस्वादिन दृष्टेष्टाऽविरोधनः, पाठांतरे अविस्वादिस्त्य वाऽसदभूतप्रमाणाऽबाधितस्य । संसार-
 पार गमयति, तदारूढप्राणिनः पोतवत्पारं प्रापयतीति संसारपारगमिकस्य निर्वाणगमनं, पर्यवसाने आनुषङ्गीकसुरमनुजसुखानु-
 भवपर्यन्ते फलं कार्यं, यस्य तस्य, एवं विधस्य धर्मस्य पूर्वं प्रतिपत्तिकालात्प्राग् अज्ञानतयाऽनवगमेन तथा अश्रवणतया प्रज्ञापक-
 मुखादनाकर्णेन अथवा श्रवणेऽप्यबोध्याऽबोधेन, यथावत् धर्मस्वरूपाऽपरिज्ञानेन । अथवा व्यवहारतः श्रवणावगमसद्भावोऽपि
 अनभिगमेन सम्यगप्रतिपत्त्या । अथवा अभिगमेन वेति विभक्तिव्यत्ययादभिगमे वा सम्यग् धर्मप्रतिपत्तौ वा, प्रमादेन मद्यविषया-
 दिलक्षणेन । रागद्वेषप्रतिषेधतया तदाकुलतयेत्यर्थः । बालतया शीशुतया अण्डिततया वा, मोहतया विचिच्छतया मोहनीयकर्म-
 यत्ततया वा । मन्दतया कायजडतया, अलसतयेत्यर्थः । क्रीडतया केलीकिलतया द्रुतादिक्रीडनपरतयेत्यर्थः । त्रिगौरवगुरुकतया ।
 चतुःकषायोपगतेन क्रोधाद्युदयवशागमनेनेत्यर्थः । पञ्चानामिन्द्रियाणां उप सामीप्येन वश आयत्तता, वर्णलोपात्पञ्चेन्द्रियोपवशस्तेन
 यदार्त्तमार्त्तध्यानं विह्वलतेत्यर्थः, पञ्चेन्द्रियोपवशार्त्तं तेन । प्रत्युत्पन्नं वर्त्तमानमुत्पन्नं बोध्यते, प्रत्युत्पन्नश्चासौ भारश्च कर्मणामिति
 गम्यते, स विद्यते यस्यासौ प्रत्युत्पन्नप्राप्ती तस्य भावो भारिता तथा कर्मगुरुतयेत्यर्थः, पाठांतरे प्रतिपूर्णाभारितया वा । सातात्सा-
 तवेदनीयकर्मणः सकाशात्सुखं सातसुखं अनुपालयताऽनुभवता सुखासक्तमनसेत्यर्थः । पाठांतरे सदा सुखमनुपालतेति व्यक्तम् ।
 'इहं वसि' विन्दुलोपादिह वाऽस्मिन्ननुभूयमाने भवे नृजन्मनि, अन्येषु वा भवग्रहणेषु जन्मोपादानेषु, प्राणातिपातः इत्यादि स्पष्टं,
 साम्प्रतं त्रैकालिकप्राणानिपातविरतिं प्रतिपादयन्नाह—

अईअं निंदामि पटुस्पन्नं संवरेमि अणागयं पच्चक्खामि सव्वं पाणाइवायं ॥ १० ॥

‘अयंति’, अतीतं निन्दामि । प्रत्युत्पन्नं वर्त्तमानकालभाविनं संवृणोमि, भवंतं धारयामीत्यर्थः अनागतं प्रत्याख्यामि सर्वं प्राणतिपातं । अनागतप्रत्याख्यानं विशेषयन्नाह—

जावज्जीवाए अणिस्सिओहं नेव सयं पाणे अइवाएज्जा नेवत्तेहिं पाणे अइवायावेज्जा पाणे अइवा-
यंते वि अन्ने न समणुजाणिज्जा(णामि) ॥ ११ ॥

‘जावज्जीवेत्ति’ यावज्जीवं तनिश्चितोऽहं, इहपरलोकाशंसाविप्रमुक्तोऽहं, ममातो व्रतानुपालनात् किञ्चिदमरसुखं मनुजसुखं वा भूयादित्याकाङ्क्षारहित इत्यर्थः नैवस्वयं०’ इत्यादि स्पष्टं, कतिसाक्षिकमिदं प्रत्याख्यानमित्याह—

तं जहा-अरिहंतसक्खिअं सिद्धसक्खिअं साहुसक्खिअं देवसक्खिअं अप्पसक्खिअं ॥ १२ ॥

तं जहा, तद्यथा, अर्हन्तः साक्षिणः समक्षभाववर्तिनो यत्र तत् ‘शेगद्धा’ इति कप्रत्ययेऽहंत्साक्षिकं, एवमग्रेऽपि, क्रियाविशेषणानि चैतानि, ननुभयप्रत्यक्षभावे लोके सक्षिकव्यवहारो रूढः, न चात्र प्रत्याख्यातुः सिद्धा प्रत्यक्षाः, अतीन्द्रियत्वात्तेषां तत्कथं ते तस्य साक्षिणः? उच्यते, भूतवासितमतेस्तत्स्वरूपज्ञस्य ते भावकल्पनया प्रत्यक्षा इवेति कथं न साक्षिणः? इति, देवाः जिना-लयाद्यधिष्ठापिनः, तिर्यग्लोकसञ्चारिणो वा, विरतिप्रतिपत्तिक्रमभाविनश्चैत्यवन्दनाद्युपचारात्समीपमागताः, स्वस्थानस्था वा कथञ्चिद् क्रीपसमुद्रान् प्रति प्रयुक्तावधय साक्षिणो यत्र तद् देवसाक्षिकं एवं च कृते यत्संप्रयते तदाह—

एवं भवइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा ॥ १३ ॥

एवमिति प्रागुक्तप्रत्याख्यानं सम्पन्ने सति भवति भिक्षुर्वा भिक्षुक्यपि, पुरुषोत्तमो धर्म इत्यतो भिक्षुविशेषणान्येतानि भिक्षुक्या अपि दृष्टव्यानीत्याहः संयत सप्तदशमेव संयमोपेतस्तथा विविधे द्वादशविधे तपसि रतो विरतः (ततः कर्मधारयः) । प्रतिहतं स्थितिर्हासतः, प्रत्याख्यातं हेत्वभावतः, पुनर्वृद्धयभावेन निराकृतं पापमशुभं कर्म ज्ञानावरणीयादि येन स तथा, तत पुनः पूर्वपदेन कर्मधारये संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा, एकको वा कारणिकावस्थायामसहायो वा, शेषं स्पष्टम्, प्राणातिपातविरतिमेव स्तुवन्नाह—

एस खलु पाणाइवायस्स वेरमणे हिंए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सन्वेसिं पाणाणं सन्वेसिं भूआणं सन्वेसिं जीवाणं सत्ताणं अदुल्लवणयाए असोयणयाए अजूरणयाए अतिप्पणयाए अपीडणयाए अपरिआवणयाए अणुइवणयाए महत्थे महागुणे महाणुभावे महापुरिसाणुचिन्ने पमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए मोक्खयाए बोहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्ति कट्टु उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ॥ १४ ॥

‘एसत्ति’ लिङ्गव्यत्ययादिदं खलु निश्चयेन विभक्त्यत्ययात्प्राणातिपाताद्विरमणं, हितं कल्याणकारित्वात् पञ्चभोजनवत् ।

सुखं, तद्देतुत्वात् पिपासितक्षितजलपानवत् । क्षमं युक्तमुचितमिति यावत् । निःश्रेयसिकं, प्राकृतत्वेन यलोपाधिः श्रेयसो मोक्षस्तद्धेतुत्वाद्भिः श्रेयसम्, तदेव निःश्रेयसिकम् । आनुगामिकं भवपरंपरानुगामिसुखजनकम् । कथमिदमेवंविधमित्याह—सर्वेषां प्राणा दशविधा विद्यन्ते, येषां ते, भद्रादित्यान्मत्वर्थित्वे अप्रत्यये प्राणाः पञ्चोद्रियास्तेषां सर्वेषां भूतानां पृथिव्यादीनां वनान्तानां अकालिकसत्तान्वितानां, निरुपक्रमजीवितेन जीवन्तीति जीवा देवाद्यास्तेषां लोकोपकारमात्रहेतुसत्त्वोपेतत्वात् सत्त्वाः, सोपक्रमायुषस्तिर्यङ्मनुष्याद्यास्तेषां, फवाप्यमीयामन्योऽन्यमेवं विशेषो दृश्यते—“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता । भूतास्तु तरवः स्मृताः ॥ जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः । शेषाः सत्त्वा इति रिता ” ॥ १ ॥ एकार्थिकानि चैतान्यत्यादररक्षणाय तावत्प्राणाश्च नानादेशजविनेयानुग्रहाय च प्रयुक्तानि । एतेषामदुःखनतया अदुःखोत्पादनेन मानसिकाऽसातानुदीरणेनेत्यर्थः । अशोचनतया शोकाऽनुत्पादनेन । अजूरणतया शरीरजीर्णत्वाऽविधानेन, दृश्यन्ते चारम्भिणो जना वृषभदीनामारप्रहाराहारनिरोधदिभिः शरीराणि जूरयन्तः, अतस्तदकरणेनेति । अतैपनतया स्वेदलालाश्रुजलक्षरणकारणवर्जनेन । अपीडनतया पादाद्यघट्टनेन । अपरितापनतया समन्ताद्देहसन्तापपरिहारतः । अनद्रावणतया उत्त्रासनाऽकरणेन मारणपरिहारण वा । किञ्चेदं प्राणातिपातविरमणपदं महार्थं महानर्थः फलस्वरूपाद्यभिधेयं यस्य तत् । महागुणः सकलगुणाधारत्वान्महाव्रतानाम् । महाननुभावः स्वर्गापवर्गादिप्रदानलक्षणं माहात्म्य यस्य तत् । महापुरुषैस्तीर्थकराद्यैरनुचीर्णं पुनः पुनरासेवितम् । परमर्षिभिस्तैरेव देशितं भव्योपकाराय कथितम् । प्रशस्तं सकलकल्याणकारणत्वात् यतश्चैवमतस्तत्प्राणातिपातविरमणं दुःखशयाद्यर्थं मे भविष्यतीति गम्यत इति कृत्वेति हेतोरुपसंपद्यते, तत्सामस्येनाङ्गीकृत्य विहरामि मासकल्पादिना सुसाधुविहारेणाऽन्यथा व्रतप्रतिपत्तेर्वैयर्थ्यप्रसंगात् । अथ व्रतप्रतिपत्ति निगमयन्नाह—

पहमे भंते महन्वप उवट्ठिओमि सन्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं ॥ १ ॥ १५ ॥

पठ० प्रथमे भदन्त महाव्रते उप सामिधेन तत्परिणामात्त्रेय्यर्थ, स्थितो व्यवस्थितोऽस्मिन् इत आरभ्य मम सर्व-
सात् प्राणातिपाताद्विमरणं निवृत्तिरिति । अत्र च भदन्तेति गुर्वामन्त्रणेनादिमध्यान्तोपन्यस्तेन गुरुमनापृच्छ्य न किञ्चित् कार्यं कृतं
च तस्मै ज्ञाप्यमेवं तदाराधितं स्यादित्येतदाह—दोषाश्चेह प्राणातिपातिनां नरकगमनाल्पायुर्बहुरोगित्वकुरूपदयो वाच्यः । इत्युक्तं
प्रथमं महाव्रतम् । इदानीं द्वितीयमाह—

अहावरे दोच्चे भन्ते महन्वए मुसावायाओ वेरमणं । सन्वं भन्ते मुसावायं पच्चक्खामि । से कोहा
वा लोहा वा भया वा हासा वा । नेव सयं सुसं वएज्जा नेवन्नेहिं सुसं वायावेज्जा सुसं वयन्ते वि अन्ने
न समणुजाणामि जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कार्वेमि करंतंपि
अन्नं न समणुजाणामि तस्स भन्ते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

॥ अहा० अथेति प्रथममहाव्रतानन्तरंऽपरस्मिन् महाव्रते मृषावादाद्विरमणं भगवतो ममेति वाक्यशेषः, स च
मृषावादश्चतुर्धा, सद्भावप्रतिषेधो नास्त्यात्मा पूणं पापं चेत्यादि (१) असद्भावोद्भावनं, इयमाकतन्तुलमात्र आत्मा
ललाटस्थो हृदयदेशस्थ सर्वगतो वेत्यादि (२) अर्थान्तराभिधानं गामश्वं ब्रुवाणस्यत्यादि (३) गर्हावचनं काणं काणमेव
वदति, अक्राणममि वा काणमाहेत्यादि, अथवा परलोकमाश्रित्य गर्हार्हं वचनं गर्हावचनं, तच्च दम्यन्तां वलीवदीदयः, प्रदीयतां
कन्या वरायेत्यादि (४) यतश्चैवमत, सर्वं भदन्तं मृषावादं प्रत्याख्यामि । सेत्ति तद्यथा क्रोधाद्वा लोभाद्वा, आद्यन्तग्रहणाच्च
मानमायापरिग्रहः, हास्याद्वा अनेन प्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानादिग्रहः, वा शब्दाः समुच्चये, नैव स्वयं मृषा वदामि, नैवान्येर्मृषा
वादयामि, वदनोऽप्यन्यान् समनुजानामि, ओपं स्पष्टं ॥ चतुर्विधमृषावादमाह—

से मुसावाए चउन्विहे पद्यते । तं जहा-दब्बओ ३ खित्तओ २ कालओ ३ भावओ ४ । दब्बओ
णं मुसावाए सव्वदब्बेसु । खित्तओ णं मुसावाए लोए वा अलोए वा । कालओ णं मुसावाए दिआ वा
राओ वा । भावओ णं मुसावाए रागेण वा दोसेण वा ॥ १७ ॥

से मृ० द्रव्यतो मृयावाद सर्वद्रव्येषु धर्माधर्मादिसमस्तपदार्थेषु अन्यथा प्ररूपणतः, क्षेत्रतो लोके वा लोकविषये, अलोके
वा अलोकविषये, कालतो० भावतो रागेण वा मायालोभलक्षणेन, तत्र मायया अग्लानोऽपि ग्लानोऽहमिति चक्ति, लोभेन तु
शुभाग्लाने प्रान्तस्यैगणीयत्वेऽप्यनेपणीयमिति ब्रूते, द्वेकेण वा क्रोधमानलक्षणेन, तत्र क्रोधेन त्वं दास इत्यादि, मानेन तु
अगपुश्रुतोऽपि यशुश्रुतोऽहमिति चक्ति, उपलक्षण चेदं भयहासादीनाम्, तत्र भयात् किञ्चिद् वितथं कृत्वा प्रायश्चित्तभयान्न कृत-
मित्यादि भाषते, एवं हास्यदिग्वपि, द्रव्यभावाभ्यां चतुर्भङ्गी चात्र, तद्यथा-तत्राद्यो द्रव्यतोऽप्यभावतः, यथा व्याघ्रेण मृगेषु
पृष्ठेषु एष्टानपि मृगान् दयया न दृष्टा इति ब्रूते ॥ १ ॥ अन्यो भावतो न द्रव्यतो, यथा मृया भणामीति परिणतः सहसा सत्यं
ब्रूते ॥ २ ॥ तृतीयो द्रव्यतो भावतश्चेति, यथा मृया भणामीति परिणतस्तामेव वदति ॥ ३ ॥ चतुर्थः शून्यः ॥ ४ ॥

जं मए इमस्स धम्मस्स केवल्लिपणत्तस्स अहिंसालक्खणस्स सचाहिद्धियस्स विणयमूलस्स खंतिप्प-
हाणस्स अहिरणसोवन्नियस्स उवसमपभवस्स नववंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्खी-
संभलस्स निरिगसरणस्स संपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणग्गाहियस्स निव्वियारस्स निव्वित्तिलक्खणस्स

पंचमहन्वययुजुत्तस्स असंनिहिसंचयस्स अविंसंवाहअस्स संसारपारगामिअस्स निब्बाणगमणपल्लवसाण-
 फलस्स पुब्बि अन्नाणयाए असवणयाए अचोहिए अणभिगमेणं अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिबद्धयाए
 बालयाए मोहयाए मंदयाए किहुयाए तिगारवगरुथाए चउक्कसाओवगएणं पंचिदिओवसेट्ठेणं पडुप्पन्नभारियाए
 सायासोक्खमणुपालयंतेणं इहं वा भवे अन्नेसु वा भवगहणेसु मुसावाओ भासिओ वा भासाविओ वा
 भासिज्जंतो वा परेहिं समणुन्नाओ तं निंदामि गरिहामि तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं अईअं
 निंदामि पडुप्पन्नं संवरेमि अणागयं पच्चक्खामि संवं मुसावायं जावज्जीवाए अणिस्सिओहं नेव संयं
 मुसं वएज्जा नेवन्नेहिं मुसं वायावेज्जा मुसं वयंते वि अन्ने न समणुजाणिज्जा (णामि) । तं जहा-अरि-
 हंतसक्खिअं सिद्धसक्खिअं साहुसक्खिअं देवसक्खिअं अप्पसक्खिअं एवं भवइ भिक्खू वा भिक्खुणी
 वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एणओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा
 जागरमाणे वा एस खल्लु मुसावायस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (प्रारगामिए)
 सब्बेसि पाणाणं सब्बेसिं भूआणं सब्बेसिं जीवाणं सब्बेसिं सत्ताणं अदुक्खणयाए असोअणयाए
 अजरूणयाए अतिप्पणयाए अपीडणयाए अपरिआवणयाए अणुइवणयाए महत्थे महागुणे महाणुभावे
 महापुरिसाणुच्चिन्ने परमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए मोक्खयाए बोहिलाभाए

संसारुत्तारणाए त्तिकट्ट उवसंपजित्ताणं विहरामि । दोचे भंते महव्वए उवट्ठिओमि सब्बाओ सुसा-
वायाओ वेरमणं ॥ २ ॥

शेष स्पष्टं, न वरमिह दोषा मृगभाषिणां जिह्वाछेदाविश्रामस्कृत्वाद्यो वाच्याः ॥ साम्प्रतं तृतीयव्रतमाह—

अहावरे तच्चे भंते महव्वए अदिन्नादाणाओ वेरमणं । सव्वं भंते अदिन्नादाणं पच्चक्खामि । से
गामे वा नगरे वा अरण्ये वा अप्पं वा बंहुं वा अणुं वा धूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा
नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा नेवन्नेहिं अदिन्नं गिण्हविज्जा अदिन्नं गिण्हते वि अन्ने न समणुजाणामि
जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणु-
जाणामि तस्स भंते षड्विक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

अहा० से गामे वा, नगरे वा अरण्ये वा, अनेन क्षेत्रपरिग्रहः, अल्पमूल्यत परण्डकाद्यादि, बहूमूल्यत पच वज्रादि,
अणु प्रमाणतो वज्रादि, स्थूलं काष्टादि, पतञ्च चित्तवद् वा सचेतनम्, अचित्तवद् वा अचेतनम्, नैवस्व० अत्र से गामेवेत्यादिना
क्षेत्रतः, अप्प वेत्यादिना तु द्रव्यतोऽदत्तादानमुक्तमनेन चतुर्विधाऽदत्तादानमुपलक्षितमित्यतस्तदऽभिधानायाह—

से अदिन्नादाणे चउच्चिहे पन्नते । तं जह्वा-दव्वओ खित्तओ कालओ भावओ । दव्वओ णं

आदिनादाणे गहणधारणिज्जेसु दब्बेसु, खित्तओ णं अदिनादाणे गामे वा नगरे वा अरणे वा, कालओ णं अदिनादाणे दिआ वा राओ वा, भावओ णं अदिनादाणे रागेण वा दोसेण वा ।

सेअ० द्रव्यतो ग्रहणधारणीयेषु द्रव्येषु, गृह्यन्ते इति गृहणान्युपादानार्हाणि, धार्यन्ते इति धारणीयानि, तेषु द्रव्येष्वनेन च धर्माऽधर्मास्तिकायादिष्वदत्तादानप्रतिषेधमाह—गृहणधारणाऽनर्हत्वात्तेषामत एव न सर्वद्रव्यविषयमिदं व्रतं यदाह—‘पढमम्मि सब्ब जीवा’ वीए चरिमे य सव्वदब्बाई । सेसा महव्वया खलु तदेवमदेसेण दब्बाणं ॥” १ ॥ क्षेत्रतो ग्रा०, भावतो रागेण वा मायालोभरूपेण द्वेषेण वा कोधमानस्वरूपेण, तत्र मायया धूर्त्तानाम्, लोभेन वणिग्वौरादीनाम्, क्रोधेन नृपादीनाम्, मानेन साभिमाननराणामदत्तादानसम्भवो भाव्यः, मायादिष्वपि लोभसद्भावो ज्ञेयो, न हि तदभावाददत्तादान स्यादिति, द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियम्, द्रव्यतोऽदत्तादानं नो भावतोऽरक्तद्विष्टसाधोः कथञ्चिदनुज्ञाप्य तृणादि गृह्यतः ॥ १ ॥ भावतो न द्रव्यतः हरातीति कृताध्यवसायस्य तदऽसम्पत्त्या ॥ २ ॥ द्रव्यतो भावतश्च सम्पत्त्या ॥ ३ ॥ चतुर्थः शून्यः ॥ ४ ॥

जं मए इमस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स अहिंस्सालक्खणस्स सच्चाहिद्विअस्स विणयमूलस्स खंतिप्पहाणस्स अहिरणसोविणियस्स उवसमपभवस्स नवबंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्खीसंबलस्स निरगिसरणस्स संपक्खालिअस्स चत्तदोसस्स गुणग्गाहिअस्स निव्विअरस्स निव्वित्तक्खणस्स पंचमहव्वयजुत्तस्स असंनिहिसंवयस्स अविसंवाइयस्स संसारपागामिअस्स निव्वाणगमणपज्जवसाणफलस्स पुब्बिअच्चाणयाए असवणयाए अचोहिअ अणभिगमेण अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिबद्धयाए बालयाए मोहयाए मद-

याए किदुयाए तिगारवगरुआए चउककसाओवगएणं पच्चिदिओवसट्टेणं पडुप्पणभारियाए सायासुक्खमणुपालंतेणं इहं वा भवे अत्तेसु वा भवग्गहणेसु अदिन्नादाणं गहिअं वा गाहाविअं वा धिप्पंतं वा परेहिं समणुत्तायं तं निंदामि गरिहामि तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं अईअं निंदामि पडुप्पन्नं संवरेमि अणागयं पगक्खामि सन्वं अदिन्नादाणं जावल्लीवाए अणिसिसओ हं नेव सयं अदिन्नं गिण्हिजा नेवनेहिं अदिन्नं गिण्हिजा अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणिज्जा (णामि) । तं जहा-अरिहंतसक्खिअं सिद्धसक्खिअं साहुसक्खिअं देवसक्खिअं अप्सक्खिअं एवं हवइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मदिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस खलु अदिन्नादाणस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सन्वेसिं पाणाणं सन्वेसिं भूआणं सन्वेसिं जीवाणं सन्वेसिं सत्ताणं अदुल्लणयाए असोअणयाए अजूरणयाए अतिप्पणयाए अपीडणयाए अपरिआवणयाए अणुदवणयाए महत्थे महारुणे महारुभावे महारुसिआणुचिणे परमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए सुक्खयाए वोहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्ति कट्टु उवसंपज्जित्ताणं विहरामि । तच्चे भंते महन्वण उवट्ठिओमि सन्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं ॥ ३ ॥

शेष प्राग्वत् ॥ अधुना चतुर्थमाह—

अहावरे चउत्थे भंते महन्वण मेहुणाओ वेरमणं । सन्वं भंते मेहुणं पच्चक्खामि । से दिव्वं वा माणुसं

वा तिरिक्खजोणिअं वा । नेवं सयं मेहुणं सेविज्जा नेव्वेहिं मेहुणं सेवाविज्जा मेहुणं सेवंतेवि अन्ने न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

अहा० देवानामिदं दैवं अप्सरासमरसम्बन्धि, मनुष्याणामिदं मातृषम्, नरनारीसत्कम्, तिर्यग्योनौ भवं तैर्यग्योनम्, वड-वाश्वादिजम् दैवं वेल्यादिना द्रव्यमैथुनेन चतुर्थमैथुनमुपलक्षितमतस्तदाह—

से मेहुणे चउव्विहे पन्नत्ते । तं जहा-दन्वओ खित्तओ कालओ भावओ । दन्वओ णं मेहुणे रूवेसु वा रूवसहगएसु वा । खित्तओ णं मेहुणे उट्ठलोए वा अहोलोए वा तिरियलोए वा । कालओ णं मेहुणे दिआ वा रओ वा । भावओ णं मेहुणे रागेण वा दोसेण वा ।

सेमे० द्रव्यतो मैथुनं रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा द्रव्येषु तत्र रूपाणि निर्जीवाणि प्रतिमारूपाण्युच्यन्ते, रूपसहगतानि तु सजीवनराङ्गनादेहाः, यद्वा भूषणविकलानि रूपाणि, भूषणसहितानि तु रूपसहगतानि, क्षेत्रत ऊर्ध्वलोकै, मेरुवनसौधमैशानादिषु सम्भवति, अधो० अधोग्रामभवनपतिभवनादिषु तिर्य० द्वीपाब्धिगिर्यादिषु, भावतो रागेण मायालोभलक्षणेन, द्वेषेण क्रोधमानरूपेण, तत्र मायया यैकः साधु कस्याश्चिदागारिण्यां प्रणयी, तत्सम्भोगमलभमानो मायया गुरुमाह, यथा दुष्यति ममोदरं, ततोऽनुजानीतासन्नगृहे यथा प्रवृत्ताग्निना परितापयामि, ततस्तां प्रतिसेव्यागत इति (१) लोभेन तु प्रोषितपतिकामोदकसुख-भोगादिलोभितारहन्नवधुल्लवत् (२) एकः साधुरटव्यां परिव्राजिकां दृष्ट्वा एषा शासनप्रत्यनीकेति प्रद्विष्टचित्तस्तस्या व्रतभंग-मकार्षीदिति कोपोदाहरणं (३) मानेन तु एकस्तरुणः श्रमणो मनोहराकृतित्तं दृष्ट्वा एका स्त्री अध्युपपन्ना, चिन्तयति अहो

गानादिभिर्गुणैर्निर्माणस्य मायो. कीदृशी रूपश्रीरिति, नतस्मा त बहुशोऽभिलषितवती, स च नाभिलषति, ततोऽन्यदा तया भणितं स्फुटं एव नपुंसकोऽस्मि, यो एदानुरक्तमपि मा न मानयसि, तत साधुना सन्जाताहकारेण सा दृढमासेविता (४) अत्रापि चतुर्भङ्गी, 'रक्तकण्ठिण्या' श्रियो यन्त्राकारेण पश्चिभुज्यमानाया द्रव्यतो न भावतः (१) मैथुनसंज्ञापरिणतायास्तदऽप्राप्तौ न द्रव्यतो भावत (२) एव सस्पृश्या द्रव्यतो भावतश्च (३) तुर्यः शुन्य (४) दोषाश्चेहाऽवक्ष्यसेविनां बध्वन्धनाऽयदाः कीर्तिपण्डकत्व रक्तयोर्भय्यारयो गत्या ॥ पञ्चमहावतमाह—

ॐ मां दम्भस भग्मस्स केवलपणत्तस्स अहिंसालक्खणस्स सच्चाहिद्विअस्स विणयमूलस्स खंतिप्पहा-
णस्स अतिरत्तमोपत्तिअस्स उवसमपभवस्स नवयंभवेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खवित्तिअस्स कुक्खीसंवलस्स
निरग्गीसरणस्स संपक्खालिअस्स चत्तदोस्स गुणग्गाहिअस्स निव्विअरस्स निव्वित्तिलक्खणस्स पंचमहब्बय-
जुत्तस्स असंनितिसंगयस्स अनिसंवाइअस्स संसारपारगमिअस्स निव्वाणगमणपज्जवसाणफलस्स पुंन्वि अच्चाण-
याण असक्खयाण अयोत्तिण अणभिमगमेण अभिमगेण वा पमाणं रागदोसपडिवद्धयाण वालयाण मोहयाण मंद-
याण कीदृयाण तिगारयगरुआण चउक्खमाओवगणं पंचिदिओवसेट्ठेण पटुप्पणभारियाण सायासुक्खलमणुपा-
लयंतेण इहं वा भवे अजेसु वा भवगगहणेसु मेहुणं सेविअ वा सेविज्जं वा परेहिं समणुव्वायं
तं निंदामि गरिटांमि तिविहं निविहेणं मणेणं वायाण काणं, अइयं निंदामि पटुप्पन्नं संवरेमि अणागयं पच्च
वरामि, सन्नं मेहुण जायज्जीवाण अणिस्मिओहं नेव सयं मेहुणं मेवच्चेहिं मेहुणं सेवाचिज्जा मेहुणं

सेवंते वि अन्ने न समणुजाणामि, तं जहा-अरिहंतसक्खियं, सिद्धसक्खियं, साहुसक्खियं, देवसक्खियं, अप्सक्खियं, एवं भवइ भिक्खु वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावक्कमे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस खलु मेहुणस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सेव्वेसिं पाणाणं सन्वेसिं भूयाणं सन्वेसिं जीवाणं सन्वेसिं सत्ताणं अदुक्खणयाए असोयणयाए अजूरणयाए अतिप्पणयाए अपीडणयाए अपरियावणियाए अणोद्वणयाए महत्थे महाणुभावे महापुरिसाणुचिणो परमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए मोक्खाए बोहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्तिकट्ट उवसंपल्लित्ताणं विहरामि । चउत्थे भंते महद्वए उवट्ठिओमि सद्वाओ मेहुणाओ वेरमणं दोषाश्चेहाऽब्रह्मसेविनां वधवन्धनाऽयशःकीर्त्तिं पण्डकत्ववन्ध्यावैधव्यादयो वाच्याः । पञ्चमं महाव्रतमाह-

अहावरे पंचमे भंते महद्वए परिग्गहाओ वेरमणं, सधं भंते परिग्गहं पच्चक्खामि, से अप्पं वा बहं वा अणु वा धूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा, नेव सयं परिग्गहं परिग्गहेज्जा नव्वेहिं परिग्गहं परिग्गहेज्जा परिग्गहं परिग्गहेत्ते वि अन्ने न समणुजाणामि जावलीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतपि अन्नं न समणुजाणामि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिदामि अप्पाणं चोसिरामि

अहा०-अन्नालं वेय्यादिना द्रव्यपरिग्रहेण चतुर्विधपरिग्रह उपलक्षित इत्यनस्तदभिधानायाह--

सं परिगृहे चउग्रिहे पन्नत्तं नं जहा दओ खित्तओ कालओ भावओ, दवओ णं परिगृहे सच्चित्ताचित्त-
मीसेसु दंपसु, खित्तओ णं परिगृहे (सव्वलोण) लोण वा अलोण वा, कालओ णं परिगृहे दिवा वा राओ वा,
भावओ णं परिगृहे अप्पगृहे वा, मत्तगृहे वा रागेण वा दोसेण वा ॥

सं परि० द्रव्यत सर्वद्रव्येषु आकाशादिसर्वपदार्थेषु, यदुदाजहार-चूर्णिकारा.—गामनरगणादृ पणसेसु गमाकारकरणाओ
जागामपरिगृहो १ । नरुगणपरसममी० धम्मद्वयपरिगृहो २ । कणनिस्सीअणतुअट्टणपएसममी०—अधम्मपरिगृहो ३ । मायापिह-
माएपसु जीवेत्सुगमी० जीवद्वयओ परि० ४ । हिरणसुवण्णाएणसु दव्वेसुममी० पुग्गलद्वयपरि० ५ । सीउणहवरिसकालेसु रिउल्लफ्फे वा
अन्नपरमुच्छिद्यस्स फाल्लपरिगृहोत्ति ६ । क्षेत्रतो लोके वा अलोके वा, लोकाऽलोकाकाशममस्वकरणादिति भाव । 'सव्वलाणत्ति' क्वचि-
त्पाठः, सत्तार्था पन्थानैरे. सह संगदात् । कालतो दिवा० दिनरात्र्यभिलाषादित्यर्थः, भावतोत्पाथेऽल्पमूल्ये महार्थे बहुमूल्ये
द्रव्ये इत्यादि चतुर्भेदा पुनरपि अरुक्किएम्य धर्माऽपकरण द्रव्यत परिगृहो, न भानतः सूचितस्य नदसम्पत्त्या भावता न
द्रव्यत २ सम्पत्त्या द्रव्यतो भावतश्च ३ तुर्यः दृश्य ४ ॥

जं मण उमस्स धम्मस्स केवल्लिपन्नत्तस्स अट्ठिमालकवणम्म सचाह्मिद्विगस्स विणयमलस्स वंनिप्पहा-
णस्स अहिरनसोवणिगस्स उवसमप्पभनस्स नववंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्खीसंय-
तस्स निरगिगसरणस्स संपसन्नान्निगस्स चत्तदोमम्म गुणगाहिम्म निव्वियाम्म निवित्तिलकवणस्स पंचम-
त्तन्तगजुत्तस्स अमंनिग्गिगस्स अविसंताट्ठयम्म गंसारपागगामिम्म निपाणतगणपज्जयमाणफलस्स पुंनि

अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणभिगमंणं अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिबद्धयाए बालयाए
 मोहयाए मंदयाए किहुयाए तिगारवगरुयाए चउक्कसाओवगएणं पंचिदियओवसट्टेणं पडुप्पन्नभारियाए साय-
 सोक्खमणुपालयंतेणं इहं वा भवे अत्तेसु वा भवगगहणेसु परिग्गहो गहिओ वा गाहविओ वा धिप्पंतो वा
 परेहिं समणुत्ताओ तं निंदामि गरिहामि तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं अईयं निंदामि पडुप्पन्नं
 संवरेमि अणागयं पच्चक्खामि सव्वं परिग्गहं जावलीवाए अणिसिओहं नेव सयं परिग्गहं परिग्गिहेज्जा
 नेवद्वेहिं परिग्गहं परिग्गिणहवेज्जा परिग्गहं परिग्गिणहते वि अत्ते न समणुज्जाणामि, तंजहा-अरिहंतसक्खियं,
 सिद्धसक्खियं, साहुसक्खियं, देवसक्खियं, अप्पसक्खियं, एवं भवइ भिक्खु वा भिक्खुणी वा संजयविरय-
 पडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस खल्लु
 परिग्गहस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सव्वेसिं पाणाणं, सव्वेसिं भूयाणं,
 सव्वेसिं जीवाणं, सव्वेसिं सत्ताणं, अदुक्खणयाए, असोयणयाए, अजूरणयाए, अतिप्पणयाए, अपीडणयाए,
 अपरियावणयाए, अणोदवणयाए; महत्थे महाणे महाणुभावे महापुरिसाणुचिण्णे परमरिसिदेसिए पसत्थे
 तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए मोक्खाए बोहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्तिक्कहु, उवसंपज्जित्ताणं बिहारमि ।
 पञ्चमे भंते महव्वए उवट्ठिओमि सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं ।

दोषाश्चेह परिग्रहिणां वधवन्धनतरकगमनादयोवाच्याः ॥ पष्ठं व्रतमाह—

अहावरे छट्टे भंते वाए राईभोगणाओ वेरमणं, सव्वं भंते राईभोगणं पच्चक्खामि, से असणं वा, पाणं वा, खाइमं वा, साइमं वा, नेव सयं राइं भुंजेज्जा नेवन्नेहिं राइं भुंजेज्जा राइं भुंजंते वि अन्ने न समणुजानामि जावल्लीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवमि करंतंपि अन्नं न समणुजानामि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोस्सरामि ।

अहा०-रात्रिभोजनात्, रात्रौ गृह्णानि रात्रौ भुङ्के १ । रात्रौ गृह्णानि दिवा भुङ्के २ । दिवा गृ० रात्रौ भु० ३ । दिवा गृ० दिवा भु० सन्निधिपरिभोगे ४ । इत्येवंविधभङ्गचतुष्कस्वरूपाद्विरमणं भगवतोक्तं, अशनमोदनादि, पानं मृद्विकापानादि, खाद्यं खर्जुरादि, स्वाद्यं ताम्बूलादि, अशनं वेत्यादिना द्रव्यरात्रिभोजनेन चतुर्विधं तदुपलक्षितमित्यतस्तदभिधानायाह—

से राईभोगणे चउन्विहे पन्नत्ते तंजहा-दव्वओ, खित्तओ, कालओ, भावओ । दव्वओ णं राईभोगणे, असणे वा, पाणे वा, खाइमे वा, साइमे वा, खित्तओ णं, राईभोगणे-सययखित्ते, कालओ णं राईभोगणे-दिया वा राओ वा, भावओ णं राईभोगणे, तित्ते वा, कडुण वा, कसाए वा, अंविहे वा, महुरे वा, लवणे वा, रागेण वा, दोसेण वा ।

से रा० द्रव्यतो रात्रिभोजनं अशनादौ १ । क्षेत्रतः समयेन कालविशेषेणोपलब्धितं क्षेत्रं समयक्षेत्रं, अर्द्धतृतीयर्द्धीपसमुद्रलक्षणं तस्मिन्, न परतो मनुष्यलोकप्रसिद्धदिनरात्र्यभावात् २ । कालतो दिवा सन्निधिपरिभोगे ३ । भावतः तित्ते चिर्मिटिकादौ. कडुके

आर्द्रकतेमनादौ, कयाये चह्लादौ, अम्ले तक्रारनालादौ, मधुरे क्षीरदध्यादौ, लवणे प्रकृतिक्षारे तथाविधजलशाफादौ, लवणोत्कटे वाऽन्यस्मिन् द्रव्ये । द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियं, तत्राबुद्धत इति, अस्तमिते मूर्त्येऽनस्तमित इति मत्वाऽरक्तद्विष्टस्य कारणे रात्रौ भुञ्जन्तो-
द्रव्यतो, नो भावतः ? । रात्रौ भुञ्जामीति मूर्च्छितस्य तदसंपत्त्या भावतो, न द्रव्यतः २ । संपत्त्या द्रव्यतो भावतश्च ३ । तूर्यः शून्यः ४ ।

जं मए इमस्स धम्मस्स केवलपणत्तस्स अहिंसालक्खणस्स सच्चाहिद्वियस्स विणयमूलस्स खतिप्पहाणस्स
अहिरणसोवन्नियस्स उवसमप्पभवस्स नववंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्खीसंबलस्स
निरगिसरणस्स संपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणगाहियस्स निव्वियारस्स निवित्तिलक्खणस्स पंचमहवयजुत्त-
स्स असंनिहिंसंचयस्स अविंसंवाइयस्स संसारपरगामिअस्स निव्वाणगमणपज्जवसाणफलस्स पुब्बि अन्नाणयाए
असवणयाए अबोहिए अणाभिगमेणं अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिबद्धयाए बालयाए मोहयाए मंदयाए
किद्धयाए तिगारवगरयाए चउक्कसाओवगणं पंचिदिओवसट्टेणं पडुप्पन्नभारियाए सायासोक्खमणुपालयंतेणं
इहं वा भवे अन्नेसु वा भवग्गहणेसु राईभोयणं भुंजियं वा भुंजावियं वा भुंजन्तं वा परेहिं समणुत्तायं तं
निंदामि गरिहामि तिबिहं तिचिहेणं मणेणं वायाए काएणं अइअं निंदामि पडुप्पन्नं संवरेमि अणाणयं पच्च-
क्खामि संबं राइभोयणं जावळ्ळीवाए अणिस्सिओहं नेव सयं राइ भुंजेज्जा नेवन्नेहिं राइ भुंजावेज्जा राइ भुंजंते
वि अन्ने न समणुजाणामि, तं जहा-अरिहंतसक्खियं, सिद्धसक्खियं, साहुसक्खियं, देवसक्खियं,

अप्पसक्खियं, एवं भवहं भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मं दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस खलु राईभोयणस्स वेरमणे हिं सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सञ्जेसिं पाणाणं सञ्जेसिं भूयाणं सञ्जेसिं जीवाणं सञ्जेसिं सत्ताणं अटुक्खणयाण असोयणयाण अजूरणयाण अतिप्पणयाण अपीडणयाण अपरियावणियाण अणुहवणयाण महत्थे महगुणे महाणुभावे महायुरिसाणुचिन्ने परमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्खक्खयाण कम्मक्खयाण मोक्खयाण वोहिलाभाण संसारुत्तारणाण त्तिकट्टु उवसंपज्जित्ताणं विहरामि । छट्ठे भंते वए उवट्ठिओमि सदाओ राईभोयणाओ वेरमणं

इदं च आद्यान्तजिनयोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वव्यापनार्थं महाव्रतोपरि पठितं, मध्यमानां तु ऋजुप्राज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुणेषु, दोषाश्चेह पिपीलिकाशलमादिसत्त्वविनाशादयो वाच्याः ॥ अथ समस्तव्रताभ्युपगमव्यापनायाह—

इच्चेइआइ पंचमहन्वयाइ राईभोअणवेरमणछट्ठाइ अत्तहिअट्टाए उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ॥

इच्चे० इत्येतान्यनन्तरोक्तानि' पञ्च महाव्रतानि रात्रिभोजनविरमणपणनि, आत्मनो हितो मोक्षस्तदर्थं आत्महितार्थाय उग संपद्याङ्गीकृत्य विहरामि साधुविहारेण वर्त्तेऽहं, तदभावेऽङ्गीकृतानामपि व्रत्तानामभावप्रसङ्गादिति । कृता महाव्रतोच्चारणा, संप्रति तेपामेव यथाक्रममतिचारानाह—

अप्पसत्था य जे जोगा, परिणामा य दारुणा । पाणाइवायस्स वेरमणे, एस बुत्ते अइक्कमे ॥ १ ॥

अप्प०, अप्रशस्ता हिंसाहेतुत्वादसुन्दरा ये केचन योगाश्चङ्क्रमणादयो व्यापाराः, परिणामाश्च भूतघाताद्यध्यवसायाश्च इह पूर्वत्र च पूर्वोत्तरपदपेक्षया समुच्चये, दारुणा रोद्राः । प्राणान्तिपातस्य विरमणे निवृत्तौ एष उक्तो भगवद्भिः प्रतिपादितोऽतिक्रमोऽतिचार इति मत्वा तान् परिहरेदिति भावः । एवमुत्तरत्रापि भावना कार्या ॥ १ ॥ (द्वितीयव्रतमधिकृत्याहः—)

तिव्वरागा य जा भासा, तिव्वदोसा तहेव य । सुसावायस्स वेरमणे, एस बुत्ते अइक्कमे ॥ २ ॥

तिव्व० तीव्ररागा उक्तविविधयानुबन्धा या काचिद्द्राया, तीव्रद्वेषा उग्रमत्सरा, तथैव चेति समुच्चयपूर्णान्यान्यव्ययानि; सुसावायस्य विरमणे अतिक्रमो देशभङ्गाः सर्वभङ्गो वेति ॥ २ ॥ (तृतीयव्रतमाश्रित्याह—)

उग्गहं सि अजाइत्ता, अविदिन्ने य उग्गहे । अदिन्नादाणस्स वेरमणे, एस बुत्ते अइक्कमे ॥ ३ ॥

उग्ग० अवग्रहमाश्रयमयाचितत्वात् तत्स्वामिनः स्वामिसन्दिष्टाद्वाऽननुज्ञाप्य तत्रैव यदवस्थानमिति गम्यं । अविदित्ते वाऽवग्रहस्वामिनाऽचितीर्णोऽवग्रहे प्रतिनियतावग्रहमर्यादाया बहिरित्यर्थः, यच्चेष्टनमिति शेषः, अतिक्रमो विराधना ॥ ३ ॥ (चतुर्थव्रतमङ्गीकृत्याह—)

सदा रूवा रसा गंधा—फासाणं पवियारणे । मेहुणस्स वेरमणे, एस बुत्ते अइक्कमे ॥ ४ ॥

सदा० आकारस्याऽलाक्षणीकत्वात् शब्दरूपेत्यादिद्वंद्वः, शब्दा वेषवादयः, रूपाणि स्त्रीणां, रसा मधुराद्याः, गन्धाः स्रक्चन्दना-

१ सर्वत्र ।

दीनां, स्पर्शा मृदुत्वालीढ्योषिदङ्गादीनां, तेषां प्रवीचरणा रागात्प्रतिसेवना, मैथुनस्य अतिक्रमोऽतिचारस्तस्मादेनां न कुर्यादिति भावः ॥ ४ ॥ (परिग्रहव्रतसुररीकृत्याह—)

इच्छा मुच्छा य गेही य, कंखा लोभे य क्षरुणे । परिग्रहस्स वेरमणे, एस वुत्ते अइक्कमे ॥ ५ ॥

इच्छा० इच्छादीन्येकार्थान्यबुधबोधनायोपत्तानि, यद्वा इच्छा अनागतान्यतरार्थप्रार्थना, मूर्च्छा हतनष्टार्थशोचना, गुब्धिर्विद्यमानार्थप्रतिबन्धः, अप्राप्तविविधार्थप्रार्थना काङ्क्षा, तदरूपो लोभः काङ्क्षालोभः, च समुच्चये ॥ ५ ॥ (पशुव्रतसुररीकृत्याहः—)

अइमत्ते अ आहारे, सूरखित्तंमि संकिए । राईभोअणस्स वेरमणे, एस वुत्ते अइक्कमे ॥ ६ ॥

अइ० साधूनां हि कचलापेक्षया भोजनमानं द्वात्रिंशत्कवला, षड्भागकल्पितजठरापेक्षया ^१वेदं—अद्वं असणस्स सत्त्वजणस्स । कुज्जा दवस्स दो भागे ॥ वाउपविआरणट्टा । छब्भागं ऊणगं कुज्जा ॥ १ ॥ अस्माच्छालीयप्रमाणादतिमात्रेऽधिके भुक्त इति गम्यं । दिवापि ह्यधिकभोजने रात्रौ भुक्तान्नगन्धोद्गाराः ^२प्रजायन्ते, वमनं वा कदाचित् स्यात्, तत्र च रात्रिभोजनदोषः, समुन्निलितगलने च बहुतरा दोषाः, सूरस्य रवेः क्षेत्र उदयास्तलक्षणं नभःखण्डं, तत्र शङ्किते उदयास्तदेश प्राप्तो नवेत्यारेकिते, ^३आहरो भुक्त इति वर्त्तते ॥ ६ ॥ (महाव्रतरक्षणमभिधातुमाह—)

दंसणनाणचरित्ते, अविराहिता ठिओ समणधम्मे । पढमं वयमणुरक्खे, विरयामो पाणाइवायाओ ॥ ७ ॥

दंसणनाणचरित्ते, अविराहिता ठिओ समणधम्मे । बीअं वयमणुरक्खे, विरयामो सुसावायाओ ॥ ८ ॥

१ त्विदं । २ जायन्ते । ३ एव मरुतेक्षेत्रेऽपि

दंसणनानाचरित्तो, अविराहिता ठिओ समणधम्मं । तइअं वयमणुरक्खे, विरयामो अदिन्नादाणाओ ॥ ९ ॥
 दंसणनानाचरित्तो, अविराहिता ठिओ समणधम्मं । चउत्थं वयमणुरक्खे, विरयामो मेहुणाओ ॥ १० ॥
 दंसणनानाचरित्तो, अविराहिता ठिओ समणधम्मं । पंचमं वयमणुरक्खे, विरयामो परिग्गहाओ ॥ ११ ॥
 दंसणनानाचरित्तो, अविराहिता ठिओ समणधम्मं । छट्ठं वयमणुरक्खे, विरयामो राईभोअणाओ ॥ १२ ॥
 दंस० दर्शनादीन्यविराध्याऽखण्डितानि परिपाल्य ज्ञानदर्शननिन्दा निह्नुवादित्याशातनान्तरायविसंवादयोगाऽकरणेन । सावद्य-
 योगाननुमत्या च स्थितः समारूढः श्रमणधर्मे क्षान्त्यादिलक्षणे अनुरक्षामि सर्वातिचाररहितं पालयामि, कीदृशः, विरयामोत्ति, वचन-
 व्यत्ययाद्विरतोऽस्मि, निवृत्तोऽहं प्राणातिपातादेव, एवमग्रेऽपि सूत्रपञ्चके ज्ञेयम् ॥ १२ ॥ अथ प्रकारान्तरेण महाव्रतरक्षणमभिधातुमाह—
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । पढमं वयमणुरक्खे, विरयामो पाणाइवायाओ ॥ १३ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । वीअं वयमणुरक्खे, विरयामो सुसावायाओ ॥ १४ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । तइअं वयमणुरक्खे, विरयामो अदिन्नादाणाओ ॥ १५ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । चउत्थं वयमणुरक्खे, विरयामो मेहुणाओ ॥ १६ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । पंचमं वयमणुरक्खे, विरयामो परिग्गहाओ ॥ १७ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । छट्ठं वयमणुरक्खे, विरयामो राईभोअणाओ ॥ १८ ॥
 आलयविहारसमिओ, जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्मं । निविहेण अण्णमत्तो, रक्खामि महद्धए पंच ॥ १९ ॥

आल० आलयति, सूचकत्वान्निर्दोषालयवर्त्ती, विहारति, यथोक्तविहारेण विहरन्, समितः ईर्यादिभिः, युक्तो नाग्न्याऽऽस्नान-
भूशयनादन्तपचनशिरस्तुण्डमुण्डनमिक्षाभ्रमणक्षुत्पिपासाशीतातपटिसहनगुरुकुलवासादिलक्षणैः श्रमणगुणैः, गुप्तो गुप्तित्रयेण गुप्त
स्थित. श्रमणधर्मे यत्यनुष्ठाने, ओप प्राग्वत् ॥ १८ ॥ आल० त्रिविधेन मनोवाङ्मायलक्षणेन करणेनाप्रमतः, सुप्रणिहित रश्मिभिः,
स्वजीवितमिवादरेण पालयामि महाव्रतानि पञ्च ॥ १९ ॥ इदानीमेकाद्येकोत्तरवृद्धिकानां दशान्तानामशुभशुभस्थानानां परिवर्जनाङ्गी
कारकरणेन महाव्रतरक्षणमाह—

सावज्जजोगमेगं, मिच्छत्तं एगमेव अन्नाणं । परिवज्जंतो गुत्तो रक्खामि महद्वए पंच ॥ २० ॥

सावद्योगं सपापव्यापारमेकमेकमेदं सर्वेनिन्द्यकर्मणां सावद्ययोगत्वाव्यभिचारात् । मिथ्यात्व विपर्यस्ताध्यवसायरूपो
जीवपरिणामस्तन्निमित्तलौकिकदेवतादिवन्दनादिक्रिया च, तदेकमाभिग्रहिकादिभेदतोऽनेकप्रकारमपि विपर्ययसाम्यादेकप्रकारम् ।
एवति, अनुस्वारलोपादेवं मिथ्यात्ववदेकविधमित्यर्थ । अज्ञानं नञः कुत्सार्थत्वात् कुत्सितं ज्ञानम्, संशयाद्यात्मको जीवावबोधस्तत्-
प्रभवग्रन्थविशेषाश्च, तदपि संशयविपर्ययाद्यनेकविधमप्यवबोधसाम्यादेकभेदमिति, परिवर्जयन् गुप्तो मनोवाङ्मायैः संवृतः सन् रक्षा-
मिमहाव्रतान्युत्कलक्षणानि पञ्चति ॥ २० ॥

अणवज्जजोगमेगं, सम्मत्तं एगमेव नाणं तु । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महद्वए पंच ॥ २१ ॥

अण० कुशलानुष्ठानं अनवद्ययोगत्वाव्यभिचारादेकम्, सम्मत्तत्वं क्षयिकादि श्रद्धानसाम्यादेकजीवस्यैकादेकस्यैव भावाच्च,
तोऽप्यर्थत्वात् ज्ञानमपि एकविधमेवाऽवबोधसाम्यादुपयोगापेक्षया वा, लब्धितो हि बहूनां बोधविशेषाणामेकदा सम्भवेऽप्युपयोगत

एक एव सम्यक्त्वयोः कोपयोगत्वाज्जीवानां, नन्ववोधसाम्यात् सम्यक्त्वज्ञानयोः को विशेषः, उच्यते, रुचि. सम्यक्त्वम्, रुचिकारणं तु ज्ञानम्, उपसंपन्नः प्रतिपन्नः, युक्त. श्रमणगुणैः ॥ २१ ॥

दो चेव रागादोसे, दुन्नि य ज्ञाणाइं अट्ठरुद्दाइं । परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खामि महव्वए पंच ॥ २२ ॥

दोचे० ध्यायते चिन्त्यते वस्त्वाभ्यामिति ध्याने, अन्तर्मुहूर्त्तमात्रकालमेकाग्रचित्ताध्यवसाने, शेष स्पष्टम् ॥ २२ ॥

दुविहं चरित्तधम्मं, दुन्नि य ज्ञाणाइं धम्मसुक्काइं । उवसंपन्नो जुत्तो रक्खामि महव्वए पंच ॥ २३ ॥

दुवि० चरित्तं चारित्रमोहनीयक्षयादाविर्भूत आत्मनो विरतिरूप. परिणामस्तल्लक्षणो धर्मः, तं, हे च ध्याने धर्मसुक्ते, ॥ २३ ॥

किण्हा नीला काऊ, तिन्नि य लेसाओ अप्पसत्थाओ । परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खामि महव्वए पंच ॥ २४ ॥

किण्हा० विभक्तिव्यत्यात् कृष्णाम्, एवमग्रेऽपि तिस्रोऽपि लिख्यन्ते. श्लिष्यन्ते प्राणिनः कर्मणा 'याभिस्ता लेख्याः कृष्णादि-
द्रव्योपाधिका जीवपरिणामविशेषाः, यदुक्तं—कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात् । परिणामो य आत्मनः ॥ स्फटिकस्येव तत्रायं । लेख्याशब्द
प्रयुज्यते ॥ १ ॥ एताश्चाप्रशस्ता. क्लिष्टकर्मबन्धहेतुत्वाच्चारित्रादिगुणलाभविधातनिमित्तत्वाच्च ॥ २४ ॥

तेऊ पम्हा सुक्का, तिन्नि य लेसाओ सुप्पसत्थाओ । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महव्वए पंच ॥ २५ ॥

तेऊ० तैजसीमिति सुप्रशस्ता शुभकर्मबन्धहेतुत्वाच्चारित्रादिगुणलाभकारणत्वात् शुभगतिकारणत्वाच्च, आसां च स्वरूपतार-

तस्य—तत्र कृष्णा वर्णतो भ्रमराञ्जनादिसमानवर्णं, रसतः कटुकतुम्बादिसमधिकतमरसैः, गन्धतः कुथितगोकडेयरादिसमधिकतम-
गन्धैः, स्पर्शतः क्रकचादिसमधिकतमस्पर्शैः, सकलकर्मप्रकृतिनिष्पद्भूतैः कृष्णद्रव्यैर्जनितत्वात् कृष्णा । पञ्चमग्रेऽपि योजना कार्या,
नीला तु वर्णतः इन्द्रनीलचासपिच्छादिसमवर्णैः, रसतो भरिचपिपलीनागरादिसमधिकतररसैः, गन्धतो मृततुरगादिसमधिकतर-
गन्धैः, स्पर्शतो गोजिह्वादिसमधिकतरकर्कशस्पर्शैः नीला । कापोता तु वर्णतोऽतमीकुसुमपागपतकन्धरादिधूम्रद्रव्यतुल्यवर्णैः, रसतस्तरु-
णाग्रवालकपित्थादिसमधिकरसैः, गन्धतः कुथितगोधानकुलादिसमधिकगन्धैः, स्पर्शतः कठोरपलाशतरुपत्रादिसमधिकस्पर्शैः कापोता ।
तेजसी तु वर्णतो वह्निज्वालाशुकमुखादिरक्तद्रव्यसमानवर्णैः, रसतः परिणताम्रपकपित्थादिसमधिकरसैः, गन्धतो विचक्रिलपाटलादि-
समधिकगन्धैः, स्पर्शतः शालमलीफलतूलादिसमधिकस्पर्शैः तेजसी । पद्मा तु वर्णतो हरिद्रादिपीतद्रव्यसमवर्णैः, रसतो वरवारुणी-
मध्वादिसमधिकरसैः, गन्धतः शाल्मलीफलतूलादिसमधिकगन्धैः, स्पर्शतो नवनीतरुतादिसमधिकतमशुभरसैः, गन्धतः कर्पूरमालती-
स्पर्शैः पद्मा । शुक्ला तु वर्णतः शङ्खक्षीररजतादिसदृशवर्णैः, रसतो मृद्रीकाखण्डक्षीरशर्करादिसमधिकतमशुभरसैः, गन्धतः कर्पूरमालती-
माल्यादिसमधिकतमसुरभिगन्धैः, स्पर्शतः शरीषपुष्पादिसमधिकतमसुकुमारस्पर्शैः शुक्ला । भासां च स्वरूपतारतम्यं जम्बूफलखाटकपु-
रुषपदकदृष्टान्तेन ग्रामघातकचीरपुरुषषट्कदृष्टान्तेन च ज्ञेयम् ॥ २५ ॥

मणसा मणसञ्चविऊ, वायासञ्चेण करणसञ्चेण । निविहेण वि सञ्चविऊ, रक्खामि महव्वये पंच ॥ २६ ॥

मण० मनसा शुभभावरूपेण चेतसा करणेन रक्षामि महाव्रतानि पञ्चेति सर्वत्र 'योगः, कीदृशः सन्नित्याह—मनसः सत्यं
मनःसत्यं संयम इत्यर्थः, स चाऽकुशलमनोनिरोधाऽकुशलमनःप्रवृत्तनलक्षणस्तं वेद्धि, सम्यगासेवनयेति मनःसत्यविद्वान् सन्,

तथा याक्सत्येन कुशलाऽकुशलवचनोदीरणनिरोधरूपेण याक्सत्यमेन, करणसत्येन क्रियासत्येन कायसत्यमेनेत्यर्थः, स च सति कार्ये उपयोगतो गमनागमनादिविधानम्, तदभावे तु सलीनकरचरणाद्यवयवाऽवस्थानं यदिति। अनेन च भङ्गव्याभिधानेनाऽन्यदपि द्विकसंयोगभङ्गत्रयं सूचितम्, तद्यथा, मनोवाग्सत्येन १। मनःकायसत्येन २। वाक्कायसत्येन ३। वेति। तथा त्रिविधेनापि मनोवाक्कायरूपेण करणेन सत्यविद्वान् संयमश्च, तत्पालक इत्यर्थ, अनेन त्रिकसंयोगभङ्गो दर्शितः, इत्येवं सप्तविकल्पेन संयमेन, रक्षामि महाव्रतानि पञ्च ॥ २६ ॥

चत्तारि य दुहसिज्जा, चउरो सन्ना तहा कसाया य। परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खामि महवण पंच ॥ २७ ॥

चत्ता० चतस्रश्चोऽभ्युच्चये, शेरते आस्विति शय्याः, दुःखदाः शय्याः, दुःखशय्याः, दुःखतस्तथाविधदुष्टद्वारूपाः, भाव-
तस्तु दुःस्थचित्ततया दुःश्रमणतास्वभावाः, प्रवचनाऽश्रद्धान १। परलामप्रार्थन २। कामाशंसन ३। क्षानादिप्रार्थन ४। विज्ञे-
यिता ज्ञेया। एतासां स्वरूपं च श्रीस्थानाङ्गसूत्रतो विशेषतो ज्ञेयम्। चतस्रः संज्ञा आहाराद्याः, तत्राहारसंज्ञा आहाराभिलाषो रित्तो-
दरताऽऽहारकथाश्रवणादिजन्यः १ भयसंज्ञा भयमोहनीयसंपाद्यो जीवपरिणाम, हीनसत्त्वता भयवार्त्ताश्रवणभीषणदर्शनादिजन्यः २
मैथुनसंज्ञा चित्तमांसशोणितता सुरतकथाश्रवणादिजन्यो मैथुनाभिलाष ३ परिग्रहसंज्ञा लोभिता सन्नेतनादिपरिग्रहदर्शनादिजन्या ४
कषायाश्च क्रोधाद्याः प्रत्येकं संज्वलनादिभेदेन चतुर्भेदाः ॥ २७ ॥

चत्तारि य सुहसिज्जा, चउन्विहं संवरं समाहिं च। उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महवण पंच ॥ २८ ॥

चत्ता० चतस्रः सुखशय्याः दुःखशय्याविपरीताः, चतुर्विध संवरं संयमम्, स च मनोवाक्कायानामकुशलत्वचनितोषः कुशल-
त्वेनोदीरणानि, महामूल्यवस्त्रहिरण्यदिपरिहाररूपोपकरणसंयमश्च ॥ पुस्तक १। वस्त्र २। वृण ३। चर्म ४। पंचकपरिहाररूपो-

पकरणसंयमो वा, पुस्तकादीनां स्वरूप तु प्रवचनसाराद्वारादवधार्यम्, समाधि च प्रशस्तभावाविरोधलक्षणं दर्शनज्ञानतत्पचारित्र-
विषयमेदाच्चतुर्विधम्, दर्शनादीनां समस्तानाम् वा विरोधमित्यर्थः ॥ २८ ॥

पंचेव य कामगुणे, पंचेव य अणह्वे महादोसे । परिवर्जतो गुप्तो, रक्खामि महद्वए पंच ॥ २९ ॥

पंचे० पंचशब्दरूपरसस्पर्शगन्धमेदात्, काम्यन्ते काङ्क्षयन्ते रागातुरैरिति कामा अभिलषणीयपदार्थास्त एवात्मसंयमनैकहेतुत्वाद्
गुणाः सूत्रतन्तवः आत्मगुणोपघातकारणत्वाद्वा गुणाः कामगुणास्तान्, पञ्चैव प्राणतिपानादिभेदाः, आत्मौत्पादसे कर्म धैर्ये
आत्मवास्तान्, कीदृशान् महादोषान् दारुणदुःखहेतुत्वात् प्रकृष्टदूषणाभीत्येतान् ॥ २९ ॥

पंचिदियसंवरणं, तहेव पंचविहमेव सज्झायं । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महद्वए पंच ॥ ३० ॥

पचि० तत्रेन्द्रनादिन्द्रो जीवः सर्वविषयोपलब्धिभोगलक्षणपरमैश्वर्ययोगात्, तस्य लिङ्गमितीन्द्रियं श्रोत्रादि, तच्च द्विविधं द्रव्ये-
न्द्रियं भावेन्द्रियं च, तत्र निर्वृत्युपकरणे द्रव्येन्द्रियम्, लब्ध्युपयोगौ भावेन्द्रियम्, तत्र निर्वृतिराकारः, मा च बाह्याभ्यन्तरा च, तत्र
बाह्यान्तरा अभ्यन्तरा पुनः क्रमेण श्रोत्रादीनां कदम्बपुष्प १ । धान्यमसूरा २ । अतिमुक्तपुष्पचन्द्रिका ३ । शुरुप्र ४ । नानाकार ५ ।
संस्थाना, उपकरणेन्द्रिय विषयग्रहणमामर्थ्यं यस्मिन्नुपहृते निवृत्तिसदभावोऽपि विषयं नादत्ते, लब्धीन्द्रियं यस्तदावरणक्षयोपशमः,
उपयोगेन्द्रियं य स्वविषये व्यापारः । तेषामिष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाभ्यां प्रवर्तमानानां निग्रहणं पञ्चेन्द्रियसंवरणम्, पञ्चविधमेव
वाचनापृच्छनापरावर्तनानुप्रेक्षाधर्मकथालक्षणम्, तत्र वक्ति क्षिप्यस्ते प्रति गुरोः प्रयोजनं वाचनं पाठनमित्यर्थः १ । पूर्वाधीतसूत्रादेः
अङ्किनादौ प्रश्नः पृच्छना २ । परावर्तना सूत्रस्य विम्वरणमयाद् गुणनं ३ । अनुप्रेक्षा अर्थचिन्तनम् ४ । धर्मस्य श्रुतरूपस्य कथा
व्याख्या धर्मकथा ५ । सज्झायन्ति ओभनमा मर्यादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमऽनुसरणं स्वाध्यायस्तम् ॥ ३० ॥

दिशि लोकाभिगमो लोकावबोधः, विभङ्गता चास्य शेषदिक्षु लोकस्यानवबोधेन, तत्प्रतिषेधनात् १ । पञ्चसु दिक्षु लोकाभिगमो नैकस्यां कस्यांचित्ति, इहापि विभङ्गता एकदिशि लोकनिषेधात् २ । क्रियावरणो जीवः, क्रियामात्रस्यैव प्राणातिपातदेर्जाविः क्रियमाणस्य दर्शनात्तद्धेतुकर्मणश्चादर्शनात् क्रियैवावरणं कर्म यस्य स क्रियावरणो जीव इत्यवष्टम्भपरं तृतीयम् । विभङ्गता चास्य कर्मणोऽदर्शनेनाऽनभ्युपगमाच्च ३ । शरीरावगाहक्षेत्राह्याभ्यन्तरपुद्गलरचिताऽवयवशरीरो जीव इत्यवष्टम्भवत्, भवनपत्यादीनां बाह्याभ्यन्तरपुद्गलपर्यायादानतो वैक्रियकरणदर्शनात्, विभङ्गता चास्य मनुष्यादिशरीराणामेव दर्शनात् ४ । देवानां बाह्याभ्यन्तरपुद्गलदानविरहेण वैक्रियवतां दर्शनाद्वाह्याभ्यन्तरपुद्गलरचिताऽवयवशरीरो जीव इत्यवसायवत् ५ । देवानां वैक्रियवतां दर्शनाद्ध्येव जीव इत्यवष्टम्भवत् ६ । वायुना चलतः पुद्गलकायस्य दर्शनात्सर्वमेवेदं वस्तु जीवा एव चलनधर्मोपेतत्वात्, विभङ्गता चास्याऽचेतनानामपि वस्तूनां चलनस्य दर्शनात् ७ । परिवर्जयन् विभङ्गज्ञानोपलब्धार्थप्ररूपणां गरिहरत्रित्यर्थः ॥ ३३ ॥

पिण्डेसण पाणेसण, उगह सत्तिकया महज्जयणा । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महवए पंच ॥ ३४ ॥

पिण्डे० पिण्डस्य भक्तस्यैवणा ग्रहणप्रकाराः, तार्क्ष्यताः, संसृष्टः १ । संसृष्टः २ । उद्धटः ३ । तह अप्पले(विया)वडा ४ चैव । उगहिआ ५ । पगहिआ ६ । उल्लिअधममा ७ य सत्तिकया ॥ १ ॥ तत्राऽसंसृष्टा हस्तमात्राभ्यां चिन्त्या, गाथायां सुखोच्चारार्थोऽन्यथा पाठः १ । संसृष्टापि ताभ्यामेव २ । उद्धृता नाम पाकस्थानात् स्थाल्यादौ भोजनजातमुद्धृतं ततोऽसंसृष्टोहस्तः, संसृष्टं माषम्, असंसृष्टं चा मात्रं संसृष्टो वा हस्तः, एवं गृह्यतस्तृतीया ३ । अप्पलेणाऽल्पस्याऽभावार्थत्वाविलेपं चणकादि गृह्यतः ४ । अत्रगृहीता भोजनकाले शरावादिषु भोक्तुकामस्योपहृतं भोजनजातम्, यत्ततो गृह्यतः ५ । प्रगृहीता नाम भोजनवेलायां भोक्तुकामाय दातुं भोक्तुं वाऽभ्युद्यतेन करादिना प्रगृहीतं गृह्यतः ६ । उल्लिअतधर्मा यत्परिऽन्यागार्हमन्नं अन्ये च द्विपदादयो यत् नाव-

मेदात्, तपति तुनांति शरीरकर्मार्णति तपस्तस्य कर्म क्रिया तप कर्म तपोऽनुष्ठानमित्यर्थः, तत्रानशनमाहारत्यागस्तच्छ द्विधा, तत्र इत्वरं चतुर्थादिषण्मासान्तमधिकृततीर्थमाश्रित्य, यावत् कायिकत्वाजन्मभावि त्रिधा, पादपोषणमनेङ्गितमरणमकिपरिक्षामेदात्, तत्र पादपस्यैव वृक्षस्यैव च्छिन्नपतितस्योपगमनं अत्यन्तनिश्चेष्टतयाऽवस्थानम्, यस्मिंस्तत्पादपोषणमनम्, तथेङ्गिते नियमिते देशे इतिगम्यम्, मरणं मरणप्रतिष्ठा यत्र तदिङ्गितमरणं २ । भक्तस्यैव भोजनस्यैव न वेष्टादेरपि प्रत्याख्यानं वर्जनम्, यत्र तदभक्तप्रत्याख्यानं ३ । अवमोदरिक्षा द्रव्यत उपकरणभक्तपानविषया, भावतस्तु क्रोधादित्यागः । वृत्तेर्भिक्षाचर्यारूपायाः सङ्क्षेपोऽभिग्रहविशेषात्संकोचनं वृत्तिसङ्क्षेपः । अभिग्रहाश्च द्रव्यतोऽलेपकृतायेव द्रव्यं ग्रहीष्ये, क्षेत्रतः परगामगृहपञ्चकादिलब्धम्, कालतः पूर्वाह्नादौ, भावतो गानादिप्रपृत्तालुब्धमिति, एवं चतुर्विधा, रसाः क्षीराद्यास्तस्यागः कायक्लेशो लोचवीरासनादिवहुधा, संलीनता इन्द्रियकषाययोगविषया गुप्तता, विविक्तशयनात्मनता चेति ॥ ३२ ॥

सत्त य भयठाणाहं, सत्तविहं चेव नाणचिभंगं । परिवर्जतो गुत्तो, रक्खामि महवए पंच ॥ ३३ ॥

सत्तः सण्तेहलोकादिभयमेदात्, भयस्य स्थानानि, तत्र मनुष्यादिकस्य सजातीयादन्यस्मात्प्रमुखादेः, सकाशाद्यद् भयं तदिहलोकभयम् १ । तिर्यग्देवादे सकाशान्मनुष्यादीनां यद् भय नत्परलोकभयम् २ । आदानं धनं तदर्थं चौरादिभ्यो यद् भयं तदादानभयं ३ । अकस्मादेव बाह्यानिमित्ताऽनपेक्षमेव यद्भयं तदकस्माद्भय ४ । वेदना पीडा, तद्भयं वेदनाभयं ५ । मरणादभयं मरणभयं ६ । अश्लोकभयमकीर्त्तिभयमिति ७ । नसविधमेव पूर्वपरनिपाताद्विभङ्गज्ञानम्, तत्र विरुद्धो वितथो वा अयथावस्तुभङ्गो वस्तुविकल्पो यस्मिंस्तद्विभङ्गः, तच्च तज्ज्ञानं च साकारत्वादिति विभंगज्ञानं मिथ्यात्वसहिताऽवधिरित्यर्थः । तच्चैवं—इग १ पण-विलिलोगमो २ । किरिभावरणो जिको ३ तण्णमओ ४ अतण्णमओ ५ रुविज्जीवे ६ सव्वजीवा ७ सगविभंग १ ॥ पक्क-

परिक्रियास० ६ । अन्योऽन्यक्रियामपेक्षकाः ७ । 'महद्भयणन्ति' सूत्राकृताङ्गस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे महन्ति प्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनेभ्यः शकाशाद् ग्रन्थतो बृहत्त्यथयनानि तानि च—पुण्डरिकं १ । क्रियास्थानं २ । आहारपरिज्ञा ३ प्रत्याख्यानक्रिया ४ । अनाचारश्रुतं ५ । आर्द्रककुमारीय ६ । नालन्दीय ७ । चेति ॥ ३४ ॥

अद्भु य मयट्टाणाइं, अद्भु य कम्माइं तेसि बंधं च । परिवज्जंतो गुत्तो रक्खामि महव्वए पंच ॥ ३५ ॥

अद्भु० अष्टौ, जाति १ । कुल २ । रूप ३ । वल ४ । तप ५ । ऐश्वर्य ६ । श्रुत ७ । लाभमेदान्मदस्थानानि मदमेदाः, तत्र मातृकी विप्रादिका वा जातिः १ । कुल पेटुकमुग्रादिकं वा, शेषाणि स्पष्टानि ॥ अत्र च दोषः जात्यादिमदोन्मत्तः पिशाच-वद्भवति दुःखितश्चेह, जात्यादिहीनतां परभवे च निस्संशयं लभते १ । अष्टौ कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तेषां कर्मणा बन्धोऽभि-नवग्रहणं तं वा ॥ ३५ ॥

अद्भु य पवयणमाया दिट्ठा अट्ठविहनिट्ठिअट्ठेहिं । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महव्वए पंच ॥ ३६ ॥

अद्भु० अष्टईयांसमित्यादिमेदात् प्रवचनस्य मातर इव तत्प्रसूतिहेतुत्वात् प्रवचनमातरः, दृष्टा उपलब्धाः, कैरित्याह, अष्टविधा-निष्ठिताः क्षयं गता अर्थाः प्रक्रमात् ज्ञानावरणादिपदार्था गेष्वां ते तथा तैजिनैरित्यर्थः ॥ ३६ ॥

नव पावनिआणाइं, संसारत्था य नवविट्ठा जीवा । परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खामि महव्वए पंच ॥ ३७ ॥

नव० पापानि पापनिबन्धनत्वविदानानि भोगादिप्रार्थनालक्षणानि पापानिदानानि, तानि च—“निव १ सिद्धि २ इत्थि ३ पुरित्ते ४ । परपविआरे ५ सपविआरे ६ ॥ अण्ययसुर ७ दरिद्र ८ सट्ठे ९ । हुज्जा नव निआणा १ । व्याख्या—कश्चित्साधुः साध्वी वा निदानं करोति, साक्षाद्देवलोको वा न दृष्टः, तत इमे राजान एव देवाः । अतो यद्यस्ति तपोऽनुष्ठानादीनां फलं ततो

काङ्क्षन्ति तत्, अर्द्धतृप्तं वा गृह्णतः ६ । पानैषणा अप्येता एव, नवरं चतुर्थ्या नानात्वम्, तत्र ह्यायाममौषीग्रीनां निर्लेपत्वं ज्ञेयम्, उगहन्ति सूचकत्वादवग्रहप्रतिमाः, वसत्यभिग्रहा इत्यर्थः ॥

तथाहि—जहाचितय १ सपरिग्रह २ । सउग्रह ३ परुग्रहे ४ संइगुवगहे ५ ॥ सागरिसंथारुग्रह ६ । अहसंघडिउगहा ७ सत्त ॥ १ ॥ तत्र पूर्वमेव विचिन्त्यैवंभूत उपाश्रयो मया ग्राह्यो नान्यथाभूत इति तमेव याचित्वा गृह्णतः, प्रथमा १ । अहमन्येषां कृतेऽवग्रह याचिष्ये, अन्येषां चावग्रहे गृहीते सति वत्स्याभीति द्वितीया, आद्या सामान्येन, इयं तु गच्छान्तर्गतानाम् साम्भोगिकानामसांभोगिकानाम् चोद्युक्तविहारिणा यतस्तेऽन्योऽन्यार्थं याचन्ते इति २ । अन्यार्थमवग्रहं याचिष्ये, अन्यावगृहीते तु न स्थास्याभीति, एषा त्वऽहालंदि(तु यथालन्दि)कानां यतस्ते सूत्राविशेषमाचार्यादिभिराङ्गते आचार्यार्थं तं याचन्त इति, ३ । अहमन्येषां कृतेऽवग्रह न याचिष्येऽन्यावगृहीते तु वत्स्यामि, इयं तु गच्छ पवाभ्युद्यतविहारिणां जिनकल्पार्थं परिकर्म कुर्वतां स्यात् ४ । अहमात्मकृतेऽवग्रह याचिष्ये, नाऽन्येषां कृते, इयं तु जिनकल्पिकस्य ५ । यदीयमवग्रहं ग्रहीष्ये तदीयमेव चेत् कटकादिसंस्तारकं ग्रहीष्यामि, इतरथोत्कटुको वा उपविष्टो वा रजनीं गमिष्यामीत्येवपि जिनकल्पिकादेरिति ६ । सप्तम्यपि पूर्वोक्तैव, नवरं यथावस्तुतमेव शिलादिकं ग्रहीष्ये नेतरदिति ७ ॥

‘सत्तिक्रयत्ति’ सप्तैककाः, अनुद्देशकतया एकसरत्वेनैकका अध्ययनविशेषा आचाराङ्गस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे (द्वितीय) चूडा-रूपास्ते च समुदायतः सप्तेति कृत्वा सप्तैकका अभिधीयन्ते, तेपमेकोऽपि सप्तैकक इति व्यपदिश्यते, तथैव नामत्वात्, तत्राद्यः स्थानः सप्तैककः १ । नेपेधिकीसप्तैककः, नेपेधिकीस्वाध्यायभूमिः २ । उच्चारप्रश्रवणविधिसप्तैककः ३ । शब्दसप्तैककः ४ । रूपसप्तैककः ५ ।

परिक्रियास० ६ । अन्योऽन्यक्रियामतेककाः ७ । 'महज्जयणत्ति' सूत्राकृताङ्गस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे महान्ति प्रथमश्रुतस्कन्धाऽन्येभ्यः शकाशाद् ग्रन्थतो बृहत्त्यध्ययनानि तानि च—पुण्डरिकं १ । क्रियास्थानं २ । आहारपरिक्षा ३ प्रत्याख्यानक्रिया ४ । अनाचारक्षुत्तं ५ । आर्तककुमारीय ६ । नालन्दीय ७ । चेति ॥ ३४ ॥

अट्ट य मयट्टाणां, अट्ट य कम्ममां तेसि बंध च । परिवज्जंतो गुत्तो रक्खामि महवए पंच ॥ ३५ ॥

अट्ट० अष्टौ, जाति १ । कुल २ । रूप ३ । वल ४ । तप ५ । ऐश्वर्य ६ । श्रुत ७ । लाभमेदान्मदस्थानानि मदमेदाः, तत्र मातृकी विप्रादिका वा जातिः १ । कुल पेटुकमुग्रादिकं वा, क्षेपणि स्पृष्टानि ॥ अत्र च दोषः जात्यादिमदोन्मत्तः पिशाच-वद्भवति दुःखितश्चेह, जात्यादिहीनतां परभवे च निस्संशयं लभते १ । अष्टौ कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तेषां कर्मणा बन्धोऽभि-नवग्रहणं तं वा ॥ ३५ ॥

अट्ट य पवयणमाया दिट्ठा अट्ठविहनिट्ठिअट्ठेहिं । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महवए पंच ॥ ३६ ॥

अट्ट० अष्टैर्गंसमित्यादिमेदात् प्रवचनस्य मातर इव तत्प्रसूतिहेतुत्वात् प्रवचनमातरः, दृष्टा उपलब्धाः, कैरित्याह, अष्टविधा-निष्टिताः क्षयं गता अर्थाः प्रकमात् ज्ञानावरणादिपदार्था येषां ते तथा तैर्जिनैरित्यर्थः ॥ ३६ ॥

नव पावनिआणां, संसारत्था य नवविहा जीवा । परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खामि महवए पंच ॥ ३७ ॥

नव० पापानि पापनिबन्धनत्वाच्चिदानानि भोगादिप्रार्थनालक्षणानि पापनिदानानि, तानि च—“निव १ सिद्धि २ इत्थि ३ पुरिते ४ । परपविआरे ५ सपविआरे ६ ॥ अणयसुर ७ दरिद्य ८ सहे ९ । हुआ नव निआणा १ । व्याख्या—कश्चित्साधुः साध्वी वा निदानं करोति, साधोदेवलोको वा न दृष्टः, तत इमे राजान एव देवाः । अतो यद्यस्ति तपोऽनुष्ठानादीनां फलं ततो

भवेयमागामिनि राजाऽहम्, ततोऽचलोकं गत्वा तत्रोत्पद्यते, परं बोधिर्दुर्लभा तस्य १ श्रेष्ठ्यादिकुले वा भवेयम्, ततस्तत्रोत्पद्यते परं बोधिर्दुर्लभा २ पुमान् बहुव्यापारः संग्रामादिदुष्करकारी च, ततः शोभनं स्त्रीत्वम्, ततस्तत्रोत्पद्यते परं बोधिः ३ साध्वी स्त्री सर्वत्राऽसमर्था, एकाकिनी ग्रामान्तरादिसंचारणे सर्वपराभूता च, पुरुषश्च सर्वकार्यक्षमः, तत उग्रादिपुत्रो भवेयमिति निदानं करोत्यस्यापि बोधिर्दुर्लभा ४ मानुः नाध्वीधेति चिन्तयति, इमे मानुष्या भोगा मूत्रपुरीषादिबीभत्सा, ये पुनरिमे देवा अन्यं देवमन्यां देवीं वा आत्मानं वा देवदेवीरूपं विकुर्व्य भुङ्गन्ति, एवं साधुः ततोऽहमपि तथा भूयांसम्, अस्यापि बोधिर्दुर्लभा ५ अशुभा मानुष्यभोगाः, ये पुनर्देवा अन्यं देवं देवीं वा न परिचरन्ति, किंवात्मानमेव देवदेवीरूपं विकुर्व्यं परित्वरन्ति, एवं साधुः ततस्तेषु भूयांसम्, ततस्तथा भूत्वा भवान्तरे धर्मे शुणोति न श्रद्दधाति, परं तापसादिभूत्वा विरतः स्त्रीकाममूर्च्छितो मृत्वा कल्विषेष्टपद्यते, ततः पुनः पुनः पुनः एडमूकतयोत्पद्यते, दुर्लभबोधिः ६ निर्विघ्नदिध्यमाणुजकामभोगो निदानं करोति, यत्र न प्रविचारणा तत्र भवेयम्; ततश्च्युत्वा देशविरतः सुलभबोधिः स्यात् ७ इमे उग्रादिपुत्रा व्रतव्यवस्थिताः साधून् प्रतिलाभयन्ति ततोहऽमपि तेषु भूयांसम्, ततस्तत्रोत्पद्य द्वादशविध श्राद्धधर्मं प्रपद्यते, न यतिधर्मं ८ यदि मे तपोनियमफलमस्ति ततो वरिष्ठकुले भवेयमेवं मे आत्मा सुखोच्चारो भवति, ततो देवैर्बुत्पद्य दग्निद्रकुलोत्पन्नः प्रवर्जति, न सिद्ध्यति, ततोऽनिदानेन भाव्यं ९ संसारस्थाश्च नवविधा पृथिव्यसंज्ञोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चैन्द्रियमेवात् ॥ ३७ ॥

नय बंभचैरगुत्तो, हुनवविहं, उवसंपन्नो जुत्तो रक्खाभि महवए पंच ॥ ३८ ॥

नव० सूचकत्वान्नवब्रह्मचर्यगुणसिगुसः, गुणस्य च १ कश्च २ निसञ्चि ३ दिअ ४ । कुङ्कितर ५ पुव्वकीलिप ६ पणीए ७ ॥ अहमायाहार ८ विभूस्सणाह ९ । नव वंभचेरगुत्तीओ १० ॥ इति रूपाः छिनवविधं अश्रदशप्रकारं ब्रह्मचर्यम्, यदुक्तं—ओरातिअं न द्विजं । मणचयक्रापणकरणजोणण ॥ अनुमोअणकाराअण । करेणउरसा नमं १॥ परिशुद्धं निदोबं १॥ ३८ ॥

उवधायं च दसविहं, असंवरं तह य संकिलेसं च । परिवज्जंतो गुत्तो, रक्खाभि महद्वण पंच ॥ ३९ ॥

उव० उपहननमुपघातस्तं दशविधम्, तथा—उगम १ उण्या २ पसण ३ । परिहर ४ परिसाडणा य ५ नाणतिगे ८ ॥
 संरम्बणा ९ चिअत्ते १० । उवधाया दस इमे हुंति ॥ १ ॥ तत्रोद्दमेनाधाकर्मादिना षोडशविधेनोपहननं विराधन चारित्रस्य
 तत्साधकभक्तादेर्चाऽकल्पता उद्गमोपघातः १ । एवमुत्पादनया धाव्यादिदोषरूपया २ । एषणया शङ्कितादिभेदया उपघातः ३ ।
 परिहरणार्लक्षणरहितस्याऽकल्पस्य चोपकरणस्य परिभोगस्तथा ४ । परिशान्तना वस्त्रपात्रादेः समारचनम्, तेनोपघात साध्यायस्य
 श्रमादिना शरीरस्य संयमस्य वा ५ । ज्ञानोपघातः श्रुतज्ञानापेक्षया प्रमादतोऽकालसाध्यायादिभिः ६ । दर्श० शङ्कितादिभिः ७ ।
 चारित्र्यो० समितिभङ्गादिभिः ८ । संरक्षणेन शरीराद्विविषयमूर्च्छ्योपघातः परिग्रहविरतेरिति संरक्षणोपघातः ९ । भन्निअत्तमशीति-
 क्रम् तेन विनयादेरुपघातः १० ॥

असंवरं संक्लेशोऽसमाधिस्तं च दशविधम्, तद्यथा—जोगिं ३ दि ८ उवहि ९ सूई १० । असंवरं दसह संकिलेसो
 अ ॥ नाणा ३ जोग ६ उवही ७ । वसहि ८ कसाय ९ ऽत्तपणेहिं १० ॥ १ ॥ व्याख्या—मनोवाक्कायानामकुशलानाम-
 संवरोऽनिग्रह ३ । श्रोत्रेन्द्रियादीनामिष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाभ्यां प्रवर्तमानानामसंवरणम् ८ । उपधेरप्रतिनियताऽकल्पनीयस्य वस्त्रा-
 देरसंवरं ग्रहणमुप० ९ । अथवा इतस्ततो विक्षिप्तस्य वस्त्राद्युपकरणस्याऽसंवरणमुपकरणसंवरः (णं), अयं चौधिकोपकरणपेक्षः ९ ।
 सूच्याः उपलक्षणात्वात् कुशाग्राणां च शरीरोपघातकारिणां यदसङ्कोपनं स शूचीकुशाग्रासंवरः, एष तूपलक्षणात्वात् सर्वोपग्रहि-
 कोपकरणपेक्षः १० । संक्लेशोऽसमाधिः ज्ञानादीनां संक्लेशोऽविशुद्धमानता ३ । मनःप्रवृत्तीनाम् ६ उपधिवस्त्रादिस्तद्विषयः उपधि-

१ अलाक्षणिकस्य २ विप्रकीर्णस्य

संक्लेशः ७ वसतेर्मनोव्हाऽमनोव्हादिद्वारेणाऽसमाधानं वसतिसं० ८ । कषाया पत्र कषायैर्वा संक्लेशः, कषा० ९ । अन्नपानाश्रितः संक्लेशोऽन्नपानसंक्लेशः १० ॥ ३९ ॥

सच्चसमाहिट्टाणा, दस चैव दसाओ समणधम्मं च । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि महव्वणं पेच्च ॥ ४० ॥

सच्च० सत्यं दशविधम्, तद्यथा-जणवय १ समय २ उवणा ३ । नामे ४ रूचे ५ पटुञ्चसच्चे अ ६ ॥ व्यवहार ७ भाव ८ जोगे ९ । दसमे ओवम्मसच्चै अ १० ॥ १ ॥ सत्यशब्दः प्रत्येकम् योज्यते, जनपदसत्यम्, यद्यदर्थवाचकतया रूढं देशान्तरेऽपि तत्तदर्थवाचकतया प्रयुज्यमानं सत्यमवितथं जनपदसत्यम् १ । यथा कौटुणादिषु पयः पिबं नीरमुदकमित्यादिसत्यत्वं चास्याऽदुष्टम्-विवक्षाहेतुत्वान्नाजनपदेष्विप्रार्थप्रतिपत्तिजनकत्वेन व्यवहारप्रवृत्त्यङ्गत्वात्, एवं शेषेष्वपि भाव्यं १ । सम्मतसत्यं, कुवलयकुमुद-कमलारविन्ददीनां समाने पङ्कसम्भवे गोपालादीनामपि सम्मतमरविन्दमेव पङ्कजमिति । तत्र कुमुद चन्द्रविकाशि, कुवलयं नीलोत्पलम्, कमल रविविकाशि, अरविन्दम् स्थलपद्मम्, अतस्तत्र सम्मततया पङ्कजशब्दः सत्यः, कुवलयादावसत्योऽसम्मतत्वात् २ स्थापनासत्य यत्लेण्यादिकमर्हदादिविकल्पेन स्थाप्यते तद्विषयम्, अजिनोऽपि जिनोऽयमित्यादि ३ नामसत्य यथा कुलमवर्द्धयन्नपि कुलवर्द्धन इत्युच्यते ४ रूपापेक्षया सत्यं रूपसत्यम्, यथा छद्मयतिः ५ प्रवर्जितरूपं धारयन् प्रवर्जित उच्यते ५ प्रतीत्याश्रित्य वस्त्वन्तरं सत्यं प्रतीत्य सत्यं यथान्याङ्गुल्यपेक्षयाऽनामिकाया दीर्घत्वं ह्रस्वत्वं चेति ६ व्यवहारसत्यम्, यथा दह्यते गिरिगलति भाजनम्, अथ च गिरिगत-तुणादिदाहे, उदके च गलति सति व्यवहारः प्रवर्त्तते ७ । भाव भूयिष्ठशुक्लादिपर्यायमाश्रित्य सत्य भावसत्यम्, यथा शुक्ला बला केति, सत्यपि पञ्चवर्णसम्भवे शुक्लवर्णोक्तत्वात् शुक्लेति ८ योगात्सम्बन्धात् सत्यम्, यथा दण्डयोगादण्डः, छत्रयोगाच्छत्रः, इत्यादि ९

१ अभिसम्बध्यते । २ प्रपन्नयति । ३ अनामिकाङ्गुल्या अन्या आश्रित्य ॥

उपगमौपगम्यम्, तेन सत्यं औपगम्यसत्यम्, यथा समुद्रवत्सडागमित्यादि ॥ १० ॥

समाधे रागादिरहितचित्तस्य स्थानान्याश्रयाः समाधिस्थानानि तान्यपि दश, तद्यथा—इत्थीकहा १ सण ० इदिअ । निरख ३ संसत्तवसइज्जणया ४ अइमायाहार ५ पणीय ६ । पुब्बरयमरण परिहारो ७ ॥ १ ॥ नयसाए अ ८ सिलोगो ९ । सज्जिजनमइरूवंगेअ १० ॥ इअ दस समाहिटाणा । सपरेसि समाहिकारणओ ॥ २ ॥ स्त्रियो नारीदेवीतिरश्चयः, उपलक्षणात् पण्डकाश्च तेषां, स्त्रीणां केवलानामिति गम्यते, कथां धर्मदेशनादिलक्षणवाक्यप्रबन्धरूपं तन्नेपथ्यादिवर्णनरूपं वा परिहरेत् ? आसनान्युपलक्षणत्वात् शयनादीनि च, कामोद्रेककारित्वाद्वर्जयेत् २ न च साते सुखे रसस्पर्शलक्षणविषयसंपाद्ये सूजेदिति योगः । सातग्रहणादुपशमसौख्यप्रतिवदतायां न निषेधः ८ श्लोके कीर्त्तौ न माद्येत ९ शब्दादिषु न सङ्गं कुर्यात् १० शेषाणि स्पष्टानि ॥

दशैव दशा. दशाधिकाराभिधायकत्वात् । दशा इति बहुवचनान्त स्त्रीलिङ्गम्, शास्त्रस्याभिधानमिति । ताश्चेताः—कम्मविवागाण दसा १ । उवासगं २ तगड ३ ऽणुत्तरदसा य ४ ॥ पन्हावागरणगदसा ५ । दसासुअख्वंघगदसा ६ य ॥ १ ॥ बंधाइदसा चउरो १० । सेसा वख्खाणिआ न वुत्तीप ॥ महव्वय ५ कसाय ४ चउजय ९ । तवेहिं १० दसहा समणधम्मो ॥ २ ॥ तत्र कर्मणोऽशुभस्य विपाक फलं कर्मविपाकस्तत्प्रतिपादिका दशाऽध्ययनात्मकत्वादशा कर्मविपाकदशा, विपाकश्रुताख्यस्यैकादशाङ्गस्य प्रथम. श्रुतस्कंध. १ उपासकाः श्राद्धास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिबद्धा दशा दशाध्ययनोपलक्षिता उपास० सप्तममङ्गम् २ अन्तो विनाश कर्मणां तत्फल-भूतस्य वा संसारस्य कृतो यैस्ते अन्तकृतस्तीर्णकरादयस्तेषां दशा अन्त० अष्टमाङ्गस्य प्रथमवर्गे दशाध्ययनातीति तत्संख्ययोप-लक्षितत्वादन्तकृद्दशा इत्यभिधानेनाष्टममङ्गमुक्तं ३ अनुत्तरोपपातिकाः सर्वार्थसिद्धादिविमानपञ्चकोपपातिनः तदुक्तव्यताप्रतिबद्धा

दशा दशाध्ययनोपलक्षिताः अनुत्तरोपपातिकदशा नवममङ्गम् ४ प्रश्नाः पृच्छा. व्याकरणानि निर्वचनानि, तत्प्रति पादिका दशा प्रश्नव्या० दशममङ्गम् ५ आचारो ज्ञानादिः पञ्चधा, तत्प्रतिपादिका-दशा दशाध्ययनारमकत्वादाचारदशाः, दशाश्रुतस्कन्ध इति या रूढाः ६ बन्धदशाः ७ छिगृधिदशा ८ दीर्घदशाः ९ सङ्क्षेपिकदशाः १० अप्रसिद्धा यताः ॥

श्रमणधर्म दशविधं, पञ्च महाव्रत ५ कषायचतुष्कजय ९ तपो १० रूपत्वात्, क्षान्त्यादिभेदतो वा, तत्र मुक्तिर्निर्लोभता, संयम आश्रयनिरोधः, शौचं संयम प्रति निरूपलेपता निरतिचारतेत्यर्थः, आकिञ्चन्यं हेमादित्यागः, जेपाणि स्पृश्यानि, अथाज्ञातनायत्र-
नतो महाव्रतरक्षणमाह— ॥ ४० ॥

आसायणं च सञ्चं, तिगुणं इक्कारसं विवर्जन्तो । उवसंपन्नो जुत्तो, रक्खामि मह्वणं पंच ॥ ४१ ॥

आसा० आयं ज्ञानादिलाभं शातयतीत्याशातना, अर्हदादेरचवेत्यर्थस्त्वां सर्वां समस्तां समान्धेन, अथवा तिगुणेत्यादि च शब्दस्येह संबन्धात्त्रयो गुणा गुणकारका यस्य स त्रिगुणस्तमेकादशाङ्कं त्रयस्त्रिंशतमाशातना इत्यर्थः । ताश्चैताः—पुरओ परका-
सन्ने । गता ३ चिह्ण ६ निसीअणा य ९ मणे १० ॥ आलोअण ११ पडिसुणणे १२ पुब्बालवणे अ १३ आलोए १४ ॥ १ ॥ तह-
उवदंस १५ निमंतण १६ । खट्ठा १७ इयणे अ १८ अप्पडिस्सुणणे अ १९ खड्दत्ति अ २० तत्थगण २१ । किं २२ तुम २३ तज्जाय २४
नो सुमणे २५ ॥ २ ॥ नो सरसि २६ कंहं छित्ता २७ । परिसं भित्ता २८ अणुद्धिआण कहे २९ संथारपायघट्टण ३० । चिट्ठु ३१ च ३२
समासणे ३३ आवि ॥ ३ ॥ व्याख्या—गुरोः पुरतो गमने आशातना, यतो मार्गोपदर्शनादिकं तादृग् कारणं विना गुरोः पुरतो
गन्तुं न कल्पते, अविनयदोषप्रसङ्गात् १ पक्खत्ति पार्श्वतो गन्ता, तदाप्याशातनाऽविनयदोषात् २ आसनं गन्ता, तदापि कास्सिन-

१ अपतीता २ आ ठेकाणे केटलाक 'परिवज्जतो' कोले छे पण ते अशुद्ध पाठ जाणवो

क्षुतादिषु श्रृंगमाद्यवयवलगनादिनाऽविनयसम्भवात्, पचमन्थत्रापि दोषा वाच्याः ३ पच स्थाननिपदनाभ्यामपि प्रत्येकं तिस्रस्तिस्त्र
 आशातनाः ९ आयमणत्ति, विचारभूमौ प्रागाचमने आशा १० पूर्वमालोचने, गमनागमनादिविषये ११ अप्रतिश्रवणे, गुरुक्ते
 श्रुतेऽप्युत्तराऽद्वाने १२ पुत्रा ० गुरोः पूर्वसंलाप्य पूर्वमेवालापयति १३ आलो ० अशनादिकं प्राग् साध्वन्तराणामालोचयति, ततो
 गुरोः १४ उव ० अशनादिकं प्राग् शिष्यान्तराणामुपदर्शयति, ततो गुरोः १५ निमं ० अशनादिभिः पूर्वमन्यान् निमन्त्रयति ततो
 गुहं १६ खहत्ति, अशनादिकं गुरुमनापृच्छय यथेच्छमन्येषां ददाति १७ आहवणेत्ति, अशनादिकं गुरुणा सह भुज्जानः खंयं स्निग्धं
 स्निग्धं यथेष्टं भुङ्गते १८ अप्रतिश्रवणं प्राग्वन्न चरं प्राग् रात्रौ सुप्तजागरितपृच्छाविषयमिहम् तु सामान्येन १९ खह् ० गाढशब्देन
 गुहं प्रति खरनिन्दुरं वक्ति २० तत्थ ० गुहं व्याहरमाणं यत्र गतः शृणोति तत्र गत एवोत्तरयति २१ किति, गुर्वोद्धतः किमिति
 वक्ति २२ गुहं त्वमिति वक्ति २३ तज्जा ० गुरुणा चोदितस्तज्जातेन प्रतिहन्ति, यथा कुतो ग्लानादेर्वैयावृत्त्यं न करोपीत्युक्तो वक्ति
 त्वमेव किं न करोषि २४ नो सु ० गुरोः कथां कथयतो न सुमनाः स्यात् किंतु विमनाः २५ नो सर ० गुरुम् सूत्रादिकं वदन्त-
 मेवं वक्ति यथा न स्मरसि त्वमेतमर्थ, एवोऽर्थं पवं भवति २६ कहं छित्ति, गुरौ कथां कथयति तां कथां छित्ति, यथाऽहं
 कथयामीति २७ परि ० परिषदं भिनत्ति, यथासम्प्रति भिक्षादिवेलेत्यादिकथनेन २८ अणु ० अनुन्धितायामेव तस्यां पर्वति द्विस्त्रि-
 स्तामेव कथां वक्ति २९ संथा ० शय्या संस्तारकं पादेन घट्टयित्वा न मिथ्यादुःकृतं दत्ते ३० चिह्ति, गुरुशय्यासंस्तारके स्थानादि
 करोति ३१ उच्चति उच्चासनः ३२ समा ० समासनः, तदाशातना ३३ इति दशाश्रुतस्कंधसूत्रानुसारी गाथात्रयार्थः ॥

यद्वा अरुहताणं आसायणाए इत्याद्या ३३ आशातनाः, तत्राद्याः १९ अर्हदादिविषयाः, अग्रतनास्तु चतुर्दश सूत्रविषयास्त-
 द्यथा-व्याविद्वाक्षरं विपर्यस्ताक्षरम् २० व्यत्याघ्रेडितं अन्यान्यासम्बन्धवर्णयामिश्रम् २१ हीनाक्षरं अक्षरन्यूनम् २२ अत्यक्षरं अधिकाक्षरम्
 २३ पदहीनं पदेनैवोपनम् २४ विनयहीनं अकृतोचितविनयम् २५ घोषहीनं उदासादिघोषरहितम् २६ योगहीनं सम्यगऽकृतनयोगोपचारम् २७

सुष्ठु दत्तं समधिकं प्रदत्तं गुरुणा २८ दुष्टु प्रतीच्छितं कलुषितान्तरात्मना क्षिप्येण गृहीतम् २९ अकाले कालवेलादौ ३० कालो यो यस्यात्मीयोऽध्ययनकालस्तत्र ३१ अस्वाध्यायिके रुधिराद्यौ स्वाध्यायितमधीतम् ३२ स्वाध्यायिके रुधिराद्यभावे न स्वाध्यायितम् ३३ एवमेकद्वयदिशुभाऽशुभस्थानाङ्गीकारवर्जनद्वारेण कृता महावतोच्चारणा, साम्प्रतमनुक्तस्थानातिदेशतस्तां कर्तुमाह— ॥ ४१ ॥

एवं निदंढविरओ, तिगरणसुद्धो तिसल्लनीसल्लो । तिविहेण पडिक्कंतो रक्खामि महव्वए पंच ॥४२॥

एव प्रागुक्तेन्द्रयादिस्थानवत्त्विदण्डविरतः मनोवाक्कायभेदात्, विकरणशुद्धो निर्दोषः, अनयोः पदयोरयं विशेष, सावद्ययोग-निवृत्तस्त्रिदण्डविरत उच्यते, निरवद्ययोगप्रवृत्तस्तु विकरणशुद्धः, अत्र चोदाहरणकौकणसाध्यादयः ॥ तिसल्लित्यादि, शल्यानि द्रव्यतस्तोमरादीनि, भावतस्तु मायादीनि निर्गतानि शल्यानि यस्य सः, स चैकशल्यापेक्षयापि स्यादित्याह-त्रिशल्येषु विषये नि-शल्यस्त्रिशल्यनिःशल्यः सन्, त्रिविधेन करणेनेति गम्यते, प्रतिक्रान्तः सर्वान्तिचारप्रतिनिवृत्त ॥ ४२ ॥ अथ महावतोच्चारणां निगमयन्नाह—

इच्चअं महव्वउच्चारणं थिरत्तं सल्लुद्धरणं धिइवल्लयं ववसाओ साहण्हो पावनिवारणं निकायणा भावचिसोही पडगाहरणं निज्जुहणाराहणा गुणाणं संवरजोगो पसत्थज्जाणोवउत्तया जुत्तया य नाणे परमडो उत्तमडो एस खलु नित्थंकरेहिं रडरागदोसमहणेहिं देसिओ पवगणस्स सारो छल्लीवनिकायसंजमं उवणंसिअं तेलोक्कसकअं ठाणं अब्भुवगया ॥ ४३ ॥

इच्चोअ० इत्येतदनन्तरोक्त महावतोत्कीर्त्तनं कृतमिति शेषः, तत्र च को गुणः, अथवा तत् कथंभूतमित्याह-थिरत्तंति, महा-

व्रतेष्वेव धर्मं वा स्थैर्यहेतुत्वात् स्थिरत्वं निश्चलत्वम्, भवति चासन्नमोक्षस्य महाव्रतकरणश्रवणादिभ्यः संवेगातिशयान्महाव्रतेषु धर्मं वा निष्प्ररूपतेति । शल्योद्धारणकारणत्वाच्छल्योद्धारणम्, धृतिश्चित्तसमाधेर्धर्मवग्रम्भो धृतिबलं तत्करणत्वान्महाव्रतोच्चारणमपि धृतिबल, धृतिबलदं वा धीबलदं वा ध्यवसायां दुष्करकरणाध्यवसायः । साध्यतेऽनेन साध्यमिति साधनमुपायस्तल्लक्षणोऽर्थः पदार्थः साधनार्थः, मोक्षाल्यपरमपुरुषार्थनिष्पत्त्युपाय इत्यर्थः । पापस्य निवारणं निषेधकम् । निकाचनेव निकाचना स्वव्रतप्रतिपत्तिदृढतरनिवन्धनमित्यर्थः, शुभकर्मणा वा निकाचनाहेतुत्वान्निकाचनमिदमुच्यते । भाव० भावस्यात्मपरिणामस्य विशोधिकारणत्वाद् भावविशोधिर्भावनैर्मल्यहेतुरित्यर्थः । पडा० पताकायाश्चारित्राराधनवैजयन्त्याहरणं ग्रहणं पताकाहरणम्, लोके हि मल्लयुद्धादिषु वस्त्रमाभरणं द्रव्यं वा ध्वजाग्रं वद्धयते, तत्र यो येन युद्धादिना गुणेन प्रकर्षवान् भवति, स रङ्गमध्ये पुरतो भूत्वा गृह्णातीति पताकां हरतीत्युच्यते । एवमत्रापि पाक्षिकादिषु महाव्रतोच्चारणतः संजातचारित्रविशुद्धिप्रकर्षः साधुः प्रवचनोक्तायाश्चारित्राराधनपताकाया हरणं करोतीति, निर्यूहना निष्काशना, कर्मशब्दानामात्मनगरान्निर्वीसनेत्यर्थः । तथा राधना अखण्डनिष्पादना, केषां गुणानां मुक्तिसाधकजीवव्यापाराणाम् । संव० नूतनकर्मगमनिरोधहेतुः संवरस्तद्रूपो योगो व्यापारः, अथवा संवरेण पञ्चाश्रवनिरोधेन योगः सम्बन्धः संवरयोग । प्रशस्तध्याने उपयुक्ता संपन्नता युक्ता च समन्वितता च, विभक्त्यत्ययाद् ज्ञानेन सद्व्योधसम्पन्नतेत्यर्थः । महाव्रतप्रतिपत्तेः सम्यग् ज्ञानफलत्वात् । परमार्थः सदभूतार्थः, अकृत्रिमपदार्थ इत्यर्थः ॥

कश्चित्पदार्थः परमार्थोऽपि परमाणुवत् उत्तमो न स्यात्, अत आह—उत्तमार्थः उत्कृष्टपदार्थः, मोक्षफलसाधकत्वेन महाव्रतानां सर्ववस्तुप्रधानत्वात् । एसत्ति, लिङ्गव्यत्ययादेतन्महाव्रतोच्चारणं तीर्थङ्करैरतिरागद्वेषमथैः, तत्र रतिश्चारित्रमोहनीयोदयजन्यस्तथाविधानन्दश्चित्तविकारः । देशिनो भव्येभ्यः, प्रवेदितः, प्रवचनस्य ङादशाङ्गस्य सारो निष्पन्दः, अतस्तेषु महानादरो विधेय इति भावः । वे च भगवन्तस्तीर्थङ्कराः पट्जीवनिकायानां संयमं रक्षामुपलक्षणाभ्यावादादिपरिहारम् चोपदिश्य भव्येभ्यः, उपलक्षणात्

स्वयं कृत्वा च त्रैलोक्यसत्कृतं स्थानं सिद्धिक्षेत्रमित्यर्थः, अभ्युपगताः सम्प्राप्ता इत्यनेनापि महाव्रतानामत्यन्तोपादेयतां सूचयति ।
अथ महाव्रतोत्कीर्त्तनासमाप्तौ मङ्ग्लार्थं श्रीवीरस्तुतिमाह—

नमो त्वु ते सिद्ध बुद्ध मुत्त निरय निस्संग माणमूरण गुणरयणसायरमणंतमप्पमेअ । नमो त्वु ते
महइमहवीरचद्धमाणसामिस्स । नमो त्वु ते अरहओ नमो त्वु ते भगवओ त्ति कट्ठु ॥ ४४ ॥

नमु० नमोऽस्तु तुभ्यं, हे श्रीवर्धमानस्वामिन्निति प्रक्रमः, किं विशिष्ट सिद्ध, कृतार्थं, बुद्ध कैवलज्ञानज्ञातवस्तुतत्त्व, मुक्त पूर्व-
वद्धकर्मबन्धनैः नीरजः बन्धयमानकर्मरहित, यद्वा नीरय ^१निरैत्सुक्य, निःसङ्ग ^२पुत्रादिसम्बन्धविकल, मानमूरण, सर्वगर्वोद्धलन,
गुणरत्नसार, अनन्तज्ञानात्मकत्वादन्त, मकारोऽलाक्षणिक्, अप्रमेय ^३अर्वाचीनज्ञानाऽपरिच्छेद्य, अशीरजीवस्वरूपस्य छद्मस्थैः
परिच्छेत्तमशक्यत्वात् । महति गरीयसि प्रक्रमान्मोक्षे कृतमते इति गम्यते, महावीर, विदारयति यत्कर्म । तपसा च विराजते ॥
तपोवीर्येण युक्तश्च । तस्माद्वीर इति स्मृत ॥ १ ॥

इति स्वरूपकलित हे वर्द्धमान, सिद्धादीनि वर्द्धमानान्यामन्त्रणपदानि । कुतस्ते नमोऽस्तिवत्याह—सामिस्सत्ति विभक्ति-
व्यत्ययादिति कृत्वेति प्रत्येकमपिसम्बन्धाच्च स्वासीति कृत्वा, प्रशुरिति हेतोः, तथा नमोऽस्तु ते, कुत अर्हत्पट्टमहाप्राप्तिहार्यरूपां
पूजाभित्यर्हन्निति कृत्वा तथा भगवानिति कृत्वा, तद्वा महन्ति रूढिवशादतिमहान् स चासौ वीरश्चेत्यादिकर्मधारयः, तस्मै अर्हते
भगवते इतिकृत्वा इतिहेतो । यतस्त्वमुक्तविशेषणोऽतस्ते ^४नमोऽस्तिवति भावः ॥ तिकट्ठुत्ति, धिक्त्वः वीर्य चारानिति, प्रतिवाक्यं

च नमस्क्रियाभिधानं स्तुतिप्रस्तावाद्दुष्टम् ॥ यथा महाव्रतोच्चारणं कर्मक्षयाय, तथा श्रुतोत्कीर्तनमपि कर्मक्षयाय, 'अतस्तदाह—

“समा खलु महद्यउच्चारणा कया ॥ इच्छामो सुत्तकित्तणं काउं ॥

पसा० पया खलुरलङ्कारे, कृता महाव्रतोच्चारणा, साम्प्रतमिच्छामोऽभिलषामः श्रुतकीर्तनां आगमग्रन्थनामोच्चारणं कर्तुम्, तत् श्रुतं क्रिया, अतःप्रविष्टमन्वाशम् च, तत्र-पायजुगं २ जवो ४ रू ६ । गायटुगदं तु ८ दो य बाहू य १० ॥ गीवा ११ सिरं च १२ पुरिलो । बारस अगो सुअपविष्टो ॥ १ ॥ गात्रद्विकार्यं पृष्टोदररूपं, एवंविधश्रुतपुरुषस्याङ्गेषु प्रविष्टं व्यवस्थितं अङ्गं प्रविष्टं, तथाहि— प्रयत्नपुरुषस्य पादयुगमाचारसूत्रकृते । जह्वाद्विकं स्थानसमवायावित्यादि । यद्वा-गणहरकयमङ्गयं । जं कय थोरेहि वाहिरं तं तु ॥ अंगपविष्टं नियय । अनिययसुअ वाहिरं भणियं ॥ १ ॥ श्रुतपुरुषाङ्गव्यतिरिक्तमङ्गबाह्यं द्विधा, आवश्यकं आवश्यकव्यतिरिक्तं च, तत्र तावदल्प वक्तव्यत्वादावश्यकश्रुतोत्कीर्तनं नमस्कारपूर्वकमाह—

नमो तेसि खमाममणां जेहिं इमं वाइअं छविहमावस्सयं भगवंतं ॥

नमो० नस्तेभ्यः क्षमाश्रमणेभ्यः क्षमादिगुणप्रधानमहातपस्विभ्यः स्वगुरुभ्यस्तीर्थंकरगणधरादिभ्यो वेति भावः, यैरिदं वक्ष्यमाणं वाचितं अस्मभ्यं प्रदत्तम्, अथवा परिभाषितं सूत्रार्थतया विरचितमित्यर्थः । पइविधं, अवश्यकरणादावश्यकम्, भगवत्सन्तिशयाभिधेयसमृद्धादिगुणयुक्तम् । पइविधत्वमाह—

तं जहा—सामाइअं १ । चउवीसत्थओ २ । वंदणयं ३ । पडिक्कमणं ४ । काउस्सगो ५ । पच्चक्खाणं ६ ॥

२ श्रुतोत्कीर्तनमाह—

सन्वेहिं पि प० अम्मि छव्विहे आवस्सए भगवंते समुत्ते सअत्थे संगथे सनिज्जुत्तिए ससंगहणिए जे गुणा वा भावा वा अरिहंतेहिं भगवंतेहिं पणत्ता वा परूविआ वा । ते भावे सहहामो पत्तियामो रोएमो फासेमो पालेमो अणुपालेमो ॥

तद्यथा-सामयिकं मावद्ययोगविरतिप्रधानोऽध्ययनविशेषः १ चतुर्विंशतिस्त्व, ऋषभादिगुणोत्कीर्त्तनार्थोऽध्ययनविशेषः २ चन्दनकं, गुणवत्प्रतिपत्तिप्रधानोऽध्ययनः ३ प्रतिक्रमणं स्वलितनिन्द्याप्रतिपादकोऽध्ययः ४ कायोत्सर्गो धर्मकार्यातिचारव्रणशोधकोऽध्ययः ५ प्रत्याख्यानं विरतिगुणकारकोऽध्ययनविशेष एव ६ सर्वस्मिन्नप्येतस्मिनन्तरोक्ते षड्विधे आवश्यके भगवति समग्रैश्वर्यादिमति, सह सूत्रेण मूलसूत्ररूपेण वर्त्तन इति समुच्चं तस्मिन्, सहार्थेन तद्व्याख्यानरूपेण तर्त्तते इति सहार्थं तस्मिन्, सह ग्रन्थेन सूत्रार्थो-भयरूपेण वर्त्तते० तस्मिन्, सह नियुनपा वर्त्तते तस्मिन्, सह संग्रहणा नियुक्त्यैव बह्वर्थसङ्ग्रहणरूपया वर्त्तते यत्तत् ससङ्ग्रह-णिकं तस्मिन्, ये केचन गुणा विरतिजिनगुणोत्कीर्त्तनादयो धर्माः, भावाः क्षायोपशमिकादिपदार्थाः जीवादिपदार्था वा, वाशब्दौ पूर्वोत्तरापेक्षया समुच्चये, प्रज्ञा सामान्येनोद्दिष्टा प्ररूपिता विशेषेण निर्दिष्टा; वा शब्दौ प्राग्वत् । तान् भावान् उपलक्षणाद् गुणांश्च श्रद्दभ्रमे सामान्येनैवैतदिति श्रद्धाविषयीकुर्मः ॥ पत्ति० प्रतिपद्यामहे प्रीतिकरणद्वारेण, रोए० रोचयामोऽभिलाषातिरेकेण, आसेचनाभिमुखतया रुचिषिषयी कुर्म इत्यर्थः । न च प्रीतिरुची न भिन्ने, यतः कच्चिद्दद्यादौ प्रीतिसद्भावेऽपि न सर्वदा रुचिरतो भेदोऽनयोः । फासे० स्पृशाम आसेचनाद्वारेण छुशाम; अणु० अणुपालयाम पुनः पुनः, करणेन ॥

ते भावे सहृदंतेहि पत्तिअंतेहि रोअंतेहि फासंतेहि पालंतेहि अणुपालंतेहि । अंतोपक्खस्स जं वाइअं पढिअं परिअट्ठिअं पुच्छिअं अणुपेहिअं अणुपालिअं तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए सुक्खयाए बोहिलाभाए संमारुत्ताराणाए त्ति कट्ठ उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ॥

तान् भावान् श्रद्धानैः प्रति० । अन्तर्मध्ये पक्षस्य यत् किञ्चिद्वाचितमन्येभ्यः प्रदत्तम्, पठितं स्वयमधीतम्, परिवर्तितं सूत्रतो गुणितम्, पृष्टं पूर्वाधीतस्य सूत्रादेः शङ्कितदौ प्रश्नः कृतः, अनुप्रेक्षितमर्थविसरणभयादिना सिन्नितम्, अनुपालितमेभिः प्रकारैरन्वेव मनुष्टितम्, तद्दुःखशयाद्यर्थं भविष्यत्याम्नाकमिति गम्यते । इति कृतेति हेतोरुपसम्पद्याङ्गीकृत्य. वचनव्यत्ययात् विहरामो मास-कल्पादिना साधुविहारेण वर्त्तामहे ॥

अंतोपक्खस्स जं न वाइअं न पढिअं न परिअट्ठिअं न पुच्छिअं नाणुपेहिअं नाणुपालिअं संते बले संते वीरिए संते पुरिसक्कारपरिकमे तस्स आलोएमो पडिक्कमामो निंदामो गरिहामो विउट्ठेमो विसोहेमो अकरणयाए अब्भुट्ठेमो अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जामो तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥

‘जे न वाइयं’ इत्यादिसूत्राणि नब्बविशेषितानि प्राग्वदशस्येयानि, सति विद्यमाने बले शरीरप्राणे, वीर्यं जीवप्रभवे प्राणे, पुरुषकारः पुरुषाभिमानः, अत एव निष्पादितफलः प्रराक्रमः, तस्मिन् पुरुषकारपरक्रामे । विभक्त्यत्ययात्तदवाचितदिकमालोचयामः, (गुरुवे निवेदयामः) प्रतिक्रमामः, निन्दामः, स्वसमक्षं जुगुप्सामः, गर्हामो गुरुसमक्षम्, व्यतिवर्त्तयामो, वित्रोटयामो,

विरुद्धयामो वाऽवाचनाधनुबन्धं विच्छेदयाम इत्यर्थः । विशोधयामः प्रकृतदोषमलिनमात्मानं विमलीकुर्मः । अकरणतया पुनर-
करिष्याम इत्येवमभ्युत्तिष्ठामोऽभ्युगच्छाम इति । यथार्हमपराधाद्यपेक्षया यथोचितम्, तपकर्म निर्विकृतिकादिकम्, पापच्छेदकत्वात्
पापच्छिन्त, प्रायश्चित्तविशोधकत्वाद्वा प्रायश्चित्सं प्रतिपद्यामहे । तस्य यन्न वाचितमित्यादेरपराधस्य सिध्यादुक्तं स्वदोषप्रतिपत्ति-
गर्भपश्चात्तापानुसूचकं नृदाम ॥ आवश्यकव्यतिरिक्तमपि छिद्या, कालिकमुत्कालिकं च, यदिह दिननिशाद्यन्त्यपौरुषीद्वय पवाऽ-
स्वाध्यायिकभावे पठ्यते तत् कालेन निर्वृत्तं कालिकम्, यत्पुनः कालवेला पञ्चविधाऽस्वाध्यायवर्त्य पठ्यते तदुत्कालिकम्,
तत्रोत्कालिकोत्कीर्तनायाह—

नमो तेसिं खमासमणाणं । जेहि इमं वाइअं अंगबाहिरं उक्कालिअं भगवंतं तं जहा—दसवैआलिअं १ । कप्पि-
आकप्पिअं २ । चुट्टकप्पसुअं ३ । महाकप्पसुअं ४ । उवाइअं ५ । रायप्पसेणिअं ६ । जीवाभिगमो ७ । पन्न-
वणा ८ । महापन्नवणा ९ । नंदी १० । अणुओगदाराइं ११ । देविदत्थओ १२ । तंदुलविआलिअं १३ ।
चंदाविज्झयं १४ । पमायप्पमायं १५ । पोरिसिमंडलं १६ । मंडलप्पवेसो १७ । गणिविज्जा १८ । विज्जाचरण-
विणिच्छओ १९ । ज्ञाणविभत्ती २० । मरणविभत्ती २१ । आयविसोहि २२ । संलेहणासुअं २३ । वीयराय-
सुअं २४ । विहारकप्पो २५ । चरणविही २६ । आउरपच्चवणाणं २७ । महापच्चवणाणं २८ ॥

नमो० उत्कालेन निर्वृत्तं उत्कालिकम्, विकालेनाऽपराहुरूपेण निर्वृत्तं वैकालिकं दशाध्ययनं निर्माणं च तद्वैकालिकं च मध्यम-

पदलोपादशवेकालिकम् । कृत्याऽऽकृत्यप्रतिपादक कृत्याऽकृत्यम्, कल्प-स्थविरकल्पादिस्तत्प्रतिपादक श्रुत बलश्रुतम्, तत्पुनरिति मे-
दमेकमल्प ग्रन्थमल्पार्थं च, द्वितीय मताग्रन्थं महार्थं च । उवाच० प्राकृतत्वादण्णोप औपगतिकमुपपत्तनगुणपातो देवनारकजन्म
निवृत्तिगमने च, तमधिकृत्य कृतमध्ययनमौप० उदं आचारांगस्योपाङ्गम् । राबः प्रवेशिनाश्च प्रश्नानि, तान्यधिकृत्य कृतमध्ययन
राजप्रश्नियं सूत्रकृदङ्गस्योपाङ्गमिदम् । जीवानामुपलक्षणादजीवानां चाभिगमो ज्ञानं यत्र स जीवाभिगमः, स्थानाङ्गस्योपाङ्गमिदम् ।
जीवादीनां प्रज्ञापनं प्रज्ञापना । महाप्रज्ञा० गते समवायाङ्गस्योपाङ्गम्, नन्दनं नन्दी, नन्दन्यनया भव्याङ्गिनी इति वा नन्दी, पञ्चप्रकार-
जानस्वरूपप्रतिपादकोऽध्ययनविशेषः, अनुयोगो व्याख्यानम्, तस्य द्वाराण्युपक्रमानी चत्वारि मुद्यान्यनुयोगद्वाराणि, तत्स्वरूपप्रति-
पादको ग्रन्थोऽध्यमेदोपचारादनुयोगागणीत्युच्यते । देवेन्द्राणां चमरादीनां स्तवनं भवनस्थित्यादिस्वरूपवर्णनं यत्रासौ देवेन्द्रस्तवः ।
तन्मुलानां वर्षशतान्युष्कपुरूपप्रतिदिनभोग्यानां सङ्ख्याविचारेणोपलक्षितो ग्रन्थविशेषस्त्वंदुलवैचारिकं । चन्द्रा० चन्द्रो यन्त्रपुत्रिका-
क्षिगोलको गृह्यते, आ मर्यादया विद्वद्यत इत्यवैध्यम्, कप्रत्यये चन्द्रावैध्यकं राधावैध्यकं । तदुपमानमरणाराधनाप्रतिपादको
ग्रन्थश्चन्द्रवै० । प्रमादाऽप्रमादस्वरूपमेदफलविपाकप्रतिपादकमध्ययनं प्रमादाऽप्रमादम् । पुरुषः शङ्कः शरीरं वा तस्मान्निष्पन्ना
पौरुषी, इयमत्र भावना—यदा सर्वस्य वस्तुनः स्वाप्रमाणा छाया जायते तदा पौरुषी, इय चोत्तरायणान्ते दक्षिणायनादौ चैकं
दिनं भवति, तत उर्ध्वमङ्गलस्याष्टावैकपष्टिभागा दक्षिणायने वर्द्धन्ते, उत्तरायने च ह्रसन्तीति, एवं पौरुषी मण्डले २ अन्या २
प्रतिपाद्यते तदध्ययनं पौरुषीमण्डलम् । यत्र चन्द्रसूर्ययोर्दक्षिणोत्तरेषु मण्डलान्मण्डलप्रवेशो वर्ण्यते तत्तथा । गुणगणोऽस्यास्तीति
गणी आचार्यस्तस्य विद्या ज्ञानं गणि विद्या । विद्येति ज्ञानं तच्च दर्शनसहितमन्यथा ज्ञानाऽभावात्, चरणं चारित्रं, एषां फलविनिश्चय-

१ पौरुषीमान २ यत्र तदध्ययनं मण्डल प्रवेश ॥

प्रतिपादको ग्रन्थः विद्याचरणविनिश्चयः । ध्यानानामार्त्तादीनां विभजनं प्रकटनं यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा ध्यानविभक्तिः । मरणा-
नामावीच्या (विभक्तिः) विचारणं यस्यां ग्रंथप० । आत्मनो जीवस्थालोचनादिप्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना विशुद्धिः प्रतिपाद्यते यत्र
नदध्य० । द्रव्यतो भावतश्च संलेखना प्रतिपाद्यते यत्र तदध्ययनं संलेखनाश्रुतम् । विहारो वृत्तर्नं तस्य कल्पो व्यवस्था स्थविरकल्पादीनामुच्यते यत्र ग्रन्थो
ल्याग । नीतरागस्वरूपं प्रतिपाद्यते यत्र तद्वीतरागश्रुतम् । विहारो वृत्तर्नं तस्य कल्पो व्यवस्था स्थविरकल्पादीनामुच्यते यत्र ग्रन्थो
म विहारकल्पः । चरणे-वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेयावच्चं १० च वग्भगुत्तीओ ९ ॥ नाणाइत्तिअं ३ तव १२ ओए ८
निग्गह्वाइ चरणमेअं ॥ १ ॥ इति लक्षण० ७० भेदम्, पतत्प्रतिपादकमध्ययनं चरणविधिः । आतुरः स्वीयव्यापारपञ्चसमितिगुप्ति-
पडावदयकप्रतिलेखनादीक्रियाशक्तिकलः (ग्लान) तस्य प्रत्याख्यानमनशनं यत्र वर्ण्यते तदातुर प्र० । महाप्रत्यख्यानम्, अन्तर्यं
भाव. स्थविरकल्पिका विहारैर्णैव सलीढाः प्रान्तेऽनशनीच्चारं कुर्वन्ति, एवमेतत्सर्वम् सविस्तरं वर्ण्यते यत्र तन्महा प्र० । एवमेतन्ग-
द्यविशाल्यध्ययनानि यथाध्यान्युक्तानि, उपलक्षणं चेतानि यतो नैतावन्येवोत्कालिकानि सन्ति इति ॥

मन्वेहिं पि एअम्म अंगवाहिरे उक्कालिण भगवंते समुत्ते सअत्थे संगंथे समिज्जुत्तिण ससंगहणिण जे गुणा
वा भावा वा अरिहंतेहिं भगवंतेहिं पत्तत्ता वा पस्सुविआ वा ते भावे सद्धामो पत्तिआमो रोणमो
पासेमो पालेमो अणुपालेमो । ते भावे सद्धंतेहिं पत्तिअंतेहिं रोअंतेहिं फासंतेहिं पालंतेहिं अणुपालंतेहिं अंतो-
पक्खस्स जं वाइअं पडिअ परिअड्डिअं पुच्छिअं अणुपेहिअं अणुपालिअं तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए सुक्खयाए
योहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्ति कट्टु उवसंपज्जित्ता णं विहरामि । अंतोपक्खस्स जं न चाइअं न पडिअं न

परिअट्ठिअं न पुच्छिअं नाणुपेहिअं नाणुपालिअं संते वले संते वीरिण संते पुरिसक्कारपरक्कमे तस्स आलोएमो पडिक्कमामो निंदामो गरिहामो विउट्टेमो विसोहेमो अकरणयाए अण्डुट्टेमो अहारिहं तवोक्कमं पायच्छित्तं पडिवज्जामो तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥ ५१ ॥

समुत्तकीर्त्तितमुत्तालिकमथ कालिकोत्तकीर्त्तनायाह—

नमो तेसिं खमासमणाणं जेहिं इमं वाइअं अंगयाहिरं कालिअं भगवंतं तं जहा-उत्तरज्झयणाइं १ । दसाओ २ । कप्पो ३ । ववहारो ४ । इसिभासिआइं ५ । निसीहं ६ । महानिसीहं ७ । जंबुदीवपन्नत्ती ८ । सूरपन्नत्ती ९ । चंदपन्नत्ती १० । दीवसागरपन्नत्ती ११ । खुड्डियाविमाणपविभत्ती १२ । महल्लिआविमाणपविभत्ती १३ । अंगचूलिआए १४ । वगचूलिआए १५ । विवाहचूलिआए १६ । अरुणोववाए १७ । वरुणोववाए १८ । गरुलोववाए १९ । (धरणोववाए) वेसमणोववाए २० । वेलेधरोववाए २१ । देविंदोववाए २२ । उट्टाणसुइए २३ । समुट्टाणसुए २४ । नागपरिआवलिआणं २५ । निरययावलिआणं २६ । कप्पिआणं २७ । कप्पवडिसयाणं २८ । पुप्फिआणं २९ । पुप्फचूलिआणं ३० । (चट्ठिआणं) वल्लिदसाणं ३१ । आसीविस-
भावणाणं ३२ । दिट्ठिविसभावणाणं ३३ । चारण-(सुमिण) भावणाणं ३४ । महासुमिणभावणाणं ३५ । तेअग्गिनिसग्गाणं ३६ । सत्त्वेहिं पि एअम्मि अंगयाहिरे कालिण भगवंते मग्गुत्ते मअन्थे मगंथे मनिज्जुत्तिण

संसंगद्विणु जे गुणा वा भावा वा अरिहंतेहिं भगवतेहिं पन्नत्ता वा परुविआ वा ते भावे सहहामो पत्तिआमो रोगमो फासेमो पालेमो अणुपालेमो । ते भावे सहहंतेहिं पत्तिअंतेहिं रोयंतेहिं फासंतेहिं पालंतेहिं अणुपालंतेहिं अंतोपक्खस्स जं वाडअ पढिअं परिअट्ठिअं पुच्छिअं अणुपेहिअं अणुपालिअं तं दुक्खक्खयाए कम्मक्खयाए सुक्खयाए बोहिलाभाण संसारुत्तारणए त्ति कट्टु उवसंपज्जित्ता णं विहरामि । अंतोपक्खस्स जं न वाडअं न पढिअं न परिअट्ठिअं न पुच्छिअं नाणुपेहिअं नाणुपालिअं संते बले संते वीरिए संते पुरिसकारपरक्कमे तस्स आलोणमो पडिक्कमामो निंदामो गरिहामो विउट्टेमो विसोहेमो अकरणयाए अब्भुट्टेमो अहारिहं तवोक्कम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जामो तस्स भिच्छामि दुक्कडं ॥

नमो० उत्तराणि प्रत्रानान्यध्ययनानि रूढिवशाद्विनयश्रुतादीन्धेव पद्विशित् उत्तराध्ययनात्मको ग्रन्थो दशाः, दशाश्रुतस्फन्ध इति यं प्रतीत । कल्पः साध्याचारः स्थविस्कल्पपाटिर्वा, तत्पतिपादकमध्ययनं कल्पः । प्रायश्चित्तगोचरव्यवहार-याचीं ग्रन्थो व्यचक्षारः ॥ ऋषयः प्रत्येकबुद्धा नेमिनाथतीर्थवर्त्तिनो नारदादयो विशतिर्गुह्यते, श्रीपार्श्वतीर्थवर्त्तिनः पञ्चदश, श्रीवीर-तीर्थं दश च गुह्यन्ते, तेभ्यितानि पञ्चचत्वारिंशदध्ययनानि ऋषिमाषितानि । निज्जीथो मध्यमरात्रिस्तदद् रहोभूतं यदध्ययनं तन्नि-शीर्थं१ आचाराङ्गपञ्चमचूडेत्यर्थः । अस्मादेव ग्रन्थाभ्यां महत्तरं महानिशीथम् । जम्बुद्वीपादिस्वस्वरूपप्रज्ञापनं यस्यां सा जम्बुद्वीप-

प्रप्तिः । सूरचरितप्रज्ञापन यस्यां सा सूरप्र० । केचिदेतामुक्तालिकमध्येऽधीयन्ते, तदपि युक्तम्, नन्द्यध्ययनेऽप्यस्या उत्कालिकमध्येऽधीतत्वात् । चन्द्रचारप्रतिपादको ग्रन्थश्चन्द्रप्र० । द्वीपसागराणां प्रज्ञापनं यस्यां सा द्वीप० । इहावलिकाप्रविष्टेतरविमानप्रविभजनं यस्यां ग्रन्थपदतौ सा विमानप्रविभक्तिः । सा चैकात्पग्रन्थार्थं क्षुल्लकाविमानं प्र० । ततोऽन्या' महती विमान० । अद्रस्यानारोदेश्चूलिका अद्रचूलिका यथाचारस्थानेकविधा । इह चानुकार्यसङ्ग्रहात्मिका चूलिका । वर्गोऽध्ययनादिसमुहो यथान्तशतदशाम्बधौ वर्गा इत्यादि, तस्य चूलिका वर्गचूलिका । विवाहो भगवती तस्याश्चूलिका विवा० । अरुणो नाम देवस्तद्रूपपातहेतुस्तदामारप्रतिपदश्च ग्रन्थोऽरुणोपपातः । यदा तदध्ययनमुपयुक्तः सन् साधुः परिवर्त्तयति तदाऽरुणो देवः स्वसमयनिबद्धत्वाच्चलितायनप्रयुक्तावधिस्तत्रागत्य भक्तिभरावनतो मुक्तपुण्यवृष्टिरवपतति । ततः साधुपुरतः स्थित्वा कृताञ्जलि शृण्वंस्तिष्ठति, समाप्ते च किं मुग्धाध्यायितमिदमिति चरं वृणु । स च निःस्पृहतया नेच्छति, ततोऽधिकतरसञ्ज्ञातभक्तिस्त्रिःप्रदक्षिणां कृत्वा वन्दित्वा याति । एवं वरुणोपपातगरुडोपपातश्रमणोपपातवेल्हयोपपातदेवेंद्रोपपातेष्वपि वाच्यम् ॥ उडा० उत्थानश्रुतं नामाध्ययनम् । 'त पुण संयाइकजोसु आसुरत्ते विमाणत्थे उट्टाणसुअमज्झयणं परिअट्टेइ । इक्कं दुव्वि तिन्नि वा वारे, ताहे से कुले वा गोमे वा जाव रायताणी वा ओहयमणसंकम्ये विलयते दुअ दुअं पहावित्ते, उठेइ उवस्स इति वुत्तं भवइ । समु० समुत्थानश्रुतमध्ययनम्, तं पुण समत्ते कज्जे तुट्ठे समसुहासनत्थे समुट्टाणसुअं परिअट्टेइ । सल्लिअं आगच्छते समुट्टाइ आवस्सइत्ति वुत्तं भवइ । एवं कयसंकपस्स परिअट्टितस्स पुव्वुट्ठिअंपिसमुट्टेइ । इतः पण्यन्तानि श्रुताभिधानानि दृश्यन्ते-तानि विभक्तियत्ययात् प्रथममान्तानि व्याख्येयानि । यडा णमिति वाक्यालङ्कारे, ततः प्रथमान्तान्येवामूनि । नागपरिज्ञा, नागा नागकुमारास्तत्समयनिबद्धमध्ययन नागपरिज्ञा । तं जया समणे उवउत्ते परिअट्टेइ, तथा अकयसंकणस्सवि ते नागकुमारा तत्थत्था चेव परिभाणंति वंदंति नमंस्संति

संघादृक्कोसु वा चरदा भवंति । निरयावलिकाः यासु नरकविचारस्तद्वामिनो नरतिर्यचश्च प्रसङ्गतो वर्ण्यन्ते ता निर० ॥ सौ-
 धर्मकल्पगतवक्तव्यतागोचरग्रन्थपद्धतयः कल्पिका उच्यन्ते । कलगावर्तमकानां विमानानां विचारस्तत्रोत्पत्तिहेतुस्तपश्च वर्ण्यन्ते यासु
 ताः कल्पावर्तसिकाः । पुष्पि० यासु ग्रन्थपद्धतियु शृङ्खवासधनत्यागोनाङ्गिनः संयमभावपुष्पिताः सुखिताः, पुनः संयमभावत्यागेन
 दुःखानिमुलत्वेन मुकुलिताः, पुनस्तपयोगेन च पुष्पिता इव प्रनिपाद्यन्ते ताः पुष्पिताः । पुष्प० पूर्वोक्तार्थविशेषप्रतिपादिकाः पुष्प-
 चूलिकाः । वृष्णिग्रन्थकनृपस्तवृत्तव्यसाविण्या दशा वृष्णिदशाः उपाङ्गम् । आस्यो दंष्ट्रास्तासु विषं येषां ते आसीविपास्ते च
 द्विविधाः जातितः कर्मतश्च, तत्र जातिनो वृश्चिकमण्डुकसर्पमानुष्यजातयः क्रमेण समधिकविपाः, वृश्चिक विषं ह्युत्कृष्टतोऽर्द्धभरतक्षेत्र-
 प्रमाणमहं व्याप्नोति, मण्डुकविषं तु भरतप्रमाणमहं व्याप्नोति, सर्पविषं तु जम्बूद्विपमाणं, मनुष्यविषं तु मनुष्यक्षेत्रप्रमाणं चपुष्प्यप्नोति ।
 कर्मतस्तु पञ्चेन्द्रियतिर्यङ्गो मनुष्या देवाश्चासहस्यारादिति । एते हि तपसोऽन्यतो वा गुणतो वृश्चिकादिसाध्यं कर्म (क्रियां) कुर्वन्ति,
 शापदानादिना पर मारयन्तीत्यर्थः ॥ देवाश्चाऽपर्याप्तावस्थायां तच्छक्तिमन्तः, ते हि पूर्वं नृभवे प्राप्तामीविषलब्धयः सहस्यारान्तदेवे-
 न प्रवर्त्तन्ते । एव विधमानीविषमरूप भाव्यते यासु ग्रन्थपद्धतियु ता आसीविषभावनाः । दृष्टौ विषं येषां ते द्विविधास्तत्स्वरूपप्रतिपा-
 दिका दृष्टिविषभावना । चारणा, अतिशयेन बहुगमनागमनलब्धिसम्पन्नाः साधुविशेषास्ते च द्विविधा विद्याचारणा जह्वचारणाश्च, तत्र
 विद्याचारणस्य यथाविधिपटुतपसा नित्यं तपस्यतो विद्याचारणलब्धिरासाद्यते^१, जह्वचारणस्य यथाविधि अष्टमतपसा नित्यं तप-
 स्यतो जंघा^० लब्धिरुपपद्यते । तत्र विद्या विवक्षितः केऽप्यागमस्तत्प्रधानाश्चारणा विद्याचारणाः । लूतातन्तुनिर्वर्तितपुटकतन्तून्
 सूकरान् वा निशान् कृत्वा जह्वभ्यामाकाशे चरन्तीति जह्वचारणास्तेषां स्वरूपं भाव्यते यासु ताश्चार० महास्वप्नानि गजादीनि

भाव्यते यासु ता महास्वमभावना । तेजसनिसर्गो वर्ण्यते यासु तास्तेजसनिसर्गा । एतान्यपि ३६ अध्ययनान्युपलक्षणभूतानि
 प्रेयानि, यतो द्रुपभतीर्थकृतः ८४ प्रकीर्णसहस्राणि, अजितादीनां पार्श्वपर्यन्तानां सङ्ख्येयानि प्रकीर्णसहस्राणि । यस्य यावन्तः
 शिष्यास्तस्य तावन्तीत्यर्थः । चतुर्दश सहस्राणि श्रीवीरस्यासन् ॥ उक्तं कालिकं, तदभिधानाच्चावश्यकव्यतिरिक्तं, तद्वर्णनाच्चाङ्क-
 वास्तुश्रुतमुक्तम् । साम्प्रतमङ्गमविष्णुतोत्कीर्त्तनायाह—

नमो तेभ्यं खमासमणाणं जेहिं इमं चाहं दुवाल्संगं गणिपिङ्गं भगवंतं तं जहा-आयारो १ । सूअगडो २ ।
 डाणं ३ । समवाओ ४ । विवात्तपन्नत्ती ५ । नागाधम्मकहाओ ६ । उवासगदसाओ ७ । अंतगडदसाओ ८ ।
 अणुत्तरोत्तवाइअवसाओ ९ । पणहावागरणं १० । विवागामुअं ११ । दिट्ठिवाओ १२ । सन्वेहिं पि एअंमि दुवा-
 लसंगे गणिपिङ्गे भगवंते समुत्ते सअत्थे सगंथे मनिज्जुत्तिणं मसंगद्वणिणं जे गुणा वा भावा वा अरिहंतेहिं
 भगवंतेहिं पत्तसा ना पस्सिआ मा, ते भावे मत्तमो पत्तिगामो गेणमो णासेमो पालेमो अणुपालेमो,
 ते भावे मत्तमंतेहिं पत्तिअंतेहिं गेयंतेहिं णासंतेहिं पालंतेहिं अणुपालंतेहिं अंतोपसयम्म जं वाटअं पट्ठिअं
 परिअत्तिअं पत्तिअं अणुपत्तिअं अणुपत्तिअं नं पत्तगप्पगणं तम्मप्पगणं मत्तवगणं योत्तिजाभाण
 मंगसअत्ताणाणं नि कए उत्तापपित्ताणं विहराणि । अंतोपसयम्म जं न वाटअं न पट्ठिअं न परिअत्तिअं न

पुच्छिअं नाणुपेहिअं संते बळे संते वीरिए संते पुरिसक्कारपरक्कमे तस्स आलोएमो पडिक्कमामो निंदामो गरिहामो चिउट्टेमो विमोहेमो अकरणगए अब्भुट्टेमो अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जामो तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥

नमो० गणिनः आचार्यस्य पिटकं द्वादशाह्वार्थसारं प्रधानभाजनम्, आचरणमाचारः, आचार्यत इति वाऽचारः शिष्टाचरितो ज्ञानाद्यासेवनविधिरित्यर्थः । तत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽप्याचार पवोच्यते । “सूत्र सूत्रायां” सूत्रनात् सूत्रम्, सूत्रेण कृतं सूत्रकृतम्, स्वपरसमयदि सूचकं यदित्यर्थः । तिष्ठन्त्यासते च सन्ति यथावदभिधेयतयैकत्वादिविशेषिताः आत्मादयः पदार्था यत्र तत्स्थानम्, अथवा स्यान्नाशवेनेहेकादिकः सङ्ख्याभेदोऽभिधीयते, ततश्चात्माद्यर्थगतानामेकादिदशान्तानां स्थानानामभिधायकत्वेन स्थानमाचाराभिधायकत्वादाचारवत् । समिति सम्यग्, अथ इत्यधिकः, अयः जीवादिपरिच्छेदः समवायस्तद्धेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः । विशिष्टाः बाह्या अर्थप्रवाहास्तत्त्वार्थपद्धतय इत्यर्थः, तेषां पद्धतिर्व्याख्या यस्य सा विवाहप्रज्ञप्तिः, पूज्यत्वेन नामान्तरतो भगवतीति । ज्ञातान्युदाहरणानि तत्प्रधाना धर्मकथाः ज्ञानार्थः ॥ उपामका श्रवकास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिबद्धा दशा, दशाध्ययनोपलक्षिता उपासः । अन्तो विनाशः, स च कर्मणस्तत्फलभूतमयस्य वा कृतो येस्तेऽन्तकृता जिनाः तेषां दशा आद्यवर्गे दशाध्ययनानि, इति तत्सङ्ख्ययोपलक्षिता अंतकृतदशाः । अनुत्तरः सर्वोत्तमः उपपातो जन्म येषां तेऽनुत्तरोपपत्तिका सर्वार्थसिद्धादिविमानपञ्चकोपपातिन स्तद्वकन्व्यताप्रतियक्षा दशा दशाध्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपत्तिकदशाः । प्रश्नाश्च पृच्छाः व्याकरणानि च निर्वचनानि समाहारत्वात्प्रश्नव्याकरणम् । तत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽपि प्रश्नाव्या० । विपचनं विपाकः शुभाऽशुभकर्मपरिणाम इत्यर्थस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकतश्चुतम् । दृष्टयो दर्शनानि तासां वादः पातो वा यत्रासौ दृष्टिवादः, दृष्टिपातो वा, सर्वदर्शनदृष्टयो यत्राख्यायन्ते ससवतरन्ति वेति भावः ॥

इत्युत्क्रीर्त्तितं सामान्यतोऽङ्गप्रविष्टं श्रुतम्, साम्प्रतं श्रुतं दातृपालकेभ्यो नमस्कार आत्मीयप्रसादविषये मिथ्यादु कृतं चाह—

नमो तेऽसि खमममणां जेहि इमं वाडअं दुवालसंगं गणिपिडुगं भगवतं तं जहा—सम्मं काएण फासंति पालंति पूरंति तीरंति किट्ठंति सम्मं आणाए आराहेमि तस्स मिच्छामि दुक्कडं ॥

नमो० नमोऽस्तु तेभ्य गेरिदं प्राणुक्तं वाचितं प्रदत्त परिभाषितं वा सूत्रार्थतः प्रणीतम्, द्वादशाङ्गम्, किं विशिष्टं गुणानां साधूनां वा गणोऽस्यास्तीति गणी आचार्यस्तस्य पिटकमिव रत्नादिकरण्डक इव पिटक गणिपिटकं सर्वार्थसारकोशभूतमित्यर्थः । भगवतंति, भग समग्रैश्वर्यादिरूपः, उक्तं च—ऐश्वर्यस्य समग्रस्य । रूपस्य यशसः श्रियः ॥ धर्मस्याथ प्रयत्नस्य । घणां भग इतीकृता ॥ १ ॥ तत्रैह समग्रैश्वर्यं सातिशयार्थं विभूतिः, यदवाचि—सव्वनईणं जा इज्जा वालुआ । सव्वउदहि जं सलिलं ॥ पत्तोवि अणंतगुणो । अत्थो एगस्स सुत्तस्स ॥ १ ॥ रूपं च निर्दोषत्वहेतुयुक्तत्वादिगुणगणसम्पाद्यम्, यशश्च विश्वव्यापिनी कीर्त्तिः, श्रीश्च कमनीयता आनन्ददायित्वेत्यर्थः । धर्मश्चाभिधेयत्वेन सर्वोपाधिविशेषविशुद्धोऽहिंसादिकः, प्रयत्नश्च कर्त्तव्यतया सर्वप्रमादवर्जनरूप उद्यमः । एतादृशो भगो विद्यते यस्य तद् भगवत् । ये च इदं सम्यगवैपरीत्येन कायप्रवृत्त्या न मनोमात्रेण, स्पृशन्ति ग्रहणकाले विधिना गृह्णन्ति, पालयन्ति पुनः पुनरभ्यासतो रक्षयन्ति, पूरयन्ति मात्राविन्दक्षरादेरध्येतृदोषादपरिपूर्णं परिपूर्णं कुर्वन्ति, तीरयन्ति अविस्मृतं जन्मपार नयन्ति, कीर्त्तयन्ति स्वनामभिः स्वाध्यायकरणतो वा संशब्दयन्त्युच्चारयन्ति, सम्यगाक्षया आराधयन्ति सम्यग्

गथायाम्नाया ननुक्तार्थरूपया गुरुनियोगात्मिकया वा आराधयन्ति, तदुक्तक्रियाकरणतः फलदं कुर्वन्तीत्यर्थः, तेभ्यो नम इति प्रक्रमः॥
यथाहं नाराधयामि, प्रमादतो नानुपालयामि, तत्ससत्ति षष्ठीसप्तम्योरमेकात् तस्मिन्ननाराधना विषये मिथ्या मे दुःकृतम्,
स्वदुश्चरितानुतापसूचकं स्वदुःस्वप्रतिपत्तिसूचकं वा प्रतिक्रमणमिति परिभाषितं पूर्वसूरिभिः कथितं पाक्षिकसूत्रान्तरं वाक्य
प्रतीच्छामीत्यर्थः। श्रुतदेवतास्तुतिमाह—

सुअदेवया भगवई । नाणावरणीयकम्मसंधायं ॥ तेसि खवेउ सययं । जेसि सुअसायरे भत्ती ॥ १ ॥

॥ इति श्रीपाक्षिकसूत्रं समाप्तम् ॥

सुअ० श्रुताधिष्ठात्री देवता श्रुतदेवता, भवति च श्रुताधिष्ठात्री देवता, यदुक्तं कल्पभाष्ये—सद्धं अ लक्षणेवेय । समा
हिङ्गति देवया ॥ सुत्तं च लक्षणेवेयं । जेणं सव्वन्नुभासियं ॥ १ ॥ भगवती पूज्या, ज्ञाना० ननु कथं श्रुताधिष्ठातृदेवताया व्यंतरा-
दिप्रकारायाः कर्मक्षणे सामर्थ्यम्, उच्यते, तद्गोचरशुभमध्यानस्यापि स्मर्तुः कर्मक्षयहेतुत्वेनाभिहितत्वात् ॥

॥ इति श्रीपाक्षिकसूत्रावचूरिः समाप्ता ॥

॥ श्रीक्षामणकसूत्रम् ॥

(अवचूरिसमलङ्कृतम्)

यथा राजानं मङ्गलपाठका प्रतिक्रान्ते माङ्गल्यकार्यं बहुमन्यन्ते यदुत अखण्डितबलस्य ते गतः कालोऽन्योऽप्येवमेवोपस्थितः,
एते पाशिकं गिनोपचार द्वितीयक्षामणकसूत्रेण तथास्थिता एव साधव आचार्यस्य कुर्वन्ति तच्चेदं—
इत्थमपि स्वसासमणो विभं च मे जं भे । हृद्धानं तुद्धानं । अप्पायंकाणं । अभग्गजोगाणं । सुब्बयाणं
सायरियउत्तसायाणं । नाणेणं । दंसणेणं । चरित्तेणं । तवसा अप्पाणं भावेमाणाणं । बहुसुभेण भे दिवसो पोसहो
परसो पइसहो । अतो ग भे कल्लाणेणं पज्जुवड्डिओ । सिरसा मणसा मत्थएण वंदाभि ॥

इत्थमपि अगिरपपि पण्यमाणं पस्सु । कुतोऽपि कारणवप्रियमपि किञ्चिद्विषयत इत्यत आह प्रियमभिमतम्, च समु-
च्चये, मे भग्ग, किं तदित्याह—एते भगतां, हृद्धानां रोगरहितानां तुद्धानां तोषवताम्, अथवेदं हर्षातिरेकप्रतिपादनार्थमेकाधिकपद-
प्रयोगावाच्यम्, अप्पाणं तुद्धानां अलपशब्दस्याभापपचनत्वात् सलोमातिरोगवर्जितानाम्, सामान्येन चा नीरोगाणां स्तोक्रोगाणां वा
सर्वेषां लोकावस्थायावात् ज्ञानादिना आत्मानं भाग्यताम्, बहुशुभेनात्यर्थश्रेयसा ईषदूनशुभेन वा सर्वथा शुभाभावात् । मे इत्या-
भन्त्यने भग्ग एव, नि एतो विने हि विधः । गोपभः पूर्वरूपः तथा पशोऽर्जमासरूपो व्यतिक्रान्तोऽतिलङ्घितः । अन्यश्च पश इति वर्तते ।
मे भगतां, च गोपेन एक इति गम्यते, पर्युपस्थितः प्रतिप्राप्त इति । एवं पुण्यमाणव इव मङ्गलवचनमभिधाय प्रणाममाह—

शिरसा मन्त्रसा वचोऽध्यहार्यः । मत्थणण वंदामि नमस्कारवचनमद्युत्पन्नं समयप्रसिद्धमतः निरसेत्यभिधायपि यन्मस्तकैनेत्युक्तं तददुष्टम्, ग्रंथं गलीवर्दानामेव गोस्वामीति, गोस्वामिन् शब्दस्य स्वामिपर्यायतया लोके कृतिर्त्वादिति । आचार्य आह—

तुम्भेहिं समं ति ।

युग्माभिः सार्धं सर्वमेवमेतमप्यन्नमित्यर्थः । अथ चैत्यसाधुवन्द्याणं च निवेदयितुकामा भणन्ति—

दृच्छामि खमासमणो । पुच्छिं चेइयाइं वंदित्ता । नमंसित्ता । तुम्भण्हं पायमूले विहरमाणेणं । जे केइ बहुदेवसिया साहुणो दिट्ठा समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगामं दूहज्जमाणा वा । रायणिया(सं)पुच्छंति । ओमरायणिया वंदंति । अजया वंदंति । अज्झिआओ वंदंति । सावया वंदंति । सावियाओ वंदंति । अहंपि निस्सल्लो निक्कसाओ त्ति कट्टु सिरसा । मणसा मत्थणण वंदामि ॥ अहमवि वंदवेमि चेइयाइं ॥

इच्छामि० अभिलषामि चैत्यसाधुवन्द्याणं भवतां निवेदयितुमिति शेषः । पुच्छिं० पूर्वकालेविहारकालात् चे० जिनप्रतिमा-यन्दिन्त्वा स्तुतिभिः, नमं० प्रणामतः सङ्घसत्कचैत्यवन्दना श्रोतवद्दं करोमीति प्रणिधानयोगात्, क वन्दिन्त्वेत्याह—युष्माकं चरणसंनिधौ वि० सञ्चरता मया ये केचन बहु० बहुदिवसपर्यायाः जङ्घाबलक्षयात् वृद्धवासितया आश्रितक्षेत्रादवहिर्वसिनः । व० विहारवन्तो-विहारश्च तेषां ऋतुबद्धे मासकल्पेन वर्षाकाले तु चतुर्मासिकल्पेनेत्यत एवाह अनुग्रामश्च तदनन्तर इति तद्वद्वन्तो गच्छन्तः, अथवा ग्रामादवेकरात्रिकं वसन्त आहिण्डका इत्यर्थः, वाशब्दाः समुच्चये इह स्थाने तेषु मध्ये इति वाक्यशेषो ज्ञेयः । रा० रात्रिका भावरत्नव्यवहारिणः बृहत्पर्याया आचार्या इत्यर्थः । पु० मां प्रश्नयन्ति मया वन्दिता सन्तो भवतां शरीरकुशलादिवात्सीमिति गम्यम् ।

आयरियसंतियं ति ।

पूर्वाचार्यं मरुमेतदिति किं ममात्रेति अहङ्कार वर्जनार्थं चेतत् । अथ यच्छिक्षां ग्राहितास्तदनुग्रहं बहुमन्यमाना आहुः—
इच्छामि त्वमासमणो । अहमपुवाइं । कयाइं च मे । किइकम्माइं । आयारमन्तरे । विणयमन्तरे । सेहो । सेहाविओ ।
संगहिओ । उवगहिओ । सारिओ । वारिओ । चोइओ । पडिचोइओ । चियत्ता मे पडिचोयणा । उवडिओऽहं तुम्भणं
तवतेयसिरीए । इमाओ चाउरंतसंसारकंतराओ साहइ नित्थरिस्सामि ति कट्ठ । सिरसा मणसा मत्थएणा
वंदामि ॥

इच्छामि अहमपूर्वाण्यनागतकालीनानि, कृतिकर्माणीतियोगः । कर्तुमिति शेषः । तथा कृतानि पूर्वकाले मया कृतिकर्माणि
वैयावृत्त्यविशेषा भवतामिति गम्यते, तेषु च आचारान्तरे ज्ञानाद्याचारविषये आचारव्यवधाने वा सति ज्ञानादिक्रियाया अकरणे सति
इति भावः । विनयान्तरे आसनदानादिविनयविषये विनयविच्छेदे वा तदकरणे इत्यर्थः । स० शिक्षितः स्वयमेव गुरुभिः शिक्षा
प्राहित इत्यर्थः । सेधितो वा निष्पादितो वा आचारविशेषविनयविशेषेषु कुशलीकृत इत्यर्थः । स० शिक्षापितः सेधापितो वा
उपाध्यायादिप्रयोजनतः । सं० सङ्गृहीतः शिष्यत्वेनाश्रितः उव० उपगृहीतः ज्ञानाभिर्वैखादिभिश्चोपगृम्भितः । सा० सारितो हिते
प्रवर्तितः कृत्यं स्मारितः वा अहिताग्निवारितः । चो० संयमयोगेषु स्खलितः सन्नयुकमेतद्गुवाहशां विधातुमित्यादिवचनेन प्रेरितः ।
प० तथैव पुनः पुनः प्रेरित एव । चि० चियत्ता नत्वहङ्कारादप्रीतेति मे मम प्रतिप्रेरणा भवद्भिः क्रियमाणेति, उपलक्षणं चैतच्छि-
क्षादेशेरिति, ततश्च उव० उपस्थितोऽहमस्मि प्रतिप्रेरितार्थसम्पादनविषये कृतोद्यम इत्यर्थः । तु० शुष्माकं तपस्तेजःश्रिया भवदीयया

। इति श्रमणसूत्र, -पाश्चिकसूत्र-क्षामणकसूत्राणि

अवचूरिसमलंकृतानि

समाप्तानि ।

3470